

Den kollektive kroppen

En antropologisk studie av kropp blant norske fotballsupportere

Av Elisabeth Skoglund Johnsen

Masteroppgave i sosialantropologi

Sosialantropologisk Institutt

Universitetet i Oslo

Våren 2007

Det er umulig å få kontakt med blikket hans. Øynene fokuserer kun på en ting. Han står i utgangsposisjon, en stilling han alltid står i når det er rolig på banen, godt plassert med begge føttene i bakken og med armene i kryss over brystet. Plutselig skjer det noe. Forsiktig hever han armene ut fra kroppen, de stopper et øyeblikk foran brystkassa. Begge nevene hans er knyttet. Han presser overkroppen fremover, føttene finner balansen på tåballene. Han har funnet stillingen, han er klar. Armene hans begynner å bevege seg igjen, og i det hendene når hodet faller han tilbake på begge føttene. Han gnir hendene gjennom håret og bøyer knærne. Armene faller tungt ned langs siden i det han utbryter i et høyt og langt skrik: "Faaaeen." Ballen treffer tørrlegger og blir klarert ut av forsvaret. Han avslutter seansen med et lite "hælvete" for seg selv som bare vi nærmeste rundt han hører. Han sparker i setet foran seg, før han snur hodet rundt og spytter i betongen under oss. "Det var nære ass." Han tenner opp en røyk, legger hodet bakover og blåser røyk ut av munnen. Han stomper sigaretten før den er ferdig og stiller seg i utgangsposisjonen igjen. Godt plassert på føttene og med armene i kryss over brystet. Han er klar for neste sjanse.

"Av alle uviktige ting i verden, er fotball det viktigste."

Pave Johannes Paul II

Sammendrag

Avhandlingen er basert på et ti måneders feltarbeid blant fotballsupportere i Klanen, Vålerengas uavhengige supporterklubb. Med utgangspunkt i fenomenologisk teori tar oppgaven sikte på å vise hvordan innlemmelsen i et supporterfellesskap skjer via kroppen og dens praksiser (Csordas 1993). I oppgaven legges det vekt på at kroppen ikke bare må sees som et fysisk objekt, det må også tas i betraktning hvordan kroppen brukes, erfares og lever i relasjon til omgivelsene (Merleau-Ponty 1994).

Ved å bruke Mauss (2004) og hans teori om kroppsteknikker argumenteres det i oppgaven for at fotballsupporterne i Klanen deler en virkelighet der måter å bruke kroppen på, internaliseres i individene. Første del av oppgaven viser hvordan den enkelte supporter utgjør en viktig funksjon i fellesskapet, ved å være en aktiv og deltakende part av de kollektive bevegelsene som utøves på tribunen. Et grunnleggende element i supportervirksomheten er at kroppsteknikkene som utøves på tribunen, må mestres før individet innlemmes i fellesskapet. Supporterne er avhengige av hverandres bevegelser for å oppnå effekter på tribunen. Gjennom å kle seg i klubbens farger, dekorere kroppen med tatoveringer og bevege seg synkront på tribunen, skaper supporterne en tilhørighet til hverandre.

I andre del av oppgaven belyses det kroppslige aspektet ved supporterkulturen ved å bli sammenlignet med emosjonelle tilstander som oppnås i rituell aktivitet (Turner 1970). Deltakelsen på tribunen oppleves som intens for supporterne og frembringer sterke emosjonelle opplevelser bestående av glede, spenning eller smerte. Et viktig element i denne delen er å se på hvordan fotballsupporteres opplevelser av smerte på tribunen kan sees i kontekst til smertepåføring i ritualer slik tidligere antropologiske studier har presentert (Csordas 1990, Durkheim 1915, Turner 1970). Opplevelsen av smerte viste seg å være sentral for dannelsen av fellesskapet fordi supporterne relaterer seg til hverandres følelser gjennom en ide om hva de andre opplever ut fra egne erfaringer. På denne måten blir smerte en felles opplevelse som styrker fellesskapet fordi supporterne ikke trenger ord for å kommunisere. De kommuniserer via følelser.

I den siste delen av oppgaven viser jeg hvordan tribuneaktivitetene avgrenses i tid (kampdag) og rom (stadion). Den rammen som skapes rundt kampdagen, sees i oppgaven i et *liminalt* lys der kroppslige praksiser, verbale tilrop og følelser får fritt utløp. Gjennom begrepet *communitas*, vises det i oppgaven hvordan konstruksjonen av dette frirommet bidrar til å skape et samhold mellom supporterne (Turner 1970).

Studien viser hvordan det i det moderne samfunn etableres sosiale fellesskap som danner grunnlaget for sterke mellommenneskelige relasjoner. Avhandlingen trekker på sentrale antropologiske perspektiver som tidligere har omtalt tradisjonelle småskalsamfunn, og viser hvordan disse kan forklare komplekse fenomener i eget samfunn.

Forord

En prosess er over. Det er med blandede følelser. Det er en lettelse å se at jeg klarte det, men rart å tenke at en flere års studietid er over. Det har vært en lang og god læringsprosess. Når man holder på med noe så lenge så blir en glad i det. Både antropologien og fotballen vil følge meg resten av livet. Det er enormt mange å takke for at denne avhandlingen har vært mulig å gjennomføre. Først og fremst, og viktigst, takk til alle dere fotballsupportere i Klanen som har delt deres kunnskap, tatt meg i mot og gitt meg erfaringer. Dere vet selv hvem dere er, jeg er evig takknemlig. Flere av dere har gitt meg livslange minner og vennskap som fortsatt består i dag. Takk til Klansstyret og Gjermund Nordtug for sesongkort. Takk til Kjell Henning Thon for innspill, alt du har tatt meg med på og deling av din enorme kunnskap – ikke bare om fotball. Takk til Jørund Smedshus og Vegard Nygård for bilder til layout.

Min veileder, Rune Flikke, har vært uunnværlig i denne prosessen. Du har lest uferdige utkast, motivert og du har vist et engasjement i prosjektet som du ikke var pålagt. Takk for all faglig kompetanse du har bidratt med. Anita, Vibeke og Jannika. Hva kan jeg si; deres støtte, faglige forståelse og vennskap er mer verdt enn noe annet. Alle "eksotiske" middager og latterkramper har hjulpet meg til å holde humøret og motivasjonen gående.

Takk til pappa for motivering, innspill og korrekturlesing. Mamma, du fortjener en takk bare fordi du er mamma, takk for oppmuntring hele veien. Takk til Geir, som har funnet seg i at jeg har reist Norge rundt på fotballkamper og hengt på puber til langt på natt. Takk for at du har støttet meg gjennom frustrasjoner og gleder rundt dette feltarbeidet. Det er de små støtter i hverdagen som gir betydning.

Til slutt, takk til SAI-studiestipend og Osloforskning. Det har vært godt å vite at prosjektet mitt har vært verdig deres økonomiske støtte.

Mine data er samlet inn fra fotballsesongen 2006, alle analyser er basert på hendelser og kamper i denne sesongen. Etter krav fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) er alle egennavn på personer i denne oppgaven anonymisert.

Oslo, juni 2007

Elisabeth Skoglund Johnsen

Innhold

Sammendrag	3
Forord	5
Innhold	7
Kapittel 1	11
Innledning	11
En vanlig dag i felten	11
Tema og problemstilling	14
Hva er kropp?	15
Kroppens historie	16
Tidligere forskning på supporterfeltet	19
Hvem er Klanen?	21
Hva er en supporter?	22
Oppgavens struktur	24
Kapittel 2	25
Feltarbeidet og metodiske betraktninger	25
Tilgang til felten	25
Utvalg av informanter og arenaer	26
”Hvem er du da?”	28
Feltarbeid i en kompleks by i ”eget” samfunn	30
Feltnotater	32
Deltagende observasjon	32
Min egen informant	33
Kapittel 3	37
Stadion som et sosialt konstruert sted	37
Ullevål stadion	37
”Det ække vår stadion”	39
”Vestbredden” og ”Gaza”	40

Aktivitetene gir stadion mening	43
Kapittel 4	45
Den aktive kroppen	45
Kroppslige reaksjoner	46
Kroppsteknikker	49
”Det er klart jeg hopper, jeg er glad.”	52
”Trøkket gjør at det blir vakkert”	54
Kroppen som et arbeidsverktøy	55
”Supporterpoliti”	58
Kroppsliggjort læring	62
Kapittel 5	69
Rituell deltakelse	69
Fotballsupporterens deltakelse	70
Deltakelse som smertefullt	75
Kjærlighet til klubben	79
Merking av kropp	83
Smerte som sosialt integrerende	85
Smerte som et kollektivt språk	87
Kroppen som åsted for initiering	89
Kapittel 6	91
Tribunens sosiale drama	91
Det liminale rom	91
”Det er lov innfor, men ikke utafor.”	94
”Pusterom fra en ellers stressende hverdag?”	98
Kommunikative teknikker	100
Kvinner på en mannsdominert arena	104
Kapittel 7	109
Avslutning	109
Kan vi ta bronse?	111

Kildeliste	115
Vedlegg	123
Vedlegg 1 :Kampoversikt	125
Vedlegg 2: Tribuneinndeling, Ullevål Stadion	127
Vedlegg 3: Klanens sangkontrakt 2007	128
Vedlegg 4: Tifobilder	129
Vedlegg 5: Vålerenga kjerke	130
Vedlegg 6: Intervjuguide klansmedlemmer	131

Kapittel 1

Innledning

En vanlig dag i felten

"Se den blå-røde armeen marsjerer - full av selvsikkerhet og forakt. Alle veit at vi Norge regjerer - for oss finnes det ingen overmakt."

Sangen ljomer over Ullevål stadion i det dommeren blåser i fløyta for å sette kampen i gang. Det er første seriekamp i sesongen 2006, Vålerenga møter Odd hjemme. Ullevål Stadion har i løpet av et par timer på en søndag forvandlet seg fra å være en forlatt betongbygning med tomme blå og røde seter til et levende og fargerikt drama. Mylderet av mennesker i aktivitet fascinerer meg. De fire tribunenene rundt gressbanen er fylt med flere tusen mennesker i rødt, hvitt og blått i konstant bevegelse. Det er kun Odd-supporterne som bryter opp fargene med sort og hvitt på den ene kortsiden. Stemningen på tribunen er energisk, full av liv og virksomhet. Mellom sangene som synges hører jeg enkelte rop og heiing rettet mot spillerne og laget.

Henning er med fra første sekund. "Kom igjen Enga, se å gi de jævla bønda en omgang juling." "Nei, to omganger juling," roper Merete. Hun ler og ser på Henning og meg. Øynene hans fokuserer på banen og spillet. Det lange håret hans er tilfeldig satt opp i en hestehale, noen hårtuster stikker ut på sidene. Han har plassert armene i kors på brystet. Han står lett på tåballene og får en svai i kroppen som gjør at han hele tiden er i bevegelse. Krøllene i luggen hans beveger seg sakte. Han merker at jeg studerer ham og ser på meg og smiler. Han har på seg en blå hettejakke, nedover ermene er det en tykk rød stripe. På den røde stripen står det skrevet med blå skrift "Vålerenga." Under jakka har han på seg spillerdrakta og rundt skuldrene har han hengende et vålerengaskjerf. På føttene har han på seg et par kongebå joggesko, på siden av skoene står det skrevet "VIF" i rødt. Heller ikke

olabuksa hans er "nøytral", bak på lommene er det sydd inn "VIF" med gul tråd. Jeg smiler til ham og spør om han har på seg noe som ikke er Vålerenga. "Nei, faktisk ikke." Han trekker opp buksa og viser frem et par sorte sokker med logoen på. "Og så..." Han løfter opp jakka så beltet kommer til syne, et sort skinnbelte med logoen presset inn i skinnet. Det viser seg at det ikke var det han skulle vise meg. "Vålerenga boksersshorts, kul?" Jeg ler: "Ja det må jeg si, gjennomført." "Det er første seriekamp, det ikke noe å spara på da."

Alle de andre supporterne rundt meg har også på seg vålerengaeffekter. Hos de aller fleste observerer jeg flere enn to klesplagg med logoen på. Merete har på seg en t-skjorte med logo, over den har hun en blå strikkejakke med skriften "Enga" på i rødt.

Jeg blir revet ut av tankene mine av Hennings stemme. "Hælvete dommer, nå må'ru se å få med deg øya." Ute på banen ligger Vålerengaspiller Christian Grindheim nede. Henning spytter i betongen under seg, en liten flekk av underlaget vi står på blir vått. Merete reagerer også, hun kaster den ene armen frem og peker på dommeren. "Eyyyy, den er gul ass. Frem med kortet a dommer." Det er mer en befaling enn et spørsmål. Dommeren vinker spillet videre. Grindheim reiser seg og halter noen få sekunder før han løper som normalt igjen.

Henning står ikke i ro et sekund. Bena hans er ganske rolige, men overkroppen og armene er stadig i bevegelse. Armene og hendene hans veksler mellom å henge ned langs sidene, være i kryss over brystkassa, peke ut på banen eller være godt plassert ned i lommene. Men de blir ingen av stedene lenge av gangen. Stemmen hans er mørk og bærer godt utover tribunen. Jeg merker også at stemmen til Merete er mørkere enn vanlig når hun synger. Hun ser på meg og sier: "Det er viktig at du også synger med. Alle må bidra." Jeg kan ikke hele teksten, men tør ikke annet enn å hive meg på. Sangen går to ganger, andre gangen går det bedre for meg.

---

*Et Vål'enga i blått og rødt - vi elsker dette laget, det er et
kall fra du blir født - til du blir tatt av dage. Så hev din røst
og støtt ditt lag - så får du se en vakker dag, at engas faner
svever stolt - høyt over alle andre.*

Etter 38 minutters spill kommer Vålerenga til en målsjanse. Allan Jepsen legger inn på hodet til Daniel Fredheim Holm, som header ballen mot lengste hjørnet. Keeper i Odd sitt mål redder. "Faen, helvete heller. Det er så jævla nærme det." Henning står med begge hendene i håret. Han rister oppgitt på hodet. I det jeg ser meg rundt oppdager jeg at alle andre rundt meg også står med hendene på hodet.

Like etterpå får Odd frispark utenfor Vålerengas målområde. Skuddet går like over målet. Supporterne til Odd gisper og gir applaus. Noen av supporterne rundt meg vrir seg automatisk mot bortesupporterne og synger: "Mø-mø-mø-mø-mø-mø" på melodien til Jon Blund. Etter ti sekunder står hele Klanen samlet og synger. Samtidig som de synger, beveger de armene opp og ned, en imitering på at de melker kyr. Effekten blir enorm når flere tusen supportere står og gjør samme bevegelse. Et hav av armer flytter seg opp og ned. Øynene mine vandrer mellom tribunene, betatt av samstemtheten og lekenheten rundt meg. Det er tydelig at Merete vil ha meg med tilbake inn i kampen. "Jeg liker han nye, Allan Jepsen. Se på han'a, jobber iherdig." Hun dunker meg i siden med albuen sin. "Det er sannelig spillere vi vil ha vettu." Hun ler mens hun fullfører setningen, "de som *blør* for klubben."

Kampen blåses av og ender 0-0. Henning og Merete hever armene og klapper mot spillerne. "En helt grei serieåpning detta, ikke noe spesielt bra. Det er typisk Vål'enga det." Henning virker ikke helt fornøyd, ikke vet jeg om han henvender seg til meg heller. Han ser ned i betongen. Det kan virke som han snakker til seg selv. Merete svarer han. "Det blei hvertfall ikke tap, vi tar med oss ett po'eng videre." Hun får øye på noen kjente og hopper over raden ovenfor oss. Henning er stille, og jeg vet ikke helt hva jeg skal spørre han om. Men ut av meg kommer et spørsmål. "Hva er det med Vålerenga som er så spesielt for deg?" Jeg merker at han ikke

ønsker å prate, men gir meg allikevel et langt svar. Han ser ikke på meg når han snakker, blikket hans er hele tiden fokusert fremover mot utgangen.

"Det er kjærlighet og tilhørighet, jeg har vært med på mye med Vål'enga. Det har vært tungt til tider å følge Vål'enga, men det har jo blitt et forhold ikke sant. Jeg er forelska i Vål'enga, jeg får noe tilbake hele tiden, jeg er medlem og supporter i Vål'enga til jeg dør, så greit er det. Det er et forhold på livstid."

Litt spøkende spør jeg: "Så du kunne ikke tenke deg å bytte klubb av og til, når Vålerenga gjør det dårlig for eksempel?" "Åh nei, det er dødssynd det." Jeg begynner å le. Han smiler og legger armen rundt skulderen min. "Det er triveligst her blant familien." Han klemmer meg inn til seg. "Kom la oss stikke til bussen og få i oss noen øl. Nå må vi fokusere fremover, det er ny kamp neste uke."

Tema og problemstilling

I løpet av en periode på ti måneder har jeg gjort feltarbeid blant fotballsupportere i Klanen, Vålerenga Fotballklubbs uavhengige supporterklubb.

Ideen til denne oppgaven begynte etter mitt første besøk på en fotballkamp med Vålerenga for noen år tilbake. Interessen for fotballsupportere ble ytterligere forsterket da jeg så hvordan Klanen beveget seg på tribunen. Jeg ble mer fascinert av supporterne enn det som foregikk på banen. Det som hovedsakelig fanget oppmerksomheten min, var måten alle supporterne samstemte både syngingen og bevegelsene på. Alle visste hvilke bevegelser som skulle gjøres når og hvilke sanger som skulle synges når. I tillegg hadde alle samme kroppsspråk og reaksjoner i forhold til spillet på banen. Dette kunne da ikke være tilfeldig? Det var slike observasjoner som pirret min antropologiske nysgjerrighet og gjorde at jeg hadde lyst til å se på hva som ligger bak denne aktive deltagelsen.

Med dette som bakgrunn for oppgaven, vil jeg nå legge frem avhandlingens sentrale problemstilling: Jeg skal undersøke hvordan fotballsupportere tilegner seg fellesskapet gjennom kroppslig erfaring og tilstedeværelse på tribunen? I oppgaven skal jeg altså se på hva fokus på kropp kan si for dannelsen av det sosialt fellesskap

innad i Klanen. Jeg ser på hvordan den aktive bruken av kroppen, mestring av kroppsteknikkene og de oppnådde kroppslige tilstandene på tribunen blir viktige elementer for supporterernes fellesskap og supporterkultur. Når supporterne føler seg kroppslig inkludert, opplever et opphøyet fellesskap, erfarer glede eller smerte, er det *i* kroppen de merker det. Kroppen er et *sted* som både tenkning, følelse og handling utgår fra. Derfor blir **kropp** et viktig utgangspunkt i denne oppgaven, både metodisk og teoretisk.

Hva er kropp?

Som nevnt ovenfor er målet med denne oppgaven å undersøke hvordan kropp og kroppens praksiser kan brukes som et utgangspunkt for å forstå Klanens supporterkultur.¹ I den sammenheng blir det relevant å se på hva kropp er og hvordan kropp kan brukes som et analytisk verktøy. Til å begynne med vil jeg hevde at kroppen blir et godt utgangspunkt for å drive komparasjon, nettopp fordi alle mennesker har en kropp og en ide om den – dette er universelt. Det er den sosiale betydning ulike grupper tillegger sin forståelse av kropp som skaper et interessant mangfold og gir mange måter å forstå kropp på. Studier av kropp blir derfor viktig fordi de gir oss ny og supplerende kunnskap om mennesker i kulturer.

Helt siden Rene Descartes (1596 – 1659) fremla kroppen i et dualistisk perspektiv ved å skille mellom kropp og sjel, har det rådet to ulike forståelser av kropp i den vestlige verden. Kroppen har blitt sett som deterministisk og fysisk, mens sjelen forbindes til tanker som noe løsrevet fra kropp. Denne dualistiske tenkningen har skapt en tenkemåte som gjør at vi lenge har operert med en forståelse av kroppen som en objektiv realitet og som sosialt konstruert – kroppen er noe vi har og noe vi er (Engelsrud 2006:24). Engelsrud påpeker at reduksjon av kroppen til et objekt ligger eksplisitt i dualistisk teori, noe som gjør at kroppen i mange kontekster sees på som noe mekanisk (2006:27). Et slikt syn har nedprioritert

---

¹ Kulturbegrepet er nok et av de mest kompliserte vi har i antropologien. Tidlig på 1950-tallet fant antropologene Kluckhohn og Kroeber til sammen 162 ulike definisjoner av begrepet kultur (Hylland-Eriksen 1998:24). I denne oppgaven bruker jeg Hylland-Eriksens definisjon: "Kultur er det systemet av felles oppfatninger og væremåter som aktører har tilegnet seg som medlemmer av et samfunn" (1998:110).

kroppens sanser og følelser som inntak til kunnskap fordi det vanskeligere kan måles i forhold til knokler, muskler og organer.

Dualismen mellom kropp og sjel kan også relateres til at vi opererer med et skille mellom det fysiske og psykiske kroppsaspektet. Kroppslig smerte forårsaket av kjærlighetssorg kan sies å ha lavere status en smerten ved en brukket fot, nettopp fordi kjærlighetssorg er emosjon og noe umålbart sammenlignet med den fysiske smerten som følge av en brukket fot.

Følelsesaspektet er noe som viste seg å stå sentralt i fotballsupporternes erfaringer og opplevelser på tribunen. I denne sammenheng kan fenomenologisk teori bidra med en forståelse av fotballsupporteres kroppslige og følelsesmessige erfaringer gjennom arbeidet til den franske filosofen Maurice Merleau-Ponty (1994). Han endret den vitenskapelige tenkningen omkring kropp ved å forene den objektive og subjektive kroppsforståelsen (1994). Han hevdet at verden er slik vi oppfatter den gjennom å være levende kropper. Kroppen er både noe vi er, har og gjør. I hans forstand må kroppen sees som noe helhetlig og sammenvevd, og kan ikke reduseres til enten et objekt eller et subjekt.

Ved å støtte meg til den fenomenologiske tenkningen vil jeg vise at det kartianske skille vanskelig kan overføres til fotballsupporternes erfaringsverden. Supportertilværelsen viste seg å være mer sammensatt. Men et fenomenologisk utgangspunkt vil jeg i denne oppgaven fokusere på de subjektive opplevelsene som hver enkelt supporter uttrykte og erfarte som medlem av Klanen. Når jeg omtaler supporternes kropper videre i denne oppgaven henvender jeg meg ikke til kroppen som kun et fysisk objekt, men jeg inkluderer også hvordan det er å ha en kropp – hvordan den brukes, oppleves og føles i relasjon til omgivelsene den lever i.

Kroppens historie

Jeg ønsker å presentere noen overordnede teorier og analytiske perspektiver som vil stå sentralt videre i denne avhandlingen og være viktige i forhold til prosjektets agenda. Teoriene vil bli referert til gjennom oppgaven og vil bli brukt i relasjon til empirien på de stedene der de gjør seg gjeldende.

Det tidlige antropologiske fokuset på kropp ble presentert av den franske teoretikeren Marcel Mauss (2004). Allerede i 1935 publiserte han artikkelen "*Body Techniques*" på fransk. Den fikk lite oppmerksomhet da den kom, og artikkelen ble ikke publisert på engelsk før i 1973. Han studerte ulike måter mennesker bruker kroppene sine på i hverdagslige aktiviteter. Det er slik begrepet *kroppsteknikker* fikk sin analytiske opprinnelse (2004:65). Gjennom empiriske studier av folks ulike kroppsteknikker oppdaget han at verken fysisk tilgang, fysiologisk teori eller psykologisk og sosiologisk teori alene kunne forklare hvorfor mennesker beveger seg som de gjør i ulike samfunn. I stedet hevdet Mauss at det er i skjæringspunktet mellom disse innfallsvinklene at man kan studere kroppsteknikker og se "det totale menneske" (2004:71). Et eksempel Mauss viser til er hvordan hans generasjon ikke svømmer på samme måte som tidligere generasjoner, og at polynesiene ikke svømmer på samme måte som franskmenn (2004:66). Svømmeteknikken var i følge Mauss et eksempel på at kroppsteknikker ikke forklares ut fra et universelt system av kroppsteknikker, men varierer fra kultur til kultur (2004). Mauss sitt bidrag til å forstå kroppen som et resultat av samfunn og kultur har inspirert denne oppgaven.

Etter hvert som kroppen fikk oppmerksomhet som forskningsfelt, utviklet det seg raskt ulike tenkemåter om kroppen. Nancy Scheper-Hughes og Margaret Lock foreslår at man kan snakke om tre nivåer av "kropper" (1987).² De skiller mellom den individuelle, den sosiale og den politiske kroppen (1987:7). Alle kroppene er sosialt konstruert og brukes som analytiske begreper. Den individuelle kroppen kan forstås i et fenomenologisk lys som den levde erfaringen og opplevelsen av denne. Alle har en individuell kropp og en opplevelse av den. Vi kan anta at alle mennesker til en viss grad deler en oppfattelse om at de eksisterer i forhold til andre individuelle kropper. Likevel er opplevelsen av virkeligheten, måten man tenker på og lever i relasjon til andre på, høyst variabel. Den sosiale kroppen refererer til kroppen som et symbol og en representasjon i det sosiale liv. Både kroppsholdning, kroppslukt og operative inngrep for å forme individene i det

---

²Teorien om de "tre kroppene" er inspirert og utvidet fra Mary Douglas (1996) og hennes skille mellom den fysiske og sosiale kroppen. Csordas (2005:176) hevder at Mary Douglas var den som åpnet for en ekte kroppsantropologi med hennes to bøker "*Purity and Danger*" (2002) og "*Natural Symbols*" (1996). Hennes hovedbidrag innenfor et kroppsperspektiv ligger i analysen av den sosiale kroppen, altså kroppen som et symbolsystem.

bildet kulturen krever kommer inn under dette begrepet. Den tredje kroppen er den politiske som viser til regulering, overvåkning og kontroll av kropper, både individuelle og kollektive (Scheper-Huges & Lock 1987:7). De to første perspektivene på kropp handler om det subjektive, mens kroppspolitikk ser kroppen som et objekt for overvåkning. Deres teori kan brukes som en måte å tenke på erfaring, sosiale relasjoner og som en måte å regulere på.

Csordas begynner sin artikkel "*The Body's Career in Anthropology*" med å si at kroppen alltid har vært med oss i antropologien, men at den ikke alltid har vært et problem (2005:172). Han hevder at kroppen kan sees både som et subjekt (erfaring) og objekt (representasjon) i forhold til fremtreden, identitet og representasjon, og som en plass for egen erfaring og egne følelser (1993:136). Han hevder at vi som mennesker både er tilstede som noe og tilstede med noe, og at vi ikke må operere med faste dikotomier for å studere kropp (1993:138). Ved å kritisere tidligere teorier som så kroppen som en passiv mottaker av samfunnets koder, og påpeke at kroppen må forstås som en agent som tar til seg verden gjennom en prosess av intersubjektivt engasjement, lener Csordas seg på sentrale teorier som skapte et vendepunkt i den antropologiske forståelsen av kropp. Slike nye perspektiver ble i følge Csordas introdusert gjennom Bourdieus og Merleau-Pontys nye måter å forstå kroppen på, henholdsvis i forhold til begrepene *habitus* og *preobjektiv* (2005).

Pierre Bourdieu vendte fokuset på kropp til å se på den som et sted for sosial praksis (1977). Hans bidrag har preget denne oppgaven til å se på hvordan de innlærte kroppspraksisene blant fotballsupportere blir sterkt inkorporert i kroppen og opererer på et ubevisst nivå (1977). Det er Bourdieus videreutvikling av Mauss sitt begrep *habitus* som står sentralt i min bruk av hans teorier.

Jeg har allerede vært inne på noen av Merleau-Pontys hovedtanker omkring kroppen. Et av hans bidrag til forståelsen av kropp som vil stå sentralt i denne oppgaven, er poenget om at ethvert menneskets erfaring er kroppslig. Det vil si at vi som mennesker griper verden via våre sanser, og det er bare ved hjelp av kroppen at vi kan handle i forhold til de utfordringene verden representerer. Ett av Merleau-Pontys essensielle poeng er at kroppen må forstås som erfart og *levd* (1994). Videre sier han at kroppen er et kulturelt erfaringsfelt, det vil si at det er kroppen vi erfarer

verden gjennom. Kroppsfenomenologien understreker at levde kropper skaper, uttrykker og inkarnerer mening i gjensidig avhengighet av sine omgivelser. Det vil si at vi som mennesker retter oss ut mot verden og andre, samtidig som vi retter oss etter det vi opplever i møtet med andre. Han påpeker at kroppen er tvetydig, det er via kroppen en har tilgang til verden, samtidig som kroppen selv er en del av verden.

Tidligere forskning på supporterfeltet

Fra slutten av åttitallet og tidlig på nittitallet har oppmerksomheten mot fotballsupportere vokst innenfor akademia og spesielt i samfunnsvitenskapelige fag. Hovedfokuset i tidligere forskning på fotball har vært dominert av studier på hooligans (Dunning 1999, Giulianotti & Armstrong 1997). Hooligans er, kort definert, fotballsupportere som utøver vold mot rivaliserende supportere. Forskning omkring slike voldelige elementer har stått sentralt i engelske studier av supportere. Universitetet i Leicester har et eget institutt for fotballforskning og deres hovedfokus var lenge på voldsaspektet blant fotballsupportere (<http://www.le.ac.uk/snccfr/>). Eric Dunning har vært ledende innenfor denne forskningen, og han har basert sine studier av vold på en rasjonalistisk tilnærming, der fotballvold blir satt i kontekst til arbeiderklassen (1999).

Fra tidlig nittitallet endret fokuset seg noe. Perspektivene omkring vold ble utfordret av sosiolog Giulianotti og antropolog Armstrong som begge argumenterer for en mer etnografisk tilnærming til hvordan studere supporterkultur (1997). Kritikken gikk mot den rasjonalistiske tilnærmingen til å heller se supporterfenomenet i et postmodernistisk perspektiv. Giulianotti, Armstrong og Archetti (1985, 1999, 2003) fremhevet behovet for å se på kompleksiteten i supportermiljøene og de argumenterte for de metodiske fordelene ved å gjøre et langvarig feltarbeid. Dette åpnet for en bredere tilnærming til fotballkulturen. Fra vold gikk fokuset over til å se på lidenskapen og engasjementet til fotballsupportere. Det de "nye" studiene hadde til felles var at de ønsket å undersøke og lokalisere den kulturelle og historiske dannelsen av regional og nasjonal identitet gjennom engasjementet til fotball (Giulianotti & Armstrong 1997:3). Til felles har disse

teoretikerne det å se på fotball som en verden som genererer sosial og kollektiv identitet.

Slike innfallsvinkler og Archettis bidrag til å forstå fotballsupportere har inspirert forskningen til å vokse også i Norge. I en antropologisk kontekst har både Eduardo Archetti (1985, 2003) og Hans Hognestad (1995, 2001, 2003) gått bort fra fokuset på vold til å se på fotballens mening i kontekst til nasjonal representasjon og lokal identitet. Archetti var tidlig ute med sitt fokus på fotballen som en arena på et lokalt, nasjonalt og globalt nivå (1985). Hans arbeider om argentinsk tango og fotball har vært sentrale for forståelsen av argentinsk identitetsbygging gjennom idrett. Hognestad derimot har sett på skotske fotballsupportere og hvordan deres subjektive erfaringer er med på å skape mening og identitet i supporteruniverset (1995:10). I tillegg har han sett på nordmenns distanseforhold til engelsk fotball (2003).

Klanan har de siste årene blitt utsatt for stor pågang om å bli forsket på. I den nyeste utgaven av Klansropet er det skrevet en reportasje om pågangen fra studenter som ønsker å studere Klanen (2007:50). Her er fagene antropologi, sosiologi, pedagogikk, musikkvitenskap og kriminologi representert. Dette viser at supporterfenomenet kan forskes på fra mange ulike vinkler og har blitt et populær studiefelt. I tillegg skrev Vebjørn Johansen for noen år tilbake en idrettssosiologisk hovedfagsoppgave om mening og identitet blant klansmedlemmene (2002). Klanen og andre norske supportere er også omtalt av Arve Hjelseth i hans doktorgradsavhandling i sosiologi (2006). Han sentrerer sin forskning omkring kommersialiseringen av fotballfeltet, og han fokuserer på hvordan supportere har nedkjempet klubbenes forsøk på å kommersialisere fotballen.

Dette bringer fokuset over til hva som blir mitt bidrag til dette feltet. Med inspirasjon fra Archettis (2003) fokus på *embodiment* har jeg sentrert denne oppgaven omkring hvordan fotballsupportere bruker kroppen på tribunen. Jeg ønsket å gå dypere inn på hva de ulike kroppspraksisene kan ha å si for supporterfellesskapet på et mer "lokalt" nivå enn det tidligere studier har sett på. Jeg fokuserer på hvilke interne sosiale krefter som danner fellesskapet i Klanen.

Hvem er Klanen?

Klanen er en uavhengig supporterklubb som støtter fotballaget Vålerenga.³

Vålerenga har sitt fundament i bydelen Gamle Oslo på Oslos østkant.

Supporterklubben har base i Oslo, og hovedvekten av supporterne er bosatt i Oslo og på Østlandet. Det finnes også noen hundretalls supportere som er spredt over hele Norge (Johansen 2002:79). Jeg møtte for eksempel Andreas, bosatt like utenfor Bergen, tre ganger i løpet av feltarbeidet. Han tok som regel fly fra Bergen til Oslo for å få med seg alle hjemmekampene. Han sa det så fint den siste gangen vi møttes: "Jeg trenger ikke gi opp den ene kjærligheten for den andre." Selv er han Oslogutt, men jobben til kona brakte ham til Askøy, utenfor Bergen. Ved hjelp av buss, båt, tog og fly følger supporterne Vålerenga hvor enn de spiller. I den forstand kan Klanens medlemmer sees i et nomadisk lys.

Klanen ble offisielt stiftet 5. mai 1991 (Gjerdalen & Teigøy 2003:194).

Historien til supportervirksomheten går derimot mye lengre tilbake enn dette.

Vålerenga som klubb ble stiftet i 1913 og de hadde allerede noen tilhengere på kampene på den tiden. Men det var altså på begynnelsen av nittitallet at Klanen ble stiftet som en uavhengig supporterklubb, med omkring hundre supportere.

Kjell Grønningen forklarte at det å kalle Vålerengasupporterne for Klanen var en ide han fikk en søndagskveld etter å ha sett svensk fotball, og blitt fenget av en melodi. Han beskriver navnet Klanen som "tøft, provoserende, kontroversielt og velpassende på en brokete forsamling" (Gjerdalen og Teigøy 2003:195).

Sett i et antropologisk lys, er navnvalget interessant. Durkheim trekker frem to karakteristikk ved en klan (1915). For det første at individene ser på seg selv som forent i samme "familie", ikke det at de nødvendigvis har samme blodsband, men at de bærer samme navn. De er bundet sammen gjennom en brorskapsfølelse, der solidariteten mellom dem er sterk. For det andre skiller en klan seg fra andre ved at de har felles navn som tilhører en "art" som de har et spesielt forhold til.

---

³ Klanen er en selvstyrt supporterklubb, uten noen forbindelse til Vålerenga Fotballklubb. Klanen drives av supporterne på frivillig basis og har en oppbygning med et øverste styret. Klansstyret velges årlig av medlemmene og det er årsmøtet som er det høyeste organ i Klanen.

Denne arten som binder individene sammen kalles et totem.⁴ Disse karakteristikkene viser seg å være sentrale for supporterkulturen i Klanen, og de vil gjøre seg gjeldende senere i oppgaven.

Selv om navnet illustrerer en samlet gjeng var jeg allikevel nysgjerrig på hvordan supporterne selv så på Klanen. Tidlig i februar satt jeg sammen med fire supportere på Bohemen og pratet over noen øl. Bohemen er en generell sportspub, men med en eier som er sentral i klansmiljøet har det blitt en stampub for mange Vålerengasupportere. Det var så vidt jeg klarte å skimte veggen bak alle skjerfene, flaggene og sportsbildene som var hengt opp. På de ni forskjellige TV-skjermene ble det vist ulike fotballkamper. Som den eneste jente på puben, følte jeg at jeg fikk full oppmerksomhet. Jeg henvendte meg til Lars. "Hvordan vil du karakterisere Klanen da?" "Vi er en gruppe med gærninger, nei da, det er så enkelt som at vi elsker fotball." Knut la til. "Du kan jo skrive at vi er gjerne etter fotball, for det er vi." Lars løftet fingeren for å indikere at han skulle si noe og satt ølglasset fra seg. "Her finner du alt fra narkomane, via snekkere og akademikere, til Norges rikeste. Vi er en god blanding av alt, og til felles har vi Vålerenga." Han løftet glasset og vi andre dunket borti det med våre. "Vet dere hva, det er nettopp dette mangfoldet blant dere som gjør det interessant å studere Klanen." Lars hevet glasset sitt enda en gang. "Hvis du sier det, så stoler vi på deg!"

Hva er en supporter?

Blant fotballsupporterne selv er det vanlig å skille mellom: *tilskuer*, *supporter* og *ultras* (Theodorsen 2004:2). Flere av de supporterne jeg har snakket med, definerte en tilskuer som en som følger med på favorittlaget sitt i aviser og på TV, går på kamp innimellom og som regel er sittende under kampen. Finn utdypet det slik for meg en dag vi snakket om bruken av kroppen på tribunen. "Den store forskjellen mellom en tilskuer og en supporter er at tilskueren skal underholdes. Mens kroppen

---

⁴ Vålerengas logo kan sammenlignes med dyrkelsen av et totem. Både klubbens logo og farger kan representere symboler på høyde med et totem. Hjelseth hevder at fotballsupportere bekrefter fellesskapet gjennom dyrkelsen av de symboler som utgjør klubbens evige elementer (2006:119).

sitter henslengt på et klappsete er han kun opptatt av spillet, og kanskje stemninga. Han er en individualist som ikke bidrar til noe som helst.”

Dette er nok en generell oppfatning om forskjellen. I en betraktning fra klansstyret på nettsidene deres uttrykker styret at: ”Klanen vil alltid være i et dilemma mellom det å oppfordre folk til å bidra til bedre stemning og å la folk være i fred og kun være tilskuere. Det kan hevdes å være den lille forskjellen på tilskuer og supporter” (www.klanen.no).

Ultras defineres som en supporter, men er mer ekstrem i sine handlinger for hva en vil gjøre for klubben, de er villige til å slåss for klubben (Theodorsen 2004). Jeg opplevde grensen mellom en ultras og en supporter som uklar, og fikk aldri helt taket på forskjellen, kun dette med voldsaspektet. Alle supporterne jeg kom i kontakt med i Klanen, tok avstand fra bruken av vold mot andre supportere.

Jeg spurte Hans Erik en dag på jobb i Sjappa om hva som er viktigst for ham og for styret. ”Søker dere etter høye medlemstall eller ”ekte” supportere?” Hans Erik begynte å le. ”Nå synes jeg du begynner å bli litt for mye forsker her.” Han smilte til meg før han fortsatte å prate. ”Det er så klart gøy med en stor supportergruppe, men man skal være supporter på Klanens premisser.” Han presiserte at mange vil gjennomgå en prosess der de etter hvert merker at fotballen og kulturen rundt gjør noe med dem, og da kan man bli en god supporter. ”Men vi er så klart ikke ute etter supportere som er med fordi det er kult eller er ute etter å bråke.”

I de tilfellene der jeg møtte supportere til samtaler, stilte jeg spørsmålet om hva en god supporter er. Svarene jeg fikk, var nesten helt identiske. Det som gikk igjen var at en supporter er en som er på nesten alt av kamper, gir av seg selv i arbeidet rundt, er engasjert på tribunen og følger laget i tykt og tynt, både i medgang og motgang. Pål påpekte noe som ingen andre gjorde, men jeg merket meg etter hvert at dette var en gjengs oppfattelse blant supporterne. Han sa det slik: ”Man skal vite at vi har en felles oppgave, du som person skal ikke ønske å være midtpunktet.”

Oppgavens struktur

Denne oppgaven består av seks kapitler etter innledningen.

Kapittel 2: *Feltarbeidet og metodiske betraktninger*. Dette kapitlet gir en beskrivelse av prosjektets metodiske utførelser og tilnærminger. I tillegg gir jeg en kort begrunnelse for relevansen av å bruke meg selv som et metodisk verktøy for å oppnå innsikt i supporterernes verden.

Kapittel 3: *Stadion som et sosialt konstruert sted*. Dette kapitlet gir en kort introduksjon til stadion og tribunen som Klanen benytter på sine hjemmekamper. Hovedpoenget i dette kapitlet er å vise at stadion som sted tilskrives mening på bakgrunn av den menneskelige aktiviteten som foregår der.

Kapittel 4: *Den aktive kroppen*. I all hovedsak handler dette kapitlet om hvordan supporterne bruker kroppen på tribunen. Jeg viser hvordan Klanen fremmer aktivitet og deltakelse som viktige elementer for å delta i fellesskapet og tribunekulturen.

Kapittel 5: *Rituell deltakelse*. Her viderefører jeg et fokus på kroppslig praksis og kroppens rolle som meningsbærende for supporterernes fellesskap. Jeg setter fotballsupporternes deltakelse på tribunen i sammenheng med tilstander som oppnås i rituell aktivitet. Det sentrale perspektivet i dette kapitlet ser på hvordan smertepåføring i rituelt liv kan settes i relasjon til lidelse blant fotballsupporter.

Kapittel 6: *Tribunens sosiale drama*. I dette kapitlet ser jeg på hvordan det er aksept for å oppføre seg helt annerledes på tribunen enn i andre sosiale sammenhenger. Her argumenterer jeg for at tribunen er et frirom der følelser, kroppslige bevegelser og verbale rop blir uttrykt fritt. Jeg viser hvordan mange av sangene med tilhørende teknikker har et budskap som ofte uttrykkes med referanser til kroppslige praksiser og gjenspeiler Klanens mannskultur. Dette bringer inn noen avsluttende bemerkninger omkring kvinners inntog i Klanen.

Kapittel 7: *Avslutning*. Her presenterer jeg noen oppsummerende tanker om oppgaven og dens fokus på kropp.

Kapittel 2

Feltarbeidet og metodiske betraktninger

"Føler du at du har blitt Vål'enga nå eller? Du er jo på en måte en av oss nå, du kan'ke bare stoppe å gå på kamper? Du er litt hekta sant?"

Finn 45 år

Sosialantropologien skiller seg fra de andre samfunnsvitenskapelige fag gjennom den store vekten som tillegges feltarbeidet som den viktigste kilde til ny kunnskap om samfunn og kultur. Feltarbeidet tar sikte på å utvikle en intim forståelse av det fremmede samfunnet. Antropologen skal forsøke å leve sammen med menneskene i det samfunnet hun forsker på. Selv med slike formuleringer i bagasjen, begynte jeg feltarbeidet med mange ubesvarte spørsmål. Hvor går grensen for hvor lik informantene jeg skal prøve å bli? Hvor går grensen mellom det å være deltaker og observatør? Hvordan skal jeg manøvrere det å være på utsiden (observere) og innsiden (delta) på en gang?

Dette kapittelet skal gi en presentasjon av prosjektets metodiske tilnærminger. Jeg vil kort gi en innføring i hvordan jeg etablerte tilgang til felten, hvordan jeg skrev feltnotater og hvilke arenaer jeg har deltatt på. Avslutningsvis vil jeg i lys av blant annet Csordas (2003), Stoller (1989) og Okely (1992) diskutere relevansen og viktigheten av å bruke seg selv og sin egen kropp i felten for å opparbeide data og bli kjent med det samfunnet en studerer.

Tilgang til felten

Som nevnt tidligere er denne oppgaven basert på et ti måneders feltarbeid blant fotballsupportere i Klanen. Mitt feltarbeid varte fra midten av januar til november 2006.

Gjermund Nordtug, talsmann for Klanen, ga meg "tillatelse" til å gjøre feltarbeid blant klansmedlemmer. Vi var begge enige om viktigheten av at alle jeg

kom i kontakt med, skulle gjøres klar over min tilstedeværelse og agenda. Utover dette var det opp til meg hvordan jeg skulle utforme mitt feltarbeid.

Tidlig i fasen fikk jeg kontakt med Kjell Henning Thon. Han var også talsmann for Klanen. Kjell Henning presenterte meg for mange av sine venner innad i Klanen, og gjorde meg trygg på den konteksten jeg befant meg i. På den måten hjalp han meg i gang med feltarbeidet. Han er aktiv i klansmiljøet og tok meg med på flere arrangementer og aktiviteter jeg ellers ikke ville hatt tilgang til. Han fungerte som en *portvakt* for meg (Fangen 2004:63). Kjell Henning sitter i klansstyret, og jeg var derfor forbredt på at han kunne ha sterke interesser av å formidle et visst bilde av sitt miljø. Dette fikk jeg imidlertid ikke inntrykk av.

Jeg opplevde det ikke som vanskelig å få innpass generelt. Jeg vil karakterisere miljøet i Klanen som åpent og inkluderende. Powdermaker hevder at en av årsakene til suksess i feltarbeidet er at de fleste mennesker elsker å snakke om seg selv og om det de liker best (Powdermaker, i Fangen 2004:56). Dette stemmer godt overens med inntrykket jeg fikk. Fotball kan diskuteres i det uendelige og til alle døgnets tider.

Utvalg av informanter og arenaer

I løpet av 2006-sesongen hadde Klanen 13 657 betalende medlemmer (www.vifklanen.com). Av disse var 3672 kvinner. Denne oppgaven bygger på samhandling med omkring tretti supporterne jeg fikk god kontakt med. I tillegg blir oppgaven basert på observasjon og deltakelse på tribunen der Klanen som gruppe opptrådte. Mine informanter spenner i alder, kjønn, yrke og antall år med medlemskap i Klanen. Det de alle har til felles, er at de investerer betydelige emosjonelle og økonomiske ressurser i å følge Vålerenga. Hverdagen til de supporterne jeg hadde kontakt med, bestod i å følge Vålerenga og delta på ulike klansaktiviteter daglig. Lidenskapen for Vålerenga og fotball er en livsstil for dem, heller enn en fritidssyssel.

Feltarbeidet mitt foregikk i hovedsak på fotballkamper og turer.⁵ Jeg har også deltatt på andre arenaer der supporterne oppholder seg og treffer hverandre.⁶

Tribunen har vært min hovedarena for innsamling av data. Her har jeg observert supporterne og deres kroppsteknikker i intense øyeblikk av glede, sorg og irritasjon. Etter hvert som tiden gikk og jeg ble mer inneforstått med Klanen og dens praksiser, ble det vanskelig å ikke leve meg inn i det som skjedde på banen. I noen øyeblikk var jeg mindre fokusert på observasjon og deltok mer på lik linje med supporterne. Denne vekslingen ga meg fruktbare erfaringer om det å være "supporter". Dette vil jeg komme tilbake til i løpet av oppgaven.

Turene har vært en av mine beste arenaer for å bli godt kjent med de fleste av informantene. Ved visse anledninger har vi vært på bussturer av ett døgns varighet, og det har gitt meg mulighet til å ha lange og uformelle samtaler med supporterne. Jeg hadde også to weekender på hotell, i Tromsø og Ålesund, sammen med noen av de kvinnelige supporterne. Jeg har på disse turene benyttet anledningen til å snakke med supportere på tomannshånd. Disse samtalene har vært vennskapelige og tilfeldige, noe som jeg tror har gjort at situasjonen supporterne har snakket med meg i, har vært trygg og naturlig.

Jeg har også deltatt på flere arenaer rundt fotballmiljøet for å få en bredere innfallsvinkel til hvordan supporterne lever, tenker og handler. Mitt feltarbeid er derfor nettverksdefinert i den forstand at jeg har tilnærmet meg supporterlivet fra flere arenaer for å få et helhetlig bilde av virkeligheten deres (Frøystad 2003:170).

Tifo-dugnader fungerte som en god arena for å tilbringe tid med og bli kjent med supportere.⁷ På det meste jobbet vi hver kveld en hel uke for å få ferdig de største tekstbannerne. Jeg oppdaget tidlig at de som jobber med tifo legger ned mange arbeidstimer til ære og nytte for klubben. Dette ga meg innblikk i et sterkt engasjement.

---

⁵ Totalt har jeg vært på 35 kamper. Se vedlegg 1 for kampoversikt.

⁶ Andre arenaer jeg har deltatt på som ikke vil bli beskrevet under er Aldermannsligaen (pensjonerte spillere og supportere som treffes en gang i uken), redaksjonsmøte i Klansropet (medlemsblad), klansfester og supportercupen.

⁷ Tifo er en fellesbetegnelse for de tribunearrangementene supporterne arrangerer ved å lage ulike tekstbanner og effekter med flagg, konfetti og mosaikk. Supporterne omtaler tifo som "en måte å skape et mer levende tribuneliv på", og "en måte å kommunisere på til spillerne og motstanderne." Se vedlegg 4 for bilder.

Bohemen Pub er et naturlig samlingssted for supporterne. Eieren av puben er sentral i supportermiljøet, og Klanen eier en andel av puben. Jeg kunne hver kveld gå til puben og vite at jeg kom i snakk med forskjellige supportere. Det er også andre puber i Oslo som blir brukt som samlingssteder for Vålerengasupportere. Jeg valgte å holde meg til Bohemen for å få stabilitet i min relasjon til noen utvalgte supportere som har denne puben som stamsted.

Sjappa, supporterbutikken, fungert som en god arena for å treffe supportere. Hver torsdag jobbet jeg gratis der. Etter at jeg hadde jobbet noen uker i Sjappa, spurte de om jeg kunne stille opp ekstra innimellom og få betalt for de ekstra dagene. Jeg tok det som en gylden mulighet til å tjene penger under feltarbeidet i og med at de fleste fotballturene kostet en del. Jeg var bevisst min rolle og ønsket ikke komme i noe dilemma mellom å være ansatt og forsker. Derfor poengterte jeg dette ovenfor daglig leder i Sjappa. Jeg syntes denne ordningen fungerte godt. Jeg kom opp i noen situasjoner der min rolle ble mer som en ansatt og jeg valgte i de tilfellene å trekke meg ut av samtalene. Et eksempel på en slik samtale kunne dreie seg om misnøye mellom de ansatte og føre til baksnakking på et personlig plan. Jeg noterte aldri ned hva disse samtalene dreide seg om.

Som regel møttes supporterne på kamp, pub eller dugnader. Derfor trodde jeg at privatsfæren ville være en arena jeg ikke kom til å se supporterne i. Dette viste seg å bli motsatt at hva jeg trodde på forhånd. Etter hvert som jeg ble kjent med folk, ble jeg invitert på middager, tippeligafrokost, julebord, fester og intervjusituasjoner hjemme hos flere av supporterne. Ved slike anledninger fikk jeg se huset eller leiligheten deres. De private besøkene har gitt meg kunnskap om hvordan informantene lever utenom selve forskningskonteksten (tribunen). Jeg la raskt merke til at forholdet til Vålerenga preget interiøret og hverdagslivet til supporterne.

"Hvem er du da?"

Det er en kjent sak at antropologen som person påvirker felten og har innvirkning på den typen data som oppnås. Jeg ønsker å gjengi et utdrag fra min første tur for så

å komme med noen betraktninger om hvilke fordeler og ulemper min bakgrunn kan ha hatt på felten.

Bussen er halvfull, jeg har slått meg ned sammen med to menn jeg aldri før har snakket med. Vi skal ned til Fredrikstad og se Vålerenga mot IFK Göteborg i en skandinavisk innendørsturnering. Den ene ser på meg og spør: "Hvem er du da?" Jeg presenterer meg raskt for dem. "Ska'ru forske på oss, ha ha, lykke til. Roar heter jeg." Han stumper røyken og rekker frem hånden. Jeg tipper at han er i midten av trettiårene. Bussen er innredet sånn at to og to seter står mot hverandre med et bord i midten. Hvert bord har en duk laget av antisklimateriale og et askebeger. I tillegg er det festet holdere til å sette ølen oppi. Gardinene er sydd av vålerengaflagg. Musikken pumpes ut av høyttalerne som henger i taket over hver sittegruppe, bassen gjør at det vibrerer i setet mitt. Teksten går på tysk og artisten sier det samme om og om igjen. "Du hast mich, du hast mich." Vi har ennå ikke forlatt Bohemen, luften i bussen begynner bli grå av all røyken og jeg kjenner en svak sviing i øynene. Jeg er ikke eneste kvinne om bord, litt lengre bak i bussen sitter tre jenter i begynnelsen av tjueårene. I tillegg sitter det to damer i trettiårene på bordet ved siden av meg. Etter en halvtimes kjøretur roper en mann som sitter lengre bak: "Hønene må tisse." Bussen stopper i en busslomme. Røyken flommer ut gjennom dørene i det de åpnes. Roar reiser seg og ser på meg: "Må du ikke pisse?" Han går av bussen. Jeg måtte faktisk på do, og visste at jeg ville få en behageligere tur hvis jeg fikk det unnagjort nå. Uansett så måtte jeg av bussen for å trekke litt frisk luft og se hva som forgikk der ute. På rekke og rad oppover skogkanten står det mannfolk og tisser. Tre unge jenter sitter litt lengre opp i hellingen. Jeg går litt bort fra de andre for å gjøre mitt. Det var da jeg priset familien min for å ha oppdratt meg som en friluftsjente. Jeg går sist på bussen. I det jeg starter på trappen snur jeg meg og ser på snøen. En lang rekke av gule sirkler ligger igjen på det hvite underlaget. Jeg setter meg ned i setet mitt. Roar ser på meg: "Skål' a Elisabeth". Jeg løfter ølflasken min, lener meg frem over bordet og dunker den borti hans. Han ser meg inn i øynene, jeg blir brydd og ser ned. "Du bruker ikke så mye sparkel du?" Jeg begynner å le,

han fortsetter: "Maling assa.....sminke." "Ja, jeg skjønte hva du mente, det var ikke det." Jeg fortsetter å le. "Jeg var bare ikke vant til den måten å si det på." "Åh, ja du kommer fra et sånt fint hjem du." Han løfter litt på nesa, før han fortsetter: "Velkommen ska'ru værre uansett, vi trenger flere kjerringer i Klanen." Jeg ler fortsatt. Han ser på meg på en måte som jeg oppfatter som flørtende. Jeg spør: "Jeg er gift, er jeg like velkommen da?" Han ler: "Det er jeg og det, jenta mi."

Jeg har ikke støtt på noen problemer ved det å være ung kvinne på tjueseks år og gjøre feltarbeid i et mannsdominert miljø. Jeg opplevde noen få ganger å bli utsatt for sjekking, noe som jeg så på som naturlig i en kontekst der kvinner er i et mindretall. Jeg hadde ingen problemer med å avvise dette på en høflig måte og poengterte heller en gang til hvorfor jeg var der. Jeg fikk god kontakt med både mannlige og kvinnelige supportere. I og med at jeg selv er kvinne, ble jeg i større grad inkludert i samtaler av personlig art med kvinner enn med menn.

Jeg la ofte vekt på mine engelske aner og at store deler av familien min er bosatt i Newcastle. Klanen var i Newcastle for noen år siden og møtte Newcastle United. Denne turen var det mange som fortsatt snakket om, og jeg merket at min bakgrunn derfra interesserte mange. Dermed fungerte dette som en god innfallsport til samtaler med supportere. Jeg oppdaget også at min erfaring og kunnskap som fotballspiller var helt nødvendig for å komme raskt inn i felten. Dette vil jeg utdype under. Selv om jeg i stor grad klarte å relatere meg til supporterne, merket jeg at jeg ble sett på som "annerledes" blant dem som visste hvorfor jeg var tilstede. Jeg var der av forskningsmessige hensyn og altså av en annen grunn enn alle andre. Noen valgte å ta avstand fra meg, mens andre henvendte seg til meg av nysgjerrighet.

Feltarbeid i en kompleks by i "eget" samfunn

Oslo, Norges hovedstad, med 500 000 innbyggere, har de siste tretti årene utviklet seg til å bli en kompleks by. Frøystad påpeker at det å gjøre antropologiske studier i byer, stiller nye utfordringer, og at valget av sted må være bevisst disse (2003). Jeg

har hele veien følt at mitt felt er godt avgrenset med Klanen og da spesielt med fotballkampene som utgangspunkt.

Feltarbeidet mitt har hovedsakelig blitt utført i min egen hjemby, noe som representerte at jeg gjorde feltarbeid i eget samfunn. Signe Howell hevder at feltarbeid i egen kultur er en ekstra utfordring på grunn av hjemmeblindhet som knyttes til at man ikke opplever den sterke kulturelle annerledesheten som katalyserer observasjon (2001). Jeg vil hevde at jeg kun gjorde feltarbeid i eget samfunn i geografisk forstand. Kulturelt sett har ikke dette feltet vært kjent for meg. Jeg hadde aldri vært medlem i en supporterklubb før feltarbeidet. På den måten var supporterlivet "eksotisk" for meg, noe som også vises i hendelsen over.

Jeg er enig i Narayans kritikk mot en distinksjon mellom innfødt og ikke-innfødt antropolog (1993). Hun hevder at våre personlige erfaringer og føringar påvirker forskningsprosessen mer enn om vi er innfødt eller ikke. Som nevnt ovenfor er ikke fotballkulturen en arena jeg kjente godt før feltarbeidet. Jeg har hele tiden sett det som en fordel at jeg selv spiller fotball, kjenner spillereglene og har interesse for idretten. Hvis jeg for eksempel ikke hadde kunnet offside regelen og spurte noen om dette under en kamp, ville jeg antakelig fått problemer med å innarbeide meg tillitt og tilgang. Jeg kjente kodene for hvordan oppføre seg på en fotballkamp og ser det som en klar styrke at jeg besitter noe av den kulturelle kunnskapen som informantene mine har om fotball. For meg har supporterlivet vært en annen livsstil enn jeg er vant med. Og jeg har hele veien brukt denne annerledesheten til å reflektere over mine reaksjoner og forbløffelser. På denne måten ønsker jeg i likhet med Frøystad (2003:32) og Gullestad (2001) å argumentere for at geografiske forflytninger ikke nødvendigvis er en forutsetning for å oppleve radikal annerledeshet.

Den største utfordringen ved å gjøre feltarbeid i egen by har vært å avslutte arbeidet. Gullestad legger vekt på at det er vanskelig å avslutte et feltarbeid i egen by, fordi det ikke finnes en naturlig slutt, sånn som det gjør når du har bestemt avreise fra et sted langt borte (2001:56). Jeg har blitt godt kjent med flere av supporterne og opplevde det som et paradoks at jeg hele veien har jobbet for å opparbeide meg tillit hos informantene for så å skulle bryte kontakten. Jeg har

fortsatt kontakt med flere av supporterne, men ga etter endt feltarbeid uttrykk for at jeg trengte å distansere meg i skriveprosessen. Dette har jeg fått forståelse for.

Feltnotater

Som ideal hadde jeg å skrive fullstendige feltnotater hver kveld, og ta *scratch notes* i løpet av dagen (Sanjek 1990). I praksis fikk jeg ikke alltid skrevet feltnotater etter endt feltøkt. I de mest hektiske periodene kunne det gå dager mellom skrivingen. Det hendte at jeg kun fikk noen få timers søvn på turer, noe som medførte at jeg nedprioriterte feltnotater. Jeg noterte aldri åpenlyst i frykt for at dette skulle påvirke stemningen på turene. Jeg noterte stikkord i en liten bok på do, enten om det var i bussen, på stadion eller puben. For det meste dreide disse stikkordene seg om sitater, utsagn, diskusjoner, klesplagg, sanseinntrykk og lignende. Jeg valgte også noen dager å kun fokusere på temaer i forhold til notatskriving, som for eksempel å fokusere på kvinner noen dager og fokusere på kroppsspråk andre dager. Å observere på denne måten gjorde at jeg var mer fokusert på visse temaer, noe jeg tror styrket feltnotatene mine. Dette betyr ikke at jeg utelukket andre hendelser utenfor temaet som var i fokus, men det hjalp meg til å begrense hva det var jeg så etter i hektiske perioder. Samtidig fikk jeg ryddet tankene etter interessante temaer i felten.

Deltagende observasjon

Mine tilnærminger til å skaffe data var i all hovedsak basert på deltagende observasjon. Jeg har også supplert med innsamlingsteknikker som uformelle intervju samtaler, e-post, og tekstmeldinger.⁸ I tillegg har jeg brukt sekundære kilder som internettsider, debattforumer, medlemsblader, magasiner og aviser.⁹

---

⁸ Jeg spurte noen av supporterne jeg fikk god kontakt med om de kunne tenke seg å møte meg i en annen setting for å snakke om deres forhold til Vålerenga og Klanen. Ved disse anledningen hadde jeg med meg en intervjuguide (se vedlegg 6). Samtalene ble uformelle og som oftest styrt av supporterne. Jeg vinklet samtalene inn på temaene som jeg ønsket snakke om.

⁹ Flere internettsider blir brukt av supporterne daglig for å skaffe informasjon og diskutere. De vanligste sidene er; www.klanen.no, www.vif.no, www.vpn.no, www.iersjef.com. I tillegg var medlemsbladet, Klansropet, fylt med supporterrelaterte saker som ga meg data om det supporterne var opptatte av.

Antropologien skiller seg ut med deltagende observasjon som metode. Denne metoden har vært min hovedteknikk for innsamling av data. Wikan oppfatter deltagende observasjon som at du skal være mest mulig til stede og delta i daglige gjøremål på lik linje med menneskene som studeres. I tillegg skal du i størst mulig grad dele folks kår samtidig som du forsøker å påvirke situasjonen minst mulig (Wikan 2005:203).

Deltagende observasjon er en metode der du deltar, ikke bare som forsker, men også som menneske. Skjervheim hevder at man skal delta som et subjekt i samtale med andre når man forsker (Skjervheim i Fangen 2004:29). Det vil si at man som forsker skal engasjere seg i det andre sier og gjør, istedenfor å stille seg utenfor og gjøre seg fremmed for det som blir sagt eller gjort. Alle sammenhenger der mennesker samhandler, erfares ikke bare gjennom ord, men også med følelse og kropp (Fangen 2004:77). Derfor er det en kroppslig utfordring å gå inn i felten.

Jeg var ikke forbredt på at min egen kropp skulle få en såpass sentral rolle i feltarbeidet som den viste seg å bli. Jeg merket raskt at mine egne erfaringer og min egen kropp ble nødt til å hjelpe meg for å forstå supportervirkksomheten. Opplevelsene og erfaringene jeg har hatt i felten har blitt en viktig metodisk tilnærming for å skaffe data.

Min egen informant

Under feltarbeidet og i oppgaven har mine egne erfaringer fått stor betydning. Spesielt gjennom tilstedeværelse på tribunen har jeg hatt mulighet til å tilnærme meg de kroppsliggjorte praksisene som eksisterer på tribunen. Jeg har gått inn i felten for å delta i en sosial gruppes liv med en ambisjon om å erfare sammen med medlemmene i den gjeldende gruppen. Som jeg så vidt har vært inne på, ble min kropp et viktig redskap for å oppnå kunnskap.

Stoller hevder at det har vært mye fokus på hvordan antropologer penetrerer andres verden (1989). Ett av hans sentrale hovedpoeng, slik jeg ser det, er at vi som antropologer må la andre trenge inn i vår verden også. Vi må la oss bli invadert av hendelser i felten og erfare gjennom vår kroppslige tilstedeværelse. Stoller hevder at

egne følelser må brukes til å si noe om den situasjonen der følelsen gjorde seg gjeldende (1989).¹⁰

Judith Okely argumenterer for mye av det samme når hun påpeker at antropologer på feltarbeid ikke bare lærer gjennom det verbale, men også gjennom områder som sansene, bevegelse og kroppen (1992). Hun hevder at det meste av den relevante informasjonen som oppnås i felten, ikke er verbal, men den må erfares sånn som den blir utført (1992:3). Okely hevder at det er denne kunnskapen antropologene burde bruke for å skape mening ut fra det innsamlede materialet (1992:16).

Gjennom hele feltarbeidet har jeg fått positive og negative tilbakemeldinger på det jeg fysisk har gjort på tribunen. Ved å bruke disse personlige erfaringene har jeg kunnet tolke og analysere hva som er god og dårlig tribuneoppførsel i sammenheng med det informantene sier og gjør (se kapittel 4). Jeg har også vært nødt til å lære meg de ulike kroppsteknikkene og bevegelsene som utføres på tribunen. Hadde jeg ikke kunnet dem, ville jeg aldri ha fått samme data som jeg sitter med i dag. På den måte har jeg erfart at jeg selv er et forskningsinstrument og at min kropp er et forskningsredskap (Fangen 2004:117). Det å være til stede som en aktiv kikker og deltaker gjør at antropologen som person blir en del av metoden.

Som forsker vil jeg alltid være med på å påvirke situasjoner og mine egne data. Et eksempel jeg kan trekke frem, er at jeg var første påmeldte damespiller til *supporterkøppen*.¹¹ Dette ga grunnlaget for at det ble lagt press på flere av kvinnene i Klanen om å delta og det endte med at det ble påmeldt et kvinnelag. I dette tilfelle var det jeg som var den utløsende faktor for at det ble et kvinnelag påmeldt, og på den måten skapte jeg en arena der jeg kunne drive deltakende observasjon.

---

¹⁰Selv fikk han oppleve å bli lært ulike trolldomskunster fra innsiden gjennom Songhay folkets tro på at han hadde evner som en magisk healer. En natt våknet han av noen andres nærvær i rommet, men hann fikk ikke flyktet på grunn av lammelse i bena. Gjennom å sitere religiøse tekster fikk han følelsen tilbake. Det er slike erfaringer Stoller hevder antropologen må utsette seg for og bruke i sine analyser.

Også R. Rosaldos (1993) studie av Ilgotene kan stå som et eksempel på hvordan egen følelser og livserfaringer åpner opp for en forståelse av det samfunn som studeres. Han brukte egne følelser og reaksjoner etter hans kone døde i en ulykke under feltarbeidet til å på nytt tolke hodejeggernes sinne. Hendelsen gjorde at Rosaldo kunne relatere seg til Ilgotenes følelser og forstå deres væremåte i større grad enn tidligere.

¹¹Hvert år arrangerer ulike supporterklubber fotballcuper der supporterne selv spiller. Dette året ble cupen avholdt i Ålesund fra 9-11 juni. Vi var tre busser som dro på tur.

Jeg mener at det hele veien i datainnsamlingsprosessen er viktig å reflektere over hvilken innvirkning ens egen tilstedeværelse har, og på den måten vurdere hva det har å si for hva slags data en får. Kirsten Hastrup påpeker at hvis man virkelig skal lære å kjenne en kultur, må man "*lide*" den (1997). Å "*lide* kultur" kan være verdifulle data fordi det sier noe om hva som ikke er akseptert og tydeliggjør kulturelle forskjeller mellom forsker og informant. Situasjoner der man blir behandlet annerledes eller bryter normer som man får tilbakemeldinger på, kan si noe om samfunnet som studeres. Jeg har vært en del av felten med min tilstedeværelse, og da blir det viktig å ta opp slike reaksjoner fra informantene i analysen.

Å være supporter læres gjennom erfaring. Jeg lærte meg teknikker og oppførsel gjennom bevegelser med kroppen. Csordas reiser spørsmålet om det er nok å vie kroppen og kroppsliggjøring oppmerksomhet, eller om man må delta med kroppen (Csordas 1999:184). Selv mener han at vi som antropologer må tilnærme oss virkeligheten "*innenfra*", slik våre informanter erfarer den med sine kropp (1999). Han mener at vi som antropologer må bruke kroppen som et metodisk utgangspunkt for forskning (2003:4). Csordas poengterer at dette nødvendigvis ikke betyr at jeg oppnår samme opplevelser som dem jeg studerer, men at et kroppslig utgangspunkt åpner for innsikt som ellers kanskje ikke ville vært oppnådd.

Jeg synes at jeg gjennom deltagelse på lik linje med supporterne har fått en dypere og mer nærliggende erfaring til det å være supporter enn om jeg hadde stått på utsiden og observert. Jeg har gått igjennom samme læringsprosess som mine informanter, noe som kan kalles en erfarende deltagelse. Kirsten Hastrup påpeker at det å "*lære seg kultur*" er en prosess der antropologen gradvis gjør seg kjent med praksisene til dem man studerer (1994:7).

Senere i oppgaven vil jeg argumentere for at tribuneopplevelsene til dels bare kan forstås av de som deler samme praksis og forståelse. Det er på bakgrunn av dette jeg mener at det er essensielt viktig å delta, erfare og oppleve som informantene. Hastrup mener også at det er viktig at antropologer gjør seg sine erfaringer i den sosiale konteksten og dermed blir sin egen informant i deres virkelighet (1992:12).

Det er viktig å ha fokus på sin egen kropp i løpet av feltarbeidet, fordi antropologen både er en som erfarer i felten og en som formidler disse erfaringene i etterkant. Jeg mener at erfaring kroppsliggjøres i felten og i etterkant kan formidles ubevisst. Som eksempel kan jeg referere til en hendelse i etterkant av feltarbeidet der jeg selv spilte fotballkamp med mine lagvenninner på Bøler fotballag. Vi var midt i andre omgang og lå under 2-1. Jeg hadde akkurat blitt byttet ut og stod på sidelinjen. Laget mitt kom til en kjempe sjanse og scoret, men dommeren annullerte målet på grunn av frispark mot oss. Automatisk ropte jeg mot dommeren og gestikulerte med armene at det var feil avgjørelse av ham. En av mine lagvenninner begynte å le og kommenterte at "livet med Klanen tydeligvis hadde smittet".

Det var da jeg forstod at alle bevegelsene og verbale uttrykk hadde blitt en tillært kunnskap gjennom deltakelse på tribunen og observasjon av supporterne. Jeg hadde ubevisst tilegnet meg noe av supporterernes væremåte på tribunen. Min kropp fungerte som et erfaringsutgangspunkt og de kroppslige disposisjonene hadde blitt inkorporert i min kropps hukommelse. Dette tas opp igjen til diskusjon i kapittel 4.

Nå skal jeg gå over til å gi en kort beskrivelse av stadion og tribunen som et sted som tilskrives mening gjennom den supportervirksomheten og de aktivitetene som skjer der.

Kapittel 3

Stadion som et sosialt konstruert sted

"Stadion er jo stedet der det skjer, ikke sant. Og hjemmebane er alltid bedre for spillerne enn bortebane. Da veit dem at de har oss i ryggen. Vi støtter like mye om vi er borte, det ikke det, men det er noe spesielt med å værre hjemme. Da er det vi som eier stadion sant."

Petter 47 år

I dette kapitlet vil jeg gi en introduksjon til stadion og tribunen som Klanen benytter på sine hjemmekamper. Ved å basere meg på Ingold (2000) og hans fenomenologiske tilnærming, blir hovedpoenget i dette kapitlet å påpeke at stadion som sted får mening gjennom den menneskelig aktiviteten som foregår der. Jeg ønsker å vise at stadion setter rammen for kampen, og danner grunnlaget for supporterens aktiviteter.

Ullevål stadion

Vålerenga spiller sine hjemmekamper på Ullevål Stadion. Ullevål Stadion er Norges nasjonalanlegg for fotball. Stadion tar 25 572 tilskuere og ligger vest i Oslo. En av hovedgatene frem til stadion er Sognsveien. Denne veien ligger i et flott gammelt område med store hus i grå mur og med frukttrær.

Det er kampdag og mylderet av mennesker i rødt og blått preger omgivelsene. Supporterne strømmer til stadion fra alle mulig vinkler. Hadde jeg sett dette området fra luften, ville det krydd av røde og blå maur som hadde samme mål, å trekke inn mot stadion. Allerede to timer før kampstart, begynner området rundt stadion å våkne til liv. Jeg har satt meg på en benk langs veien for ta til meg stemningen. Jeg kjenner solen varme i ansiktet. Flere hundre mennesker kommer i en jevn strøm bortover fortauet kledd i røde og blå effekter. De går mot stadion, alle går raskt, akkurat som om de skal rekke noe. De er glade, jeg hører høyrøstet latter og synging. Trafikken i gata stopper opp, bilene og bussene sniker seg fremover.

Kjente Vålerengamelodier strømmer ut fra bussene som kjører med dørene åpne. En av bussene som passerer meg, er kongeblå. Bussen er full av klansmenn og klanskvinner. Noen står i midtgangen og danser. Noen dunker hardt på ruta, det er Roar. Han hever ølflaska mot meg og vinker sånn at jeg forstår at han vil ha meg med på bussen. Jeg vinker tilbake, men blir sittende. Plutselig ser jeg at han snur seg og drar ned buksa sånn at rompa blottes. Jeg begynner å le og tror at han gjør det til meg, men så ser jeg to ensomme Stabæksupportere gå langs fortauet. De viser fingeren til Roar, men smiler samtidig. Roar svarer meg å illustrere onanerende bevegelser med høyre hånd.

Flere av bilene i køen er dekorert med små VIF-flagg vinduene, og innvendig har flere hengt opp skjerf. Det er raskere å gå til fots enn å kjøre akkurat nå. Jeg bestemmer meg for å bevege meg nærmere stadion og begynner å gå sammen med Anette og en venninne som passerer benken min. Anette er på sin første "ordentlige" sesong med Klanen. Som hun bruker å si det selv: "Jeg dro på en kamp i fjor og ble frelst jeg."

I enden av Sognsveien kommer Ullevål Stadion til syne. Anette utbryter: "Åh, nå begynner kriblingen. Hver gang jeg ser stadion kommer en følelse jeg ikke kan beskrive." Store lyskastere er tent og lyser opp banen og stadion. På takets langsider er det flagg som står og vaier i vinden. Selv om kampen og aktivitetene ikke har begynt, så uttrykker den menneskelige handlinger og samhandling. Dette skjer fordi supporterne vet hva stadion representerer. Hele stemningen og atmosfæren illustrerer at noe er på gang. Jeg spør Anette hva hun mener: "Du veit, forventningene til kampen og spenningen rundt hvordan det vil gå. Å se på alle folka." Politiet har sperret av veien inn til selve stadion. Alle menneskene går midt i gata, politiet forsøker å rope folk opp på fortauene slik at bilene og bussene kan passere. Et korps har tatt oppstilling ved en av inngangene. Lyden av trompeter, trommer og klarinetter minner meg om 17-mai. Anette utbryter igjen: "Se jeg skjelver!" Hun strekker ut hendene og holder de vannrett foran meg. Jeg ser ingen skjelving og konkluderer med at det må være den følelsen hun har inne i seg. Vi beveger oss mot en av inngangene til klantribunene. Stadion har karakteristikker

som er typiske for fotballstadioner generelt. Bygningen er ovalt formet og i midten av bygget ligger gressbanen der spillet foregår.

"Det ække vår stadion"

Dersom man ankommer Ullevål Stadion på Vålerengas kampdag uten noen kjennskap til stadions historie ville man tro at det var Klanen som eier stadion. Tribunene er fylt av flere tusen mennesker ikledd blå og røde klær. Lydnivået er alltid høyt og aktivitetene er i full sving før avspark. Jeg visste ikke at Vålerenga ikke har egen stadion før en samtale med Henrik i pausen på en kamp. "Hvor lenge har du egentlig vært med Henrik?" "Åh, det er lenge det, før du ble født. Det var gamle og gode dager på Bislett, jeg har aldri følt meg helt hjemme her på Ullevål." "Hvorfor ikke?" "Nei, du veit det ikke vår stadion." Som ny visste ikke jeg hva dette innebar og spurte heller ikke Henrik noe mer om det. Jeg kjente at jeg var sulten og ville heller gå for å kjøpe meg noe å spise i kiosken. Jeg kjøpte meg en pølse. Allerede etter første bit kjente jeg at magen ble fornøyd. Henrik så på meg og sa: "Du veit at du har støtta Lyn ved å kjøpe den pølsa der, det ække vår stadion vet du." Jeg ble usikker og sluttet å tygge. Jeg følte meg barnslig, og prøvde unnskyldte

meg: "Men det er mange andre som også har kjøpt ting?" Jeg tittet på andre supportere som stod med colabegre, sjokolade og pølser. "Det er bare pølsealget som går til Lyn. Og de andre driter vel i det da, men det gjør ikke jeg." Jeg så på ham med et blick som lurte på om jeg kunne fortsette å spise eller ikke. "Nå har'u kjøpt den. Så da kan du bare spise'n opp. Men da veit du det til neste gang." Da fikk jeg svaret allikevel.

Historisk sett er det Lyn Fotballklubb som startet utviklingen av stadion. I dag er det Norges fotballforbund (NFF) og Lyn som eier stadion (<http://www.ullevaal-stadion.no>). Lyns supportere, kalt Bastionen, er rivalene fra Oslo vest og er dermed en hatklubb for Klanen. Supporterne uttrykte flere ganger misnøye over at de spiller på Lyn sin stadion, og ikke har en egen.¹² Allikevel opptrer Klanen på sin måte og gjør arenaen til sin egen. Dette viser at det er menneskene som opererer på stadion som legger rammen for hvilken mening som skapes. Dette skal jeg komme tilbake til senere i dette kapitlet.

"Vestbredden" og "Gaza"

Ullevål stadion er delt inn i ulike tribuneseksjoner. To av seksjonene er reservert Klanen og en til bortesupporterne. Resten av stadion er åpen for alle (se vedlegg 2 over plassering på Ullevål). Den ene langsiden som er reservert til Klanen, kalles *Vestbredden* av supporterne. Tribunenavnet ble tilfeldig innført da Vålerenga flyttet fra Bislett til Ullevål. Jørund forklarte meg at navnet kommer av at Klanen fikk tildelt en bred tribuneseksjon og at Ullevål stadion ligger vest i Oslo. Den andre tribuneseksjonen som er reservert klansmedlemmer, kalles *Colasvingen* og er den ene kortsiden av stadion. Navnet Colasvingen kommer av at Coca Cola er hovedsponsor for den tribuneseksjonen. Colasvingen omtales også som *Gaza* blant supporterne, navnet oppstod som et ordspill mot Vestbredden. Supporterne ønsket egentlig ikke å bruke sponsorene som navn på tribunenene.¹³

---

¹² Utviklingen og planleggingen av ny stadion, er i gang i Vålerenga. Det har vært et stort diskusjonstema blant supporterne om beliggenheten til den.

¹³ Fotballsupportere er generelt skeptiske til kommersialiseringen av fotball. Se Hjelseth 2006.

Jeg merket meg raskt at det var visse ulikheter mellom de to klantribunene. På en av mine første kamper under feltarbeidet stod jeg på Cola sammen med Cecilie og Merete. Jeg hadde god utkikk over til Vestbredden. En gjeng med unge gutter stod like til venstre for meg og hoppet konstant opp og ned. De fleste rundt meg ble med på hoppingen. Vestbredden ble mer stillestående i den forstand at de ikke hoppet i samme grad. Jeg henvende meg til Merete angående dette. "Vestbredden består av en del av de gamle gubbene som ikke orker mer." "Så du mener at stemningen er dårligere på Vestbredden?" "Ja, uten tvil. Jeg flytter over hit neste sesong."¹⁴

Neste dag på jobb i Sjappa spurte jeg Hans Erik om dette. Han forklarte det slik for meg: "Du kan si det sånn at Vestbredden består av supporterne som har vært med lenge og har den engelske fotballkulturen i blodet. Cola har i dag mange yngre supportere som er inspirert av den italienske tribunekulturen, med mer hopping." Jeg nikket interessert og fulgte opp med et spørsmål. "Tror du dette har noe å si for Klanen som en enhetlig gruppe?" "Nei, for så vidt ikke. Vi ønsker mer fart på tribunene, og all ære til den som vil hoppe. Men det er viktig for oss å bevare den gamle klanstradisjonen med sangene og humoren."

Jeg merket meg at Klanen alltid stod på kamp og jeg fikk etter hvert erfare at det var en selvskreven regel. Ved sesongstart hadde Sjappa enormt mye å gjøre og jeg stilte opp ekstra for å jobbe i kassen. Det var flere av de supporterne som er svært engasjerte i Klanens arbeid, som også stilte opp for å dele ut sesongkort, blant annet var Roar og Hans Erik til stede. Så å si alle kundene denne dagen skulle hente sesongkortet sitt. "Vær så god neste," jeg strakk ut hånden og tok i mot kvitteringen til kunden, han var en ung gutt. Den har ligget så lenge i lommeboken hans at teksten nesten er borte. "Hvor sitter du hen?" Før kunden rakk å svare, skjøt både Roar, Sven og Hans Erik inn i kor: "STÅR!" Jeg nikket bekræftende. "Beklager, står?" Jeg begynte å le. Roar svarer meg: "Du veit det at det er viktig at vi lærer alle de nye at dem skal værre engasjerte. Og da må'rem stå. Det må vi få inn i hue dems så fort som mulig."

---

¹⁴ I løpet av feltarbeidet foregikk det store diskusjoner om at Vestbredden hadde blitt dårligere og at dette måtte endres. Et av tiltakene som ble gjort var innføringen av *sangkontrakt* (se kapittel 4).

Jeg så aldri noen supportere som satt på klantribunene, utenom i pausen. Jeg spurte Finn om dette og hans svar var: "Du kan si det sånn at ståplassene er for massene, og sitteplassene for enkeltindividene. Du har individualistene og kollektivistene, skille er likt mellom en tilskuer og en supporter." I det Finn var ferdig å snakke slo det meg at det å stå er synonymt med engasjement og det å være "ekte" supportere. De som sitter, er tilskuere.

Dette kan settes i et bredere lys gjennom å se på hvordan Lakoff og Johnsen snakker om *orienteringsmetaforer* (1980). De hevder at denne formen for metaforer kommer fra kroppens opplevelse av og bevegelse i den fysiske omgivelsen. Videre understreker de at disse metaforene er romlige og står i motsetning til hverandre. Lakoff og Johnsen påpeker at slike metaforer er universelle.¹⁵ Som eksempel bruker de metaforen om at glad er opp og trist er ned. På samme måte er det å stå for Klanen ensbetydig med noe positivt og aktivt mens det å sitte er negativt og passivt.

Jeg merket meg at supporterne alltid stod tett sammen på klantribunene sånn at det var mulig å kjenne bevegelsene til sidemannen. Selv de gangene det var romslig på tribunen, ofte på bortekamper, valgte supporterne å trykke seg sammen. Denne nærheten førte til at vi som stod på tribunen, kjente hverandres bevegelser. Jeg tror dette handlet om å skape engasjement, aktivitet og fellesskap. Ved å kjenne sidemannens bevegelser ble jeg påvirket til å delta selv. I tillegg kunne hver enkelt supporter merke tilstanden og følelsene hos den ved siden av (se kapittel 5). Ved å stå tett lot supporterne seg rive med av hverandres hengivenhet. Supporterne selv beskrev det å stå samlet som et viktig poeng i forhold til å skape god stemning.

"Vi er jo en stor familie, så litt nærhet er vi ikke redd for." Hans Erik la armen rundt skulderen min og presset kroppene våre sammen. Jeg ble litt brydd fordi samboeren hans stod ved siden av oss. Hun så i midlertidig ikke ut til å reagere på det. Jeg husker ennå den svake lukten av øl fra pusten hans. "Uansett blir syngingen og stemningen mye bedre når vi står tett sammen, og det er spesielt viktig på bortebane." Han slapp taket rundt skulderen min og ble mer engasjert i tema.

---

¹⁵ Ikke alle kulturer legger vekt på opp-ned metaforer som i de fleste vestlige kulturer. I noen kulturer er balanse eller sentralitet viktigere og i noen kulturer er passivitet kulturelt viktigere enn aktivitet.

Armene hans begynte å gestikulere mens han snakket. "Skulle dem innført obligatorisk sitting sånn som i England hadde det blitt bråk."¹⁶ "Hvorfor det?" "Vi ikke interessert i det. Stemningen tapes så innmari, da dreper du hvertfall halve stemningen som er i dag." Mats stod på andre siden av meg og hadde tydeligvis hørt hva vi snakker om. "Du skulle sett da vi var i Newcastle, dem var mektig imponert av oss for vi nekta å sette oss selv om vi måtte. Dem snakker om oss ennå der borte. Sånt er kult." Hans Erik nikker og jeg forstår at også han husker den kampen godt. Han la til noe viktig i samtalen vår. "Som jeg sa i stad, det er viktig å stå tett sammen på tribunen fordi det gir bra trøkk, men det er viktig å poengtere at vi også må holde avstand for å gjøre oss store." "Hvorfor skal dere gjøre dere store?" "For å vise at det er vi som eier tribunen."

Aktivitetene gir stadion mening

Stadion fungerer som et *rom* som er øremerket supporterne. Dette *rommet* brukes til å organisere det sosiale livet innad i Klanen. Tim Ingold peker på at ethvert *landskap* er sosialt konstruert fordi det er et resultat av menneskelig aktivitet (2000). Han definerer landskap som en historie om liv, bosettelse og aktivitet (2000:193). På samme måte kan stadion sees som et bygd landskap. Det er supporterne og deres aktiviteter som levendegjør og skaper mening til tribunelivet. Stadion vil alltid være et sted i seg selv, men mye av meningen som gis til den, er et produkt av menneskelig handling. I neste kapittel skal jeg vise at den enkelte supporter er avhengig av at noen lærer han eller henne om de kroppslige praksisene som utøves på tribunen, nettopp fordi praksisene er sosialt konstruert i det rommet de utøves i. Man kan ikke selv erfare de kroppslige praksisene eller bli kjent med dem uten at andre er tilstede.

Ingold presiserer at landskapet er en del av oss akkurat som vi er en del av det. Videre påpeker han at landskapet er verden slik den oppleves og erfares for de som driver aktivitet i den (2000). Det kulturelle landskapet tilskrives verdi gjennom tidligere handlinger og menneskelige erfaringer tilknyttet stedet. Å være i

---

¹⁶ Omgjøringen fra stå- til sitteplasser i England har vært omdiskutert i forhold til stemningen og atmosfæren på tribunen (King 2002, Centre for Leisure Research 1984).

interaksjon med landskapet gjør at folk knytter følelser til det. Det gjenskapes minner ved å referere til et sted, sånn som Hans Erik og Mats hadde konstruert et minne om kampen i Newcastle og hvor gode Klanen var der.

Ingold introduserte begrepet *taskscape* som betyr opplevelsen av aktivitet og praksis i landskapet (2000:199). Han påpeker at det er gjennom kroppen at mennesker erfarer og er i verden. Disse kroppslige erfaringene skaper mening og kroppen er mediet på hvordan vi klassifiserer og skaper mønstre. Videre setter Ingold fokus på landskapets *temporalitet*, det vil si hvordan mennesker erfarer tid gjennom handling og at handling er knyttet til kroppen (2000:204). Altså er temporalitet det kroppslige aspektet av tiden som går. Han snakker om sosial tid, ikke tid slik vi ofte ser den som kvalitativ. Konkrete aktiviteter har rytmer som kroppsliggjøres. Dette er et viktig poeng i forhold til kroppsteknikkene som utøves på tribunen. Den enkelte supporter har inkorporert Klanens tradisjoner for kroppsteknikker og i hvilken tid disse skal inntre. Klanen inkorporerer kultur gjennom kroppslige erfaringer, og dermed kjennes det hos hver enkelt supporter når det er på tide å sette inn kroppslige reaksjoner på banens spill eller mot de rivaliserende supporterne. Dette fører oppgaven videre til kapittel 4.

Jeg har nå vist hvordan stadion som sted setter rammer for hva som foregår der, men tilskrives kun mening gjennom den sosiale deltakelsen og de aktivitetene som foregår der. Nå skal jeg gå over til å vise hvordan stadion fylles av menneskelig aktivitet. Neste kapittel skal sette fokus på bruk av kroppen som meningsbærende for supporterernes fellesskap.

Kapittel 4

Den aktive kroppen

*"Det er klart at man må bevege seg, fopall ville ikke vært no hvis man stod passivt og så på. Da er'e ikke engasjement hvertfall, da banker ikke **hjertet**¹⁷ for klubben. Det ække alltid jeg veit hva jeg gjør, ting faller lissom bare naturlig inn å gjøre, det sier seg sjæl. Og når vi alle gjør'e samtidig så blir effekten enorm, det er en deilig følelse."*

Morten 38 år

Ved å studere kropp kan man få en innfallsvinkel til å forstå hvordan andre mennesker lever både i vår egen kultur og i andres. I alle samfunn foregår det en form for bearbeidelse av kroppen. Gjennom ulike empiriske studier på kropp har det vist seg at kroppen har blitt et viktig felt hvor sosiale og kulturelle forskjeller innskrives. Kroppen formes av kulturen og det samfunnet den befinner seg i, måten dette gjøres på varierer fra kultur til kultur. De fleste av oss tenker at kroppen er vår eiendom og vi former og dekorerer den på en måte som uttrykker hvem vi er. På denne måten kan vi gi andre mennesker signaler om hvem vi er og hvilke verdier vi har. Fotballsupportere dekorerer kroppen med tatoveringer, klær og effekter i fargene og logoen som tilhører klubben og laget. På den måten signaliserer de utad hva de står for og hvem de er.

Dette kapittelet skal ta for seg hvordan fotballsupportere bruker kroppen sin for å signalisere hvem de er gjennom synging, bevegelser og kroppsteknikker. Jeg skal ta utgangspunkt i hvordan kroppslig tilstedeværelse på tribunen erfares blant supporterne. Jeg ønsker å drøfte kroppens relevans gjennom å vise at en aktiv bruk av kroppen og mestring av kroppsteknikkene som utøves på tribunen er essensielle elementer for supporterens fellesskap og tribunekultur. Jeg vil komme inn på

---

¹⁷ Metaforer med referanse til kropp ble ofte brukt av supporterne for å uttrykke forholdet til klubben. Hjertet representerer i vårt samfunn en romantisk tanke om kjærlighet, tilhørighet, følelser og varme.

hvordan kunnskap om kroppsteknikker tilegnes, aktiviseres, reproduseres og videreføres til nye supportere.

Kroppslige reaksjoner

Allerede på min første kamp merket jeg meg at supporterne brukte kroppen aktivt på tribunen. Aktivitetene involverte ulike grupper supportere, fra enkeltindivider og vennegjenger til alle supporterne på tribunen. Flere av aktivitetene gikk igjen med jevne mellomrom. Ofte ble stemningen og atmosfæren påvirket av kampens utvikling, og supporterens oppførsel så ut til å endres synkront med hendelser på banen. Gjennom å sette opp en tabell mens jeg observerte, fant jeg raskt et mønster som viste at supporterens reaksjoner inntraff på samme tid og på samme hendelser (Centre for Leisure Research 1984).

Tabell som viser oppførsel på tribunen vs. det som skjer på banen og stadion.

Vålerenga – Start. Tippeligaen 21. runde.

Hva skjer på banen eller stadion?	Spillende minutt	Hvordan reagerer supporterne på tribunen?
Start kommer til sin første store sjanse, men bommer.	35 minutter	Starts supportere - "Menigheden" roper og synger. Klanen plystrer i lyse toner og synger "ufarlig". Noen bruker hendene og " onanerer " mot "Menigheden".
Vålerenga scorer	37 minutter	Jubel og roping fra Klanen, vifter skjerf. Mange klemmer og hopper på tribunen.

Menigheten begynner å synge og hoppe helt tilfeldig i forhold til hva som skjer på banen.	39 minutter	Klanan svarer umiddelbart med å synge "Vi er enga."
En Vålerengaspiller blir taklet, Start får frispark.	41 minutter	Roping mot dommeren.

Et av de inntrykkene jeg satt igjen med etter å ha observert supportere på tribunen, var at oppførselen som til stadighet gikk igjen, kan deles inn i fire kategorier, ut fra hva atferden påvirkes av.

For det første er det adferd som påvirkes av spillet på banen. Dette skjer i form av både positive og negative reaksjoner mot spillerne og spillet.

For det andre er det reaksjoner på dommeravgjørelser ofte i form av klapping, piping eller utskjelling. Det forekom oftere at dommeren fikk negative kommentarer enn positive. Supporterne støttet spillerne og laget sitt uansett om dommeravgjørelsen var rettferdig eller ikke. Som regel ble fokuset på dommerne sterkere når spillet på banen var dårlig. Tilbakemeldingene var tydeligst når Vålerenga feilaktig fikk dømmingen mot seg. Da kom det kommentarer som: "Kjøpt og betalt," "Vet du hvorfor du er kledd i sort, fordi du er sorgen sjæl," "Ut med pakket," og "Jeg veit hvor du bor." Det hendte også at linjedommerne fikk kommentaren " Jævla linjepikk".

Den tredje formen for oppførsel springer ut fra rivalisering mot det andre lagets supporter. Rivaliseringen kan sees som en metaforisk krigføring. Flere av supporterne vektla at de likte rivalisering som en del av spillet. Karl refererte til rivalisering som verbalt hat:

*Det ikke sånn at vi hater hverandre hele tida, men så fort **vi**¹⁸ går ut på banen er vi verbalt fiender....når kampen er i gang så er'e to ganger femogførti minutter med verbalt hat.*

Det som skjer på banen er med på å bygge opp under spenningen mellom de rivaliserende supporterne. Supporterne er alltid atskilt fra hverandre på ulike tribuneseksjoner. Derfor bruker de rop, sang og bevegelser for å tiltrekke seg oppmerksomheten til det andre lagets supportere. Svært ofte svarte supporterne hverandre med sang, rop og håndbevegelser som illustrerte "onanering" og "klapp igjen".

Den siste formen for oppførsel er spontane handlinger som påvirkes av ytre faktorer, ikke av selve spillet eller rivaliserende supportere. Det er en kollektiv kreativitet som automatisk inntreffer hvis noe merkbart skjer. Jeg ble til stadighet overrasket over hvor mye spontant som skjer på tribunen, og hvordan en stor gjeng med supportere klarer å ha god kommunikasjon seg i mellom. Mye av denne spontaniteten springer ut fra en felles humor.

Under kampen mot Tromsø var det noen supportere som ble oppdaget av vaktene mens de tok noen slurker fra en lommelerke. I det vaktene var på vei bort til disse supporterne, begynte lerken å vandre bak ryggen til supporterne på raden. Vaktene begynte å ransake supporterne. Noen begynte å synge: "Finner ikke lerka, åhhhh, finner ikke lerka...åhhhh, hvor kan den være." I løpet av kort tid stod alle de to-tre hundre supporterne og sang samme sang. "Det er bare helt fantastisk med sånne sanger, det blir urkomisk. Å se de vaktene a, leter febrilsk etter den lommelerka som de aldri kommer til å finne." Cecilie lo mens hun ivrig fulgte med på vaktene som ransakte supporterne på første rad. Slike spontane sanger fungerer godt på bortekamper når Klanen ikke har med seg like mange supportere som på hjemmekamper.

---

¹⁸ Supporterne snakket alltid i vi-form om Klanen og klubben. Jeg mener en slik retorikk viser en sterk tilhørighet og identifisering med klubben, laget og spillerne. Eksempler på slike kontekster er; "vi tapte mot Brann i går" eller "vi ligger på tredje plass." Distansen til andre supportergrupperinger ble forsterket gjennom "vi og dem" bruk.

En annen slik hendelse fant sted på siste bortekamp i sesongen da Vålerenga besøkte Sandefjord. Midt i kampen ble ballen skutt høyt i luften og utenfor mål. En av sikkerhetsvaktene bak målområdet dempet ballen pent på brystet før han skjøt ballen ut på banen igjen. Plystring og klapping hørtes fra Klanen. Slike hendelser går ikke ukommentert forbi, når Klanen står og ser på. Vekten fikk umiddelbart en sang. "Vakta ut på banen, vakta ut på banen." Vekten snudde seg ikke for å takke Klanen. Da endret sangen tekst: " Vi vil se rompa til vakten." Jeg hørte umiddelbar latter rundt meg, men alle stod og sang med. Det er alltid et fåtall som begynner, og etter få sekunder er alle med. Slike sanger settes på en melodi som Klanen bruker mye og teksten er ofte enkel. På den måten blir alle med kjapt. Jeg mener at en slik samkjøring vitner om lange tradisjoner og en sterk indre forståelse av tribunekulturen.

Reaksjonene fra tribunen kommer som vist ovenfor, både i form av verbale rop og fysiske kroppsbevegelser. De verbale handlingene er ofte rop, synging, heiing, banning og plystring. Kroppsbevegelsene består av rytmisk klapping, applaus, vifting med skjerf og flagg, peking og gestikulering som onanerende bevegelser med høyre hånd eller å vise fingeren. Det forekommer også en del bevegelser som er mer basert på enkeltindividers handlinger, men det er handlinger som flere foretar seg. Slike handlinger kan være å kaste brusbeget i bakken, spytte og sparke i setet foran seg. Kroppsspråket må sees i kontekst med det som skjer rundt, og alltid i sammenheng med det som skjer på banen. Det kan ofte ligge flere meninger bak samme handling. Når en supporter sparker i setet foran seg, kan det både bety at han er irritert på en egen spiller som har bommet på mål, eller være forbannet over det andre lagets scoring.

Kroppsteknikker

"Det er jo bevegelse med kroppen og stemmen vi kan bruke for å påvirke," forklarte Roar, "man kunne og brukt trommer sånn som kanarifugla, men det ikke sjans i havet til at vi kommer til å innføre det hos oss. Nei fy faen da synker'u lavt. Vi er mange og må bruke bevegelse for å skape effekter på tribunen."

Det var som regel når jeg begynte å spørre om kroppen som en del av tribunelivet at supporterne brukte begrepet kroppen. Ellers snakket de om bevegelser og synging.

Jeg merket meg raskt at det var noen måter å bruke kroppen på som gikk igjen. Det var under min andre kamp på Ullevål, da Vålerenga møtte Lyn på bortebane, jeg forstod at det var et tydelig mønster i hvordan supporterne brukte kroppen. Stemningen denne dagen var til å ta og føle på. Supporterne på tribunene var i full aktivitet fra første minutt, fargene rødt og blått beveget seg i et mylder av mennesker. Syngingen tok aldri slutt, så fort en sang ble avsluttet begynte en ny. Supporterne hadde på forhånd beskrevet følelsene sine med en blanding av glede og nervøsitet. Denne kampen var viktig, det var et lokaloppgjør mellom Oslo vest og Oslo øst, der Lyn hadde gjort det best de siste tre kampene Vålerenga hadde møtt dem. Det hadde ikke gått mer enn tre minutter før Vålerenga presset mot mål og man skjønnte at det kom til å bli en stor sjanse.

Morten, Henning og Finn stod med armene i kryss over brystet. Forsiktig hevet de alle tre armene ut fra kroppen, armene stoppet et øyeblikk foran brystkassen. Alle tre hadde nevene knyttet. De presset overkroppen fremover, føttene fant balansen på tåballene. De hadde funnet stillingen, det var akkurat som om de var klare for det som skulle komme. Henning og Morten bøyde knærne, presset overkroppen frem og knyttet nevene i det de av full hals skrek: "Jaaaaaaa". Ballen traff nettet i mål og supporterne eksploderte i brøl og viltre bevegelser. Supportere rundt meg hoppet, skrek og ga hverandre klemmer. Alle tok skjerfene sine over hodet og veivet det rundt i helikopterbevegelser.

Det tok imidlertid ikke lang tid før Lyn utlignet og stemningen ble mer tilspisset. Kampen utviklet seg til å bli jevn, og begge lag presset hverandre. Vålerenga kom til enda en stor mulighet, men dommeren blåste frispark for Lyn. Umiddelbart kom reaksjonene rundt meg. Supporterne stod med en arm opp og pekte ned på banen. I et mylder av utbrudd hørte jeg noen få: "Jævla dommerfaen," "se å kom deg av" og "hælvete." Det slo meg at så å si alle stod med munnen åpen og ropte. Noen få stod rolig, men hadde da et irritert uttrykk i ansiktet.

Øyenbrynene var presset sammen og øynene lyste fortvilelse og uenighet. Ikke én stod passivt uten å engasjere seg. Det var konstant bevegelse rundt meg.

Ved noen anledninger stilte jeg meg på første rad med ryggen til banen slik at jeg kunne se supporterne og ikke spillet. Det var fascinerende hvordan reaksjonene inntraff på nøyaktig samme tid. Flertallet reagerte likt med ansiktsuttrykk og verbale utsagn. Dette fikk meg til å forstå at supporterne deler en felles virkelighet.

Scheper-Huges og Lock påpeker nettopp dette med den individuelle kroppen som et analytisk utgangspunkt (1987). Alle mennesker deler en oppfattelse om at de eksisterer i forhold til andre. Som menneske er vi ikke isolerte subjekter fanget i kroppen vår, men vi deler et intersubjektivt miljø med andre. Csordas påpeker at dette inkluderer at vi ikke bare er oppmerksomme på vår egen kropp, men også inkluderer oppmerksomhet mot andres kropper (1993:193). Supporternes kropper kan ikke bare sees som et isolert fenomen, vi må også inkludere de omgivelsene som kroppen lever i. Csordas poengterer noe viktig når han påpeker at selv om kroppen alltid er tilstede, betyr ikke det at vi som mennesker alltid er tilstede med den (1993:139). Mauss konkretiserer dette ved å peke på at kroppen ikke er tilstede før teknikkene er mestret (2004). Med andre ord, man er ikke en del av fellesskapet før kroppsteknikkene mestres. Dette merket jeg i begynnelsen av feltarbeidet. Uten effekter på meg og uten kunnskap om sanger og bevegelser følte jeg meg ikke som en del av fellesskapet. Dette vil jeg illustrere med et utdrag fra dagboken min etter en Royal League kamp tidlig i feltarbeidet:

Jeg følte meg ganske alene på kamp i dag, selv om jeg stod sammen med tre tusen andre mennesker. Jeg stod der ikledd olabukse og min hvite boblejakke. Alle andre hadde på seg fargene rød og blå og stod sammen med noen de kjente. Jeg syntes det var gøy å være til stede, Klanen underholdte meg. Det jeg opplevde som gjorde at jeg følte meg mest utenfor, var at jeg ikke kunne synge med. Jeg kunne heller ikke bevegelsene til sangene. Heldigvis er jeg fotballinteressert og har vært på en god del kamper i løpet av livet. Det hjalp meg til å reagere på spillet på banen, og i de tilfellene der jeg reagerte likt som alle de andre, følte jeg en intens glede over å kunne delta. Når det gjelder syngingen, gikk det bedre etter hvert som sangene ble sunget flere ganger og

jeg klarte plukke opp noen linjer. Jeg følte at de som stod ved siden av meg på tribunen tittet på meg, siden jeg ikke sang eller beveget meg. I tillegg var det ingen som henvendte seg til meg når det var frustrasjoner eller gleder over spillet på banen. Det var tydelig at man henvendte seg til supportere som var like aktive som en selv, eller som man kjente. Jeg skjønnte at jeg måtte lære meg teknikkene, sangene og fotballspråket for å kunne gli inn i mengden.

Denne episoden viste meg at alle andre hadde teknikkene inkorporert, derfor følte jeg meg annerledes. Jeg forstod at alle supporterne i Klanen deler visse felles oppfatninger og væremåter som aktører på tribunen. De deler en virkelighet der regler for oppførsel og bevegelser er satt på forhånd, og det ligger latent hvilke bevegelser som er riktige å gjøre til ulike tider.

“Det er klart jeg hopper, jeg er glad.”

Det eksisterer visse koder for hvordan man oppfører seg under en fotballkamp. Ofte ligger disse kodene i kroppen uten at man reflekter eller tenker over det. For eksempel hevet flesteparten av supporterne armene ved en målsjanse eller scoring. Ble det bom, tok de hendene på hodet og gned fingrene gjennom håret. Dette var ofte hvis målsjansen var stor og de ellers var fornøyde med spillet. Hvis fortvilelsen over spillet var stor, la de ofte ansiktet i hendene i stedet for hendene på hodet. Skulle det derimot bli scoring, var det vanlig at supporterne løftet armene i været, ga sidemannen eller kvinnen en klem, eller hoppet samtidig som de jublet.

De følelsene som supporterne kjenner, blir til handlinger. Gjennom kroppsteknikker uttrykker supporterne sine reaksjoner på spillet. At supporterne løfter armene i været, begynner å hoppe og juble etter en målscoring, er vanemessige bevegelser for dem. Det er spontane følelser som de har visse koder for å uttrykke. Slike reaksjoner er innarbeidet i kroppen og kommer som en naturlig reaksjon.

Henning klarte ikke svare på hvorfor han hoppet da jeg spurte ham under en kamp. Freddy Dos Santos hadde scoret et etterlengtet mål, og med en antropologisk naivitet henvendte jeg meg til Henning som stod og hoppet opp og ned i gledesrus.

"Du Henning, hvorfor hopper du nå?" Han så på meg med hevede øyenbryn og måpende munn. Det var tydelig at han oppfattet spørsmålet som rart og vanskelig å svare på, for det tok tid før han svarte. "Hvorfor jeg hopper? Hva slags spørsmål er det? Nå er antropologen i gang dere." Han var usikker på spørsmålet og prøvde å få respons fra de andre rundt oss, men alle var opptatt med å feire målet. Han hadde nesten stoppet opp med å hoppe. Hoppingen hadde gått over til å bli en lett gynging på tærne. Han fortsatte: "Det er klart at jeg hopper, jeg er glad." At Henning syntes det var vanskelig å svare, tolker jeg som et tegn på at hoppingen er en del av glede og er innarbeidet i kroppen som en side ved kulturen som det ikke reflekteres over. Det eksisterer mange slike bestemte mønstre i hvordan kroppsteknikkene tas i bruk på tribunen. Disse mønstrene kan sees som rutiner og er internaliserte i kroppen. Handlingene er mer eller mindre vanemessige og mer eller mindre innarbeidet i supporterens liv eller i Klanens historie. Det er en felles forståelse av hvilke bevegelser som skal gjøres når. Slike ubevisste kroppslige disposisjoner er, i følge Bourdieu, typiske for ethvert sosialt felt og samles under begrepet *habitus* (1977).¹⁹ Habitus er risset inn i aktørens kropp og sinn som internaliserte, implisitte program for handling og erverves gjennom sosial deltakelse. Han påpeker at habitus viser til hvordan man ofte kan se bestemte mønstre i menneskers handlinger. Når Bourdieu snakker om inkorporering eller kroppsliggjøring, er det for å understreke at disse praksisene ikke er bevisste, men snarere er innarbeidet automatikk (1977).

At Henning automatisk begynte å hoppe etter scoringen, var en refleks som lå innarbeidet i kroppen hans. Rutinene for bruk av kroppsteknikker på tribunen skrives inn i kroppen til supporterne som habituelle teknikker som oppstår som reflekser i de situasjonene hvor de skal brukes. Bourdieu mener at habitus kan sees som et uttrykk for hvordan kulturell kunnskap og verdier er internalisert i individet (1977). Denne felles kunnskapen definerer et kulturelt fellesskap.

---

¹⁹ Det var Mauss (2004:71) som presenterte begrepet habitus for å favne aspekter på bruken av kroppen. Habitus begrepet har senere stått sentralt i Pierre Bourdieus teoriutvikling (1977).

”Trøkket gjør at det blir vakkert”

Opplevelsene som supporterne får på tribunen, oppnås gjennom å ta del i det kulturelle fellesskapet. Som påpekt overfor har den individuelle kroppen en funksjon i fellesskapet, en kropp som står alene har ingen effekt. En supporter alene gir ingen effekt, og den sosiale opprettholdelsen av Klanen er avhengig av relasjonen mellom supporterne. Unisone bevegelser gjør inntrykk på supporterne, selv for de som har vært med lenge. Slike kollektive bevegelser gjør at den individuelle supporter går inn i en tilstand der han eller hun glemmer seg selv og blir minnet på det fellesskapet en inngår i.

Det er helt fantastisk, jeg går i ekstase når stemningen blir enorm. Når trøkket blir sterkt, det er da jeg skjønner hva jeg gjør der, det er så bra. Det er da jeg blir minna på hvor mange vi er og hvor gode vi blir sammen.

Dette var Roars kommentar da jeg spurte ham om hans opplevelser av de øyeblikkene der syngingen og spillet på banen ”tar av”. Roar blir minnet på at han er en del av en større gruppe. Samtidig blir han minnet på at hans deltakelse er viktig for å få til slike øyeblikk som han beskriver som fantastiske. Gjennom kontakt med de andre supporterne definerer Roar sin plass i forhold til et større fellesskap. Syngingen og de kollektive bevegelsene er med på å skape en følelse av tilhørighet blant supporterne.

I sitatet jeg brukte innledningsvis i dette kapittelet, la også Morten vekt på effektene som blir til på tribunen. Jeg tror den effekten supporterne snakker om, kan relateres til to nivåer, både at effekten påvirker laget og den enkelte supporter. Det er det siste nivået som står sentralt i denne oppgaven. Det supporterne skaper sammen gjennom å oppnå god og høy stemning, blir en påminnelse om deres posisjon i forhold til mengden. I tillegg gir det supporterne en bekreftelse på at det de gjør i samlet gruppe gir effekter, som igjen gir hver enkelt gode følelser om at de bidrar med noe viktig for klubben og laget.

Midt under en kamp på Ullevål utbrøt Cecilie at hun fikk gysninger. Jeg forstod at det var stemningen hun refererte til i og med at syngingen var høyere

denne dagen enn jeg tidligere hadde opplevd den. "Kom igjen Enga" ble skreket fra tribunene, annenhver gang mellom Vestbredden og Gaza. Jeg tok tiden på syngingen fordi jeg la merke til at den varte mye lenger enn tidligere ganger jeg hadde hørt den. Cecilie beskrev det både som vakkert og herlig. "Det er en av Klanens sterke sider at vi klarer være samstemte. Vi får mye skryt for det av andre supporterklubber og media, og det er spesielt fordi vi er så store."

Etter kampen tok Cecilie og jeg bussen ned til Bohemen for å ta en prat over noen øl. Cecilie fortsatte å snakke om stemningen på bussturen. "Det er kult når vi får til sånn trøkk på tribunen. Det gjør at det blir vakkert å stå der." På Bohemen slo vi oss ned ved et bord sammen med Roar og Hans Erik. De var allerede midt i en samtale om dagens stemning. "La dere merke til hvor lenge det var bra trøkk på 'kom igjen enga' i dag?" Roar svarte Hans Erik automatisk. "Ja, fy faen det var bra." Jeg uttrykte at også jeg syntes de laget god stemning i denne kampen. "Ja, dere holdt jo på i nærmere seks minutter." Hans Erik så på meg og smilte lurt, et smil som virket fornøyd over at jeg hadde lagt merke til det. Cecilie la til: "Det er så digg når vi får til sånt." Roar styrtet resten av ølen sin i en slurk og satt glasset hardt ned i bordet. "Hvem vil ha en til?"

Det var typisk at samtalene på Bohemen og på diskusjonsforumet etter kamp dreide seg om stemningen og syngingen på tribunene. De drøftet altså hvordan de hadde lykket med oppgaven. Det er viktig for supporterne at de gjør en god jobb.

Kroppen som et arbeidsverktøy

"Å støtte laget er vår jobb, som supporter har jeg en jobb å gjørra på tribunen." Mens vi stod i kø på vei ut av stadion forklarte Finn meg hvorfor supporterne alltid står igjen etter en kamp for å hylle spillerne. Vålerenga hadde akkurat tapt 1-0 mot Lillestrøm på hjemmebane. Supporterne var misfornøyde, men flertallet stod igjen etter kampen for å vise spillerne sin støtte. Alle holdt armene ut foran brystet og vibrerte med hendene, mens de ropte "åhhhhh" helt til spillerne hevet armene over hodet. Supporterne og spillerne hyllet hverandre med å løfte armene opp og ned. Det kunne se ut som en slags tilbedelse til hverandre. Henning forklarte meg

en gang at supporterne og spillerne uttrykte en *gjensidighet* til hverandre ved å gjøre dette.

Det er en forpliktelse, jeg har på mange måter bundet meg til dette. Jeg står i et slags avhengighetsforhold til klubben. Vålerenga gir meg mange gode øyeblikk, og da er det viktig at jeg gir tilbake når laget har det tøft.

Henning beskrev sitt forhold til klubben som en jobb, en jobb han var forpliktet til å utføre. Kroppen blir et *middel* som brukes for at Henning og de andre supporterne kan få utført arbeidet sitt på tribunen. Mauss definerer kroppen som et verktøy. Han påpeker at kroppen er menneskets første og mest naturlige tekniske objekt, og samtidig dets tekniske middel (2004:76). Henning poengterte flere ganger ovenfor meg at han måtte bidra, ikke bare var det en forpliktelse til Vålerenga, men også ovenfor de andre supporterne.

Kjøper du medlemskort i Klanen så er du forplikta til noe, da er du forplikta til å yte noe. Det sier seg sjøl det. Hvis ikke hver enkelt av oss yter, får vi ikke til den fellesgreia og da er stemninga tapt.

Ved å stå på klantribunen inngår du i en *sosial kontrakt* supporterne har seg i mellom, du er forpliktet til å delta, være kroppslig aktiv og støtte laget. Den sosiale kontrakten oppstår mellom enkeltindividet og fellesskapet innad i Klanen. Ved at hver enkelt supporter er aktiv og bidrar, gir de hverandre gode øyeblikk som blir til minner. I de tilfellene der det å stå på tribunen blir negativt fordi det ikke går Vålerengas vei, lagres også dette som minner. I løpet av feltarbeidet hørte jeg til stadighet om da "vi" spilte i første divisjon, da Klanen reddet klubben økonomisk og om forbannelsen som hviler over tapene mot Lyn. I neste kapittel skal jeg komme inn på hvordan opplevelsen av smerte også er med på å skape slike sosiale kontrakter mellom supporterne. For supporterne betyr denne kontrakten og det å tilhøre Klanen, i all hovedsak at man inngår i et gjensidighetsforhold til hverandre som supportere.

Merete gjorde meg oppmerksom på hvordan denne sosiale kontrakten trer i kraft. Jeg stod sammen med henne på tribunen da hun oppdaget noen gutter på raden bak oss som ikke deltok i syngingen. Vålerenga hadde denne dagen en viktig kamp foran seg, de tok i mot Rosenborg på hjemmebane. Merete hadde egentlig sesongkortplass på Vestbredden, men hadde lyst til at vi sammen stod på Cola fordi det alltid var så bra trøkk der. Merete hadde fulgt Vålerenga siden hun var sytten år, det vil si at hun var på sitt ellevte år nå.

Jeg husker at minuttene før avspark var nervepirrende for Merete. "Jeg blir så jævla nervøs hver gang vi møter Rosenborg. Jeg husker vi møtte dem i 2004 og banka dem 4-1, det var rått det. Da skulle'ru vært der. Vil du ha?" Hun strakk frem en liten rosa boks foran nesen min. Jeg husker fortsatt lukten, den var søt og kvalmende. I boksen lå det små poser, en slags miniutgave av teposer. "De er gode assa, jentesnus." Jeg ristet på hodet, "ellers takk." Hun satte lokket på, løftet overleppa og dyttet en pose under. Leppa ble stående ut.

Merete kler seg som oftest i en Enga-strikkegenser på kampdag. Hun uttrykte flere ganger at det var favorittgenseren og det førte ofte til seier når hun hadde på den. Denne dagen hadde hun på seg en sort boblejakke med logoen påsydd på høyre bryst. Jeg gikk ut i fra at det var på grunn av været. Det kom hele tiden kalde vindkast inn på tribunen. Det var da Klanen begynte på en ny sang at Merete lente seg mot øret mitt og visket: "De bak oss bare står der, gidder faen meg ikke synge eller bevege seg. De hakke rørt seg sia kampen starta." Bak oss stod det fire gutter i midten av tjuåra. De hadde alle et vålerengaskjerf hengende rundt halsen og hendene i bukselommene. Jeg svarte Merete med at de kanskje ikke orket synge og skyldte på at det var surt og kaldt i lufta. "Åhh, ta den." Øynene hennes var fokusert på spillet på banen. "Faen, Freddy rekker'n aldri ass. Få'n ut." Hun snudde seg mot meg igjen for å fortsette samtalen rundt guttene bak oss. "Nei, men da har'em ikke noe her å gjørra." Jeg prøvde meg litt forsiktig; "Kanskje de liker stemningen?" Hun fnyste mot meg. "Enten så bidrar du, eller så kan du ha deg vekk." Jeg kjente at hun faktisk ble irritert og lot det være med det. I etterkant av hendelsen spurte jeg henne hvorfor hun hadde reagert som hun gjorde.

Det er jo viktig at alle deltar. Jo bedre vi synger, desto bedre spiller gutta, ikke sant. Det er jobben vår det, vi er der for å bidra til seier. Og hvis du ikke ønsker å delta med synging og sånt, da får'u flytte deg, ja da har du ikke noe på klantribunen å gjørra. Så greit er det. Vi er tilstede for å støtte laget.

Hennes reaksjon gjorde meg klar over at kroppslig passivitet ikke er akseptert på klantribunen. Merete så på guttenes passive fremtreden som et brudd på normene som gjelder på tribunen. Hun pekte på to *normbrudd*, for det første sang ikke guttene, og for det andre beveget de seg ikke.

Å være supporter handler om å følge de sosiale reglene som ligger nedfelt i tradisjonene for kroppsteknikker, og bidra til at disse sedvanene videreføres. Når du er supporter, skal du yte på vegne av gruppen. Det er en innarbeidet følelse hos de supporterne som har vært med lenge, at man skal være aktiv på tribunen, og de forstyrres raskt av annen oppførsel enn det de er vant med. Det var også tydelig at Meretes individuelle opplevelse ble forstyrret av at de fire guttene ikke deltok på lik linje med henne og flertallet rundt oss. Dette viser hvordan Meretes kropp er en del av en større sosial enhet på tribunen.

Som jeg var inne på tidligere, alle individuelle kropper har en oppfattelse av at de eksisterer i forhold til andre (Scheper-Huges og Lock 1987). Mye av opplevelsene som supporterne oppnår på tribunen, ligger i det å ta del i det kulturelle fellesskapet. At Merete ble forstyrret av guttenes passive fremtreden, kan også sees på den måten at hun indirekte overvåket supporterne rundt seg for å se om de utøvet "korrekt" atferd.

"Supporterpoliti"

Det store samtaleemnet gjennom hele sesongen var hvordan supporterne kunne få stemningen til å bli bedre, og spesielt på Vestbredden. Misnøyen gikk på at mange skaffet seg gode plasser midt på tribunen, men ikke bidro nok med synging. Jeg oppfattet at det å ikke bidra med synging var en stor synd, og måtte gjøres noe med. Ved endt sesong vedtok Klansstyret og *sanggruppa* at de skulle innføre en

sangkontrakt for 2007-sesongen.²⁰ Denne kontrakten innebar at hver enkelt supporter med sesongkortplass, spesielt sentralt på klantribunene, måtte signere under på at de aktivt skulle delta i syngingen. Kontrakten poengterte at graden av synging skulle avgjøre hvor på tribunen man skulle stå. Kontrakten og styret presiserte at hvis den enkelte ønsket å være mindre aktiv, måtte man flytte ut på sidene og ikke oppta plassene sentralt på tribunen. Brudd på de vilkårene som kontrakten nevner, kunne føre til tap av plassen sin. Jeg ser innføringen av sangkontrakten som et sterkt budskap om hvordan aktiv deltakelse fremmes som et viktig element for å være medlem i Klanen. Tiltaket skapte store uenigheter. På diskusjonsforumet strømmet ulike meninger inn, mange var misfornøyde med tiltaket. Ett av motargumentene kom fra Slakteren.

At lokomotivene²¹ har forsvunnet og blitt erstattet av en del eldre kaffetørste er en ting, men hvis løsningen på dette er å innføre sangkontrakter når Klanen et lavmål som jeg ikke trodde var mulig å nå. (...) Sangkontrakt føyer seg i rekken av idiotiske forslag som kun vil få konsekvensen at spontaniteten og ekte engasjement forsvinner. Jeg har stått på store stå, i VG svingen, Vestbredden, Cola samt diverse forblåste høl rundt i landet siden midten av 80-tallet, og siden da har stemningen alltid variert med tabellplassering, kamputvikling og motstander (og dommer). Det er ut fra dette, sammen med et ekte, brennende engasjementet for fotball – ikke Klanen – stemning skapes, ikke gjennom patetiske forsøk på å organisere engasjementet.²²

Et av Klansstyrets medlemmer svarte på dette og flere andre innlegg:

²⁰ Sanggruppa består av mannlige supportere som fungerer som forsangere på tribunene. De står plassert midt på begge klantribunene slik at sangen kan spre seg utover mot kantene. Sangkontrakten kan leses i sin helhet i vedlegg 3.

²¹ Lokomotiv brukes som en betegnelse på den type supporter som drar i gang sanger og er svært aktiv.

²² <http://www.klanen.no/snakk/index.php?t=msg&th=4342&start=&>

Det er ingen av oss som tror at en kontrakt får folk til å synge. Kontrakten blir innført så man kan ha mulighet til å be folk som ikke bidrar fjerne seg fra lokomotivfeltene. Det har man ingen "juridisk" mulighet til så lenge folk faktisk har betalt for å stå på en bestemt plass eller på et bestemt felt- med mindre folka har undertegna på at premissene for å ha plassen er at man synger.

Diskusjonene rundt innføringen av sangkontrakt pågikk lenge og medførte at Klansstyret etter hvert endret det slik at kun de midtre feltene F/G og gamle konge krevde signering av kontrakten.²³

Innføringen av sangkontrakt peker på, som nevnt før, det interne kravet om aktiv deltakelse som en forutsetning for å være supporter på klantribunene. Dette viste seg også i hendelsen jeg refererte til over, der Merete irriterte seg over de tre passive guttene. Slike episoder illustrerer at det eksisterer visse oppfatninger om hvordan medlemmer av Klanen skal oppføre seg på tribunen. Dette opplevde jeg også i et tilfelle der det oppstod konkrete verbale tilrop mot medsupportere.

Uken før kampen mot Rosenborg dukket det opp enkeltmeninger om at synging mot Steffen Iversen ikke skulle forekomme, fordi noen ønsket at hans overgang til Rosenborg skulle forbli ukommentert. På gullbanketten året før hadde Steffen gått opp på scenen og sunget: "Rosenborg er ræva". På grunn av dette ble det en del snakk og diskusjon omkring tilbakemeldingene han skulle få fra tribunen. I den aktuelle kampen utviklet det seg slik på tribunen:

Remi og de andre gutta i sanggruppa er ivrige på å få i gang syngingen. Remi skriker "kom igjen enga, på en-to-tre," mens han teller med fingrene. Alle starter likt rundt oss, og Vestbredden svarer. De to tribunene synger frem og tilbake et par minutter. Etter hvert som spillet nærmer seg bortelagets mål blir syngingen høyere. Vålerenga får corner og Klanen roper "kom igjen enga". Merete presser ansiktet frem hver gang hun skriker, hun tar i alt hun kan. Jeg skimter en svak rødfarge i kinnene hennes etter hvert som ropene blir høyere.

---

²³ Gamle Konge er et sangfelt midt på Vestbredden (se vedlegg 2 for tribuneinndeling).

"Kom igjen enga, jeg digger når det blir sånn høyt, jeg får gåsehud, kom igjen enga." Cecilie, som står sammen med oss, nikker bekreftende. Hun tar også i temmelig kraftig på ropene. Cecilie har akkurat fylt atten år og har vært med Klanen et par år. Jeg møtte henne på min første bortetur til Stockholm. Ballen heades utenfor og ropene går over til klapping. Remi er ikke fornøyd. "Syng da for faen, trenger ikke stoppe opp på grunn av en corner." Han løfter armene, og ser oppgitt ut, før han slipper dem ned igjen. Han har presset snus opp under overleppa, som nå har begynt å renne. Små gulsorte striper kommer til syne i sprekke mellom tennene hans. Til venstre for oss på tribunen starter noen andre å synge. "Steffen er ræva, Steffen er ræva, åhhhh, Steffen er ræva." Remi spretter opp på stolsete. "Faen slutt med det der, han fortjener ikke oppmerksomhet ikke sant." Han spytter mens han snakker, jeg kan se blodåren hans i panna. Han skriker så høyt han bare kan. Flere i sanggruppa ser bort over tribunen og banner. "Hælvete, se og kutt ut det der." Remi gestikulerer med armene at den sangen må stoppes. Han klarer det ikke, sangen fortsetter noen runder. Han går ned fra stolsete og banner for seg selv.

Jeg opplevde sjelden direkte konfrontasjoner mellom uenige supportere på tribunen. Det forekom av og til slengbemerkinger fra enkeltpersoner eller grupper mot andre medsupportere, sånn som i tilfellet over. Men hovedsakelig kom reaksjonene i etterkant av slike hendelser. Både nettforumet og Bohemen ble preget av diskusjoner omkring uenigheter. Karl var en av dem som uttrykte misnøye etter Remis reaksjon på tribunen.

*Jeg syntes det blir litt mye stress rundt det av og til. Hvem faen tror Remi at han er, et jævla **supporterpoliti**. Noen av oss er faktisk ganske irriterte på Steffen og vil gjerne vise han det. Det er greit at noen av de andre mener at man skal la det hele gå stille forbi. Men vi er en gjeng på 13.000 medlemmer og da kan ikke alle være enige. Og det blir bare idiotisk å bruke vår egen energi på å hakke på hverandre innad.*

Supporterpoliti er en betegnelse som brukes på supportere som belærer andre om korrekt supporteradferd (Hjelseth 2006:225). Dette begrepet og hendelser som den over, kan sees i sammenheng med det Scheper-Huges og Lock kaller *body politics*, der de refererer til hvordan kroppen produseres i det samfunnet den tilhører (1987). Samfunnet reproducerer og sosialiserer den typen kropp som det har bruk for. Både sangkontrakt og de empiriske tilfellene over viser hvordan supporterne forsøker å regulere atferd. Gjennom en indre justis disiplinerer Klanen enkeltindividene til å bli en del av mengden. Scheper-Huges og Lock antyder at i mange samfunn, inkludert vårt eget, er den kulturelle og politiske "korrekte" kroppen vakker, sterk og sunn (1987:25). Jeg mener at innad i Klanen ser supporterne på den "korrekte" kroppen som engasjert og aktiv. Et utsagn fra Finn kan underbygge dette.

Jeg irriterer meg forresten veldig over folk som er mer opptatt av å prate enn å synge og følge kampen. En gang ba jeg to jenter om å gå. De ble selvfølgelig sure. Men det var påfallende å se hvor flaue de to klansgutta, som hadde dratt damene med seg, ble. Damene gikk, jeg sa unnskyld til gutta, men de sa det var greit. De skamma seg.

Fotballsupporterne lærer korrekt oppførsel gjennom å være vitne til verbale tilsnakk, nettdiskusjoner og gjennom kroppens tilstedeværelse på tribunen. Mye av denne erfaringen tar supporterne til seg gjennom observasjon og deltakelse i et samfunn bestående av kroppslig aktive supportere.

Kroppsliggjort læring

Inkorporering i et fellesskap oppnås ofte gjennom formelle eller uformelle *rite-of-passage* tester, og gjennom pågående læring og deltakelse (Terrio 2000). Susan Terrio tar for seg en studie av *chocolaterie* i Frankrike og ser på hvordan kunnskap om sjokoladeproduksjon videreføres gjennom kroppslig praksis (2000). Hun ser på hvordan tradisjoner og ferdigheter for å lage sjokolade overføres fra en mester til en lærling. Et av hovedpoengene fra denne studien slik jeg ser det, er at lærlingene på

chocolateriene så sine ferdigheter som et resultat av at de tilhørte et **samfunn av praktiserende**.

Paul Connerton er inne på det samme når han påpeker at kultur og tradisjon overføres gjennom "levende" modeller, det vil si modeller som blir til gjennom kroppslig praksis (1989). Jeg ønsker å trekke frem Connerton og hans begrep *inkorporerende praksiser*, der hovedpoenget er at læring skjer via en kroppslig tilstedeværelse i det samfunn der praksisene utøves (1989:72).²⁴ Han påpeker at det er kroppens hukommelse som er tilstede i enhver handling som gjør at mennesker tilegner seg og inkorporerer kunnskap. Ved å knytte sammen hukommelse og kropp hevder Connerton at han kan forklare menneskers vaner og mulighet til å gjentatte ganger utføre en aktivitet (1989). Det er nettopp denne vanehukommelsen som opprettholder og skaper kontinuitet i et samfunn.²⁵

I lys av Terrios fokus på forholdet mellom lærlinger og mestere og Connertons perspektiv på kroppsliggjort kunnskap ønsker jeg å se på hvordan fotballsupportere viderefører tradisjoner for bruk av kroppen og hvordan de lærer bort kodene for atferd på tribunen. Ved å bruke mine egne erfaringer som ny merket jeg at en slik kroppsliggjort læringsprosess ble nødvendig for at jeg skulle klare å tilegne meg tribunekulturen. Det ble også etter hvert tydelig at denne læringsprosessen var et viktig tema hos de supporterne som spesielt påpekte at tribunelivet hadde blitt dårligere på tross av en økning i medlemsmassen.

En varm dag i august satt jeg sammen med Bjørn, medlem i Klansstyret, på en uteservering i Oslo sentrum. Lettkledde mennesker hastet forbi oss på fortauet og skaterne hadde tatt plass på trappen til Tinghuset. Bjørn hadde lunchpause fra jobben og vi hadde avtalt å møtes. Bjørn hadde arbeidet som eiendomsmegler i mange år, og hadde nylig blitt leder for en avdeling som ligger i bydelen Sagene. Mellom å nyte varmen fra solen og studere skaterne på motsatt side av gaten, snakket vi om hva et godt tribuneliv er. Bjørn la vekt på at han ikke var fornøyd med tribunelivet.

---

²⁴ Connerton skiller mellom innskrivende praksis og inkorporert praksis. Innskrivende praksis er nedskrevet historie som for eksempel skrifter, lydopptak og bilder. Det som karakteriserer denne formen for praksis er at den lagres uavhengig av den menneskelige kropp (1989).

²⁵ Connertons (1989) bruk av vanehukommelse kan settes i sammenheng til min tidligere bruk av Bourdieu (1977) og habitusbegrepet for å forstå den innarbeidede automatikken som eksisterer i et menneskets kropp.

Det er det som har blitt problemet til Klanen. Vi har vokst så fort over noen år at vi ikke har klart å lære opp de nye godt nok. Det er derfor tribunelivet blir dårligere. Og de nye veit ikke hvordan dem skal oppføre seg. Det er derfor mange sanger starter likt og syngingen blir dårligere. Når det kommer mange nye supportere på en og samme tid, så blir dem i mindre grad opptatte av å observere og kommer ikke i like god kontakt med oss gamle supportere.

Bjørn påpekte ett av mine poeng om at nye supportere, lærlingene, må komme i kontakt med de mer erfarne supporterne, mestrene, for å tilegne seg tribunekulturen. Å lære seg å være supporter kan være et resultat av flere læringsprosesser: Det kan være læring under veiledning (det kan være en far, mor, kamerat eller venninne), læring i team (flere nye supportere deler sin kunnskap) og læring i samspill med de andre supportere.

Jeg merket meg at det ble knyttet sterke bånd mellom familiemedlemmer som videreførte sitt engasjementet i Vålerenga til hverandre. Hege forklarte meg at hennes forhold til fotball også handlet om hennes forhold til faren. "Pappa tok meg med på kamper fra jeg var tre. Nå er jeg trettifem og pappa er sekstisyv og vi går fortsatt sammen. Det har gjort at vi har hatt en greie sammen, og det tror jeg har gjort forholdet vårt sterkere." Hun så ned i bordet og virket brydd. Hun begynte å fikle med et smalt gullkjede som hang rundt halsen. "Jeg har sett pappa gråte to ganger, en gang i begravelsen til farmor og den andre var da vi reddet oss fra nedrykk i 2001." Hun tittet opp og smilte. "De siste årene har vi tatt med oss Markus (hennes sønn på seks) også, det gjør det spesielt å tenke på. Det gir faktisk familien vår en spesiell identitet."

Et par uker etter at jeg og Hege hadde hatt denne samtalen på bussturen til Bergen, møtte jeg henne og faren på Vestbredden. Jeg benyttet anledningen til å hilse på faren hennes. Han virket interessert i prosjektet mitt og begynte med en gang å snakke om forholdet til Hege. "Det er godt for meg å se at jeg har overført min glede ved fotball til Hege, og nå også Markus." Han strøk hånden over hodet til den unge gutten. "For meg som er vokst opp på Kampen og har fulgt Vålerenga siden jeg var guttunge, så er det spesielt og viktig å se at arven videreføres."

Min umiddelbare reaksjon var at hans utsagn var kraftfullt. Han vektla at supportervirksomheten og det fellesskapet han hadde vært del av i mange år reproduseres og opprettholdes. I læringsfasen er det et viktig element at enkeltindividet knyttes opp mot den kollektive gruppen og tilegner seg kunnskap om samfunnet. Dette blir viktig fordi Klanen er avhengig av at nye medlemmer tar til seg de allerede eksisterende "reglene" for å opprettholde stabilitet i tribunelivet, noe som igjen blir viktig for å ha herredømme på tribunen. Lærlingene kan bli en "trussel" hvis de ikke tilegner seg de kollektive kroppslige disposisjonene. Som jeg har vært inne på tidligere, oppnås de store effektene og "trøkket" i fellesskap gjennom ritualiserte handlinger.

Ved å være i et samfunn av praktiserende tar en umiddelbart del i det som skjer og ønsker å være i en rolle som novise. Jeg inntok automatisk en lærlingerolle og fikk selv erfare hvordan jeg kroppslig måtte tilegne meg tribunelivet. Det var under en Royal League kamp i Stockholm tidlig i feltarbeidet at jeg forstod nødvendigheten av å bli "opplært". Jeg ble tildelt et middels stort flagg ved kampstart, det var tungt å manøvrere på grunn av vind. Jeg ante ikke hvordan jeg skulle bruke det, men jeg begynte å føre flagget frem og tilbake på en klønete måte. Trond oppdaget dette og ropte ned til meg fra bakerste rad at jeg måtte flagge i et åttetall. Jeg forsøkte dette og merket med en gang at flagget ble enklere å håndtere. Ny og beskjeden som jeg var, førte dette til at jeg ikke turte annet enn å flagge konstant i to ganger førtifem minutter selv om armene mine verket. På vei hjem i bussen overhørte jeg Trond ringe til Hans Erik. Jeg fikk med meg litt av samtalen og hørte at han fortalte at jeg hadde flagget hele kampen.

Et par dager senere møtte jeg Hans Erik i Sjappa og han påpekte ovenfor meg at han hadde hørt at jeg flagget. Jeg fikk ingen direkte skryt for dette, men tolket det positivt i og med at de hadde snakket om det og ønsket å påpeke dette ovenfor meg. Det er også en mulighet at de gjorde narr av meg fordi jeg var ny og ikke turte ta pause, eller ikke visste når det var riktig å flagge. Uansett merket jeg meg at det var gjennom deltakelsen, tilbakemeldingen og erfaringen i å flagge i åttetall, at armene mine gjorde seg kjent med en ny kroppslig disposisjon.

Et av hovedpoengene med opplæringen er at den skjer gjennom kroppen. Det er kroppen og dens muskler, gjennom erfaring, som husker. Kroppens hukommelse er til stede i enhver handling, noe som medfører at kroppen allerede vet hvordan den skal oppføre seg i det handlinger inntreffer. Kroppen blir preget av de teknikkene den praktiserer (Mauss 2004). Kunnskap om kroppsteknikker og bevegelse blir basert på erfaring og på å lære gjennom deltakelse. Det var nettopp dette som skjedde da jeg "lærte" å flagge i åttetall, armene mine registrerte at det med engang ble enklere å håndtere flagget. I tillegg lærte jeg at neste gang jeg blir bedt om å flagge har jeg lov til å legge det fra meg når jeg blir sliten. Denne hendelsen gjorde meg bevisst på at jeg som var ny, trengte opplæring i å bli kjent med "reglene". Gjennom veiledet praksis oppnådde jeg empirisk mestring og en kognitiv forståelse av hvordan og hvor lenge jeg skulle flagge. Sett slik blir opplæringsfasen nødvendig for at nye supportere skal innarbeide kroppsteknikkene som utøves og kodene som eksiterer i supportermiljøet.

Så å si alt som skjedde på tribunen av sang, dans og reaksjoner på spillet tok jeg til meg gjennom kroppslig tilstedeværelse og observasjon. Jeg opplevde noen få ganger å få tilbakemeldinger på at mine bevegelser var gale i forhold til sanger eller at jeg for eksempel sang for lavt. Eksempler på slike kommentarer er utsagn som: "Elisabeth, du må bare ta i mer på ropene" og " på denne sangen skal du ikke klappe hele tiden, man bytter på å klappe og være rolig annenhver gang." Jeg tror at jeg fikk slike henvendelser fordi jeg inntok en klar naiv læringerolle, og stilte mange spørsmål i begynnelsen. I tillegg visste supporterne at jeg ville ha informasjon om tribunelivet. Jeg opplevde sjeldnere at andre supportere fikk direkte tilbakemeldinger. Merete tok for eksempel ikke kontakt med de fire guttene bak oss som ikke bidro med sang, hun omtalte kun deres passivitet ovenfor meg.

Etter endt feltarbeid tok jeg kontakt med Finn, og spurte ham hvordan han hadde opplevde å være fersk supporter og om han fikk noen konkrete henvendelser på hvordan bevege seg. På en e-post til meg forklarte han seg slik:

Du skriver at du ble korrigert i hvordan korrekte bevegelser skulle være. Det har aldri jeg opplevd. Men jeg husker hvordan jeg på en ydmyk måte prøvde å ape etter de andre. Men hoppinga som er innført nå går dårlig. Alderen tilsier mest gynging.

Et gjennomgående trekk i læreprosessen til nye supportere er etterligning, både bevisst og ubevisst. Mauss viser at kroppsteknikker læres gjennom *imitasjon* (2004:72). Yngre og nye medlemmer imiterer eldre. Slik erfarte også jeg det som ny på tribunen. Jeg hermet etter mine informanter og forsøkte å tilpasse meg deres væremåte. Dette illustrerer hvordan individene formes av sine kulturelle omgivelser. Gjennom etterligning og kroppslig memorering kan nye supportere tilegne seg kunnskap om fellesskapet. Å lære seg kroppsteknikker involverer overføring av fysisk kunnskap som ikke alene kan reduseres til verbale termer, men disse videreføres gjennom kroppsliggjøringsprosesser i sosiale settinger (Archetti 2003:9). I denne konteksten kan kroppsteknikker sees som en form for *taus kunnskap*. Teknikkene føres videre gjennom kroppen og viser seg i handling. Dette bringer tankene over til Merleau-Ponty og hans poeng om at kroppen er et kulturelt erfaringsfelt, det er kroppen vi erfarer verden gjennom (1994). Fotballsupporterne erverver seg gjennom praksis hvordan de skal bevege seg ved å være tilstede. Supporterne skaffer seg erfaring i det kroppslige møte med omverdenen. Kunnskapstilegnelsens startpunkt er lokalisert i kroppen, ikke i noe utenfor mennesket (Merleau-Ponty 1994). Med dette som utgangspunkt mener jeg at vi er nødt til å ha en bevissthet omkring kroppen som *senter* for kultur og sosial praksis.

I dette kapitlet har jeg hatt sentralt fokus på kroppsteknikker nettopp fordi de har vist seg å være grunnlaget for å være en del av fellesskapet på tribunen. Et sentralt poeng har vært at innlemmelse i fellesskapet forutsetter at hver enkelt supporter må gjøre noe, en må være aktiv og deltakende. Dette er med på å knytte den enkelte supporter til et fellesskap som deler samme forståelse i den konteksten praksisene utøves. Denne aktive deltakelsen gjør at supporterne opplever og erfarer sin intense tilstedeværelse på måter som kan settes i kontekst til rituelle tilstander. Det er slike rituelle tilstander det neste kapitlet skal se på.

Kapittel 5

Rituell deltakelse

"Det er veldig intenst for oss, det er der og da som gjelder ikke sant."

Hans Erik 38 år

Dette kapittelet skal videreføre et fokus på kroppslig praksis og kroppens rolle som meningsbærende for supporterernes fellesskap. Jeg ønsker å vise at fotballsupportere opplever en intens deltakelse på tribunen i de nitti minuttene en fotballkamp pågår. Videre vil jeg vise at denne deltakelsen har mye til felles med tilstander som oppnås i rituell aktivitet og som tidligere er presentert i antropologien (Turner 1970, Csordas 1990, Durkheim 1915). Ett av disse perspektivene er at ritualer gir deltakerne sterke emosjonelle opplevelser og at disse fører til en fellesskapsforståelse blant dem som deltar i ritualet.²⁶ Jeg vil spesielt legge vekt på hvordan ritualer er basert på kroppslige praksiser og erfaringer. Det sentrale perspektivet i dette kapittelet blir å se på hvordan smertepåføring i rituell liv kan settes i relasjon til lidelse blant fotballsupporter i Klanen.

Tidligere i antropologien antok man at kulturforskjeller kom til uttrykk gjennom språket, mens følelsesmessig kommunikasjon i mindre grad var fremhevet. Utover 1980-tallet kom en økende interesse for kropp og emosjoner inn i antropologien (Ortner 1984).²⁷ Jeg vil hevde at det ritualet som utspiller seg på tribunen, uttrykker innsikt og opplevelser som ikke alene lar seg redusere til språklige ytringer, men at det også er viktig å se på kroppsspråk for å oppdage tilstander og følelser hos supporterne.

---

²⁶ Jeg vil bruke studiet av ritualer som en måte å tenke om sosiale forhold på, heller enn at jeg hevder at det ligger noen religiøs forankring i handlingene. I denne oppgaven blir altså ritualbegrepet utvidet til å omfatte mange standardiserte hverdagslige former for kommunikasjon og kan dermed sees som en type formalisert samhandling (Turner 1986).

²⁷ Det ble rettet en kritikk til at man tidligere hadde sett på følelsesmessig kommunikasjon som kulturnøytralt. Fokuset endret seg til en debatt omkring følelser som sosiale og samfunnsskapte. Empiri fra Ifalukene i Stillehavet (Lutz 1988) og Ilongotene på Filippinene (Rosaldo 1980) har vist at blant annet aggresjon er et kulturelt produkt.

Fotballsupporterens deltakelse

Tidligere forskning omkring fotballsupportere har pekt på det rituelle aspektet ved fotballkulturen (Archetti 1985, Hognestad 1995, Hjelseth 2006, King 2002). Archetti hevder at fotball er et ritual, altså et hendelsesforløp med en viss logikk som gjentas, og som i tillegg kan ha mye dramatisk innhold (1985:144). For supporterne er fotballkampene det optimale høydepunktet i deres engasjement til klubben og laget. Alle aktivitetene og turene rundt kampene dreier seg om å følge laget og oppleve seier. Å være fotballsupporter og delta på fotballkamper kan sees som et sentralt ritual i hverdagslige aktiviteter. Supporterne i Klanen har faste rutiner som å møtes på Bohemen før kamp, jobbe med tifo-aktiviteter, ta en prat over noen øl, diskutere lagoppstillingen, ta bussen opp til stadion sammen og synge *Vålerenga kjerke* før avspark.²⁸

Knut fortalte at hans *kampdag* vanligvis var slik: "Jeg starter alltid kampdagen med å sove så lenge som mulig, sjekke de vanlige nettsidene, skumme gjennom sportssidene i avisa, sette på vålerengamusikk, ringe noen av gutta og finne frem et av lykkeplagga før jeg drar ned på Bohemen."²⁹ Slike gjentatte rutiner hos supporterne viser nærheten til rituell aktivitet, fordi aktørene opptrer etter bestemte rutiner, og det er forventet hva som kommer til å skje i løpet av dagen.

I tillegg er kampdagen opphøyet i den forstand at den er "*hellig*". Den er reservert og intet annet kan planlegges denne dagen. Etter en samtale med Espen skjønte jeg alvoret med at kampdagene er fastsatt. Han kom innom Sjappa en dag jeg var på jobb. Han sa at han kom innom for å lufte sin frustrasjon. Kona hans var sur for at han ikke skulle bli med i hennes fetters bryllup. Han hadde sagt fra om dette i god tid, allerede da terminlista kom i november, og han var nå irritert fordi dette dukket opp som et problem. Samtalen mellom oss gikk slik:

Espen: "Alle i familien veit at dem ikke kan legge familieselskaper på matchdag, da kommer ikke jeg hvertfall. Den da'n er den eneste jeg holder hellig for å si

---

²⁸ *Vålerenga kjerke* omtales som "nasjonalsangen" og det å synge denne sangen før kampstart på hjemmebane er et viktig ritual for supporterne. Se vedlegg 5 for sangteksten.

²⁹ Supporterne fortalte ofte at noen av klesplaggene deres brakte lykke og seier. Leseth (1997) viser i sine studier fra Tanzania hvordan overtro og hekseri kan stå sentralt i idrettskontekster.

det sånn. ”

Meg: ”Har du droppet noen viktige familiebegivenheter da?”

Espen: ”Ja, et par. Min svogers bryllup. Dragen [kona] vakke særlig fornøyd da.

Men han gifte seg for andre gang da, og jeg var der første gang. Så det får holde. Og så kom jeg til kaffen i min nevøs konfirmasjon. Sånn er det bare.”

Meg: ”Hva gjør du hvis det kræsjer fullstendig da?”

Espen: ”Det har heldigvis ikke skjedd ennå, jeg legger opp de fleste

familiebegivenhetene etter kampene. Når junior skulle konfirmeres så valgte vi en søndag det ikke var match. Det var jo han mest fornøyd med og, han går på kampa han og. Men når vi er inne på det, det skjedde jo med en av gutta i fjor. Han gikk glipp av seriegullet fordi bestekompisen hans la bryllupet på den dagen. Og han var forlover. Han satt hele bryllupet med mobilen og leste tekstmeldinger fra oss. Den er kjip ass. ”

Også Hans Erik fortalte meg at han ikke ønsket å ha noen planer på kampdag, selv om avspark var klokken åtte om kvelden. Han trengte dagen til å lade opp. ”Jeg ønsker å kunne fokusere på kveldens kamp, jeg liker det. Jeg trenger tiden til å forbrede meg. Jeg trenger tiden til å la det synke inn. Det er en viktig oppladning.”

Supporterne ser på seg selv som sentrale og viktige deltakere i det spillet som foregår på stadion. Klanen synger om og ser på seg selv som *engas tolvte mann*. De er banens tolvte mann og mener de er vel så viktige som spillerne for kampens utfall. Henning sin kommentar til dette var. ”Uten oss og stemningen fra tribunen ville spillerne prestert mye dårligere. Vi gir dem det lille ekstra.” De definerer sin egen innsats som viktig og kan dermed sees som sentrale aktører i dramaet som utspiller seg på tribunen.

Den amerikanske antropologen Clifford Geertz viser i sin analyse av hanekamp på Bali at det eksisterer ulike grader av deltakelse i ritualer, og at dette gir ulikt utfall for deltakerne som er involvert (1973). Gjennom hans begreper *deep-play* og *shallow-play*, som henholdsvis refererer til graden av involvering i ritualer,

viser han hvordan balineserne har ulike personlige investeringer i ritualet og at dette medfører ulike gevinster. Det eksisterer to ulike former for spill/veddemål under hanekampen. Geertz viser hvordan eierne av hanene operer på et deep-play nivå, mens tilskuerne rundt kamparenaen driver shallow-play. Geertz påpeker at taperen av hanekampen mister ansikt og status i lokalsamfunnet og dermed mye av sin selvfølelse. Etter ritualet er derimot alt som det var før kampen (1973).³⁰

Antropologen Hognestad presenterer ideen om at forholdet mellom deep-play og shallow-play kan vise til skillet mellom supporter og tilskuer (1995:29). Der supporteren er den som opererer på et nivå av deep-play. Supporterne er dypt engasjert og ofrer mye av seg selv for å se sitt lag vinne, mens en tilskuer i større grad stiller seg på utsiden av ritualet og ser på. Jeg støtter meg til et slik skille, men ønsker å vise at supporterne oppnår visse emosjonelle tilstander på tribunen som kun er mulig gjennom den intense deltakelsen på et deep-play nivå.

Initieringsritualer har som mål å transformere et individ fra et stadium til et annet (Turner 1970). I overgangen fra en rite til en annen ønsker man ofte å oppnå ny status, for eksempel å gå fra ung gutt til mann. Jeg mener at det nettopp er når en person går fra å være tilskuer til å bli supporter at de rituelle kroppslige tilstandene inntreffer. Det er i lærlinge- og observasjonsfasen, shallow-play, at ny kunnskap gjøres bevisst og formuleres. Samtidig opparbeider ikke individet seg innsikt før han eller hun har deltatt på en dyp og intens måte i den rituelle opptreden på tribunen. Ritualet som utspiller seg på tribunen "river med seg" supporterne så de hengir seg til det helhjertet. Dette er spesielt i faser av deep-play. Både Durkheim (1915) og Turner (1970) fremhever ritualenes evne til å engasjere og fengsle gjennom spenning, intensitet, repetisjon, transe og estetikk. På samme måte opptar fotballspillet supporterne på en dramatisk måte som gir dem opplevelsen av glede, sorg, lek, alvor og spenning.

---

³⁰ Jeg er klar over at Geertz viser til at individene på Bali skifter mellom å være deep-player og shallow-player i hanekampen og at den vekslingen er nødvendig for at individene skal kunne reflektere over sin rolle i samfunnet (1973). Hensikten med kampen er å vise individene hvordan samfunnet kunne vært preget av sinne og kaos. I stedet for viser Geertz hvordan kampen fungerer som en trykkventil og opprettholder samfunnets stabilitet. Jeg bruker derimot Geertz' begrepper for å illustrere supporterens dype engasjement for Vålerenga og deres involvering i fotballkampene fra tribunen.

Akkurat som i hanekampen står det mye på spill for supporterne i løpet av sesongen. De opererer, som nevnt ovenfor, som aktive deltakere i spillet. Både i form av at de bidrar med synging og bevegelser, men også ved at de er følelsesmessig engasjerte. De fotballsupporterne jeg har fulgt, investerer både tid, penger og emosjonelle ressurser i å følge Vålerenga. Utførelsen av en god kroppslig jobb på tribunen og utfallet av kampen er viktige elementer for at supporterne ikke skal tape ansikt.

På vei til Åråsen da Vålerenga skulle møte Lillestrøm, presiserte både Merete og Vibeke at det stod mye på spill for dem. "Ikke faen om vi kan tape ovenfor *kanari* i dag.³¹ Da kommer jeg til å bli så mobba på jobben i mårra." Merete jobber på Metrosenteret midt i *Lillestrømland*. Vibeke nikket bekreftende. "Og så er jo eksen min Lillestrøm, jeg unner ikke han tre poeng i dag."

Det å tape ansikt handler i stor grad om å ikke tape duellen overfor rivaliserende supporterne. For Klanen er det viktig å gå seirende ut som det beste laget i Norge og ikke minst i Oslo.

Etter tapet mot Lillestrøm hjemme var det tifo-opprydding etter kampen. Jeg forsøkte å hilse på Trond, men han verken svarte eller så på meg. Jeg begynte å tenke tilbake på uken som hadde gått for å se om jeg kan ha fornærmet Trond på noen måte. En kjent stemme bak meg avbrøt stillheten. "Jeg hater Kanarifansen, jobber sammen med en del av dem, det ikke kult vøttu." Jeg så på Merete. Hun så grav alvorlig ut, og fortsatte å snakke. "Jeg deita en fyr fra Lillestrøm en gang jeg, det funka bare ikke." Henning så bort på henne. "Nei, fy faen om jeg hadde deita en med sort og gul drakt. Jeg hakke en jævla gul ting i huset mitt og ikke skal jeg ha det heller." Jeg begynte å le, men det var tydelig at jeg ikke skulle tulle med sånt. Både Merete og Henning så på meg. "Det er mye du ikke forstår ennå, Elisabeth. Men bare vent og se, en dag skjønner du hvor klysete de bønda er." Henning snudde seg. Han sa det surt, men i en humoristisk tone. Allikevel følte jeg at jeg ikke burde ledd.

Et par dager senere møtte jeg Henning på matbutikken. Vi slo av en prat og jeg beklaget at jeg hadde ledd under oppryddingen etter Lillestrøm tapet. "Ikke no stress, Elisabeth. Siden det var deg er det greit." Jeg spurte han om hvorfor tap over

---

³¹Navnet på supporterne til Lillestrøm er Kanarifansen, mange omtaler dem også som kanari.

Oslo lag var verre enn andre. "Husk at Lillestrøm ikke er Oslo a, men ja jeg hater dem." Han fortsatte:

*Det verste jeg veit er å tape mot Lyn, jeg hater den klubben...en gjeng med lampeskjermer og hankø-knuter... det er ikke bare tapet, det er måten vi taper på...den klubben har ingen identitet, det er en gammel ski klubb. Taper vi over Lyn da drar jeg ikke på by'n, da må jeg hjem...jeg må puste alene...jeg tar meg ofte fri dagen etterpå, jeg må være i fred...så jeg skrur ofte av telefonen. Jeg sliter dagen før Lyn kamper, jeg tenker at denne gangen må det gå bra...men jeg veit hva som skjer egentlig...det går aldri bra...jeg sliter mot Lyn...det starter dagen før...jeg blir **kvalm**...rastløs. Jeg driter i hele seriegullet, bare vi tar to seire over Lyn. Nøyer meg med sølv eller bronse da.*

Gjennom uka før kamp bygget supporterne opp forventninger til kampen, studerte tabellen for å se hvilke muligheter de hadde for å ta igjen lagene foran og studerte statistikk for tidligere ganger de to lagene hadde møttes. Både media og supporterne selv er med på å hause opp stemningen før kampene. Det ble tydelig for meg at det lå mye prestisje i å vinne en kamp. Jeg spurte Henning hvordan han følte seg før hver kamp.

En kamp er aldri lik, spenningen er der hver gang. Jeg har sett en million fotballkamper som noen ganger er ræva...og da venter man bare på det lille øyeblikket av magi, når'u skjønner at det er vi som kommer til å stikke av med de tre påenga. Sånn som i da', det er jævla viktig at vi vinner, da havner vi på fjerde plass. Og da er vi bare to påeng bak Lillestrøm på tredje. Jeg er usikker i da' assa, pessimist...men samtidig har jeg jo håpet. På en måte vil jeg bare at klokka skal bli seks, sånn at kampen skal komme i gang. Men samtidig gruer jeg meg, så fort jeg kommer inn på stadion så veit jeg at det er i gang. Det ække no behagelig å stå på tribunen...eller det kommer ann på...leder vi med fem mål og du ser at vi kommer til å vinne..hehe...da er'e gøy. Ellers er'e bare ei pine. Det ække nødvendigvis underholdning hvis det er det du tror det er...det er mer enn det vettu...det er viktig for meg.

Henning påpekte overfor meg at fotball ikke er underholdning for ham. I sin doktorgradsavhandling understreker sosiolog Arve Hjelseth at fotballsupportere har nedkjempet klubbens forsøk på å gjøre fotball til underholdning (2006:33). En av hans påstander er at fotball først og fremst ikke fungerer som avkobling, men som *tilkobling* og engasjement (2006:54). Han påpeker at fotball i noen sammenhenger er *lidelse* for de mest hengivne supporterne. Hjelseth fokuserer på lidelse som et fenomen ved supporterernes deltakelse, men han gir ingen forklaring på hva slags betydning denne opplevelsen av smerte kan ha for supportermiljøet. Det er nettopp denne lidelsen og dens relevans jeg ønsker sette fokus på videre i dette kapittelet, spesielt med tanke på hvordan påføring av smerte har stått sentralt i rituelt liv (Durkheim 1915, Clastres 1989, Turner 1970).

De gangene jeg stilte spørsmål om Vålerengas betydning for supporterne, oppdaget jeg at de slet med å sette ord på forholdet. Både Merete, Henning, Roar, Kristian og Katrine kom med utsagn som: "Det er det viktigste," "det betyr alt," "sånn er det bare, det er en forpliktelse," og "det er så viktig at det gjør vondt av og til." Gjennom overraskelsen over Henning sitt svar om at "det gjør vondt av og til" ble jeg observant på at engasjementet til fotballen ikke bare var fylt med glede.

Deltakelse som smertefullt

Ved serieåpning niende april var det mange som la vekt på spenningen og nervøsiteten over at Tippeligaen skulle begynne. Supporterne uttrykte også glede over at "de var i gang igjen". Det første Katrine sa til meg da vi møttes var: "Endelig, det er sånn her jeg vil ha det. Vinteren er alt for rolig."

Bohemen var full av mennesker fire timer før kampstart. En ung mann kom bort til bordet der jeg satt sammen med Åshild. Han virket oppglødd. "Ja da er vi klare". Åshild spurte hvordan han hadde det. Han var fornøyd og fortalte at han startet dagen med egg, bacon, øl og vålerengamusikk. Men la til at han var løs i magen og hadde vært på do fem ganger allerede. I det vi begynte å le, snudde han ryggen til og gikk. Det ble et stille øyeblikk mellom Åshild og meg. Jeg husker hvordan hun trommet fingerneglene på bordet. Hun hadde lakkert neglene blå for anledningen. Jeg spurte hvordan det var for henne. "Jeg er drit nervøs, det syntes

kanskje ikke så godt for det er med blanda følelser det her. Så klart er det godt at sesongen er i gang igjen. Men det er alltid spesielt med sesongåpning, jeg er ikke like nervøs før hver kamp. Men spent er jeg alltid”.

Den samme mannen som hadde vært borte hos oss tidligere, kom tilbake med en øl i hånden. Han slo seg ned ved bordet vårt. Idet han dumpet ned på stolen slapp han ut pusten i et tungt sukk. Han så bort på oss med hevede øyenbryn. Det var tydelig at han var nervøs, og han virket rastløs. Jeg forstod det slik at han ville ha respons fra oss om at dette kom til å gå fint, men vi kom rett og slett ikke til. Han hadde en monolog og det holdt at vi nikket bekreftende.

Når man er så nervøs så er det ikke noe annet å gjøre enn å komme ned hit til Bohemen. Det hjelper å være sammen med andre som er i samme situasjon, det letter nervøsiteten. Det verste er å være alene om det, ikke sant? Og jeg har egentlig troa på en trepoenger i dag, hva tror dere? Vi må bare klare det. Vi stiller med et godt lag, men det skal mye til for at vi klarer leve opp til fjoråret. Nei, jeg må på do igjen jeg. Faen ta ass, magen er jo helt i ubalanse.

Mine observasjoner viser at ubehaget som uttrykkes før kamp ofte går på nervøsitet. Under og etter kamp derimot beskrives den mer som en smertefølelse. Jeg mener at denne nervøsiteten kommer av at supporterne er i et fellesskap der lidelse eksisterer og med jevne mellomrom oppleves. Starten av Tippeligaen representerer noe spesielt for supporterne. Det blir en markering på en ny sesong der alt står åpent i forhold til resultater og hendelser. Det er nettopp denne usikkerheten og spenningen som setter rammen rundt serien, og skaper et spekter av ulike opplevelser og følelsesmessige tilstander blant supporterne.

På besøk hjemme hos David begynte vi å prate om ubehaget som oppstår i situasjoner der fotballkampene ikke går supporterens vei. Jeg hadde blitt med David hjem etter en kamp. En kamp som Vålerenga vant. David var i storform. Jeg hadde aldri sett ham så munter og glad før. ”Det er fett ass, helt rått. Du kan spørre meg om hva du vil, men vi må ta en pause under Sporten.” Jeg tittet bort på en enorm flatskjerm som dekket hele TV-benken. ”Vi må jo se måla skikkelig.” Han åpnet en flaske rødvin og slengte seg ned i den sorte skinnssofaen, en treseters. Jeg

satt på motsatt side i en toseter, bak meg hang et stort Vålerengaflagg som preget hele veggen. Han hadde tent to stearinlys som stod og blafret på bordet. Ved siden av lysene stod det et blått askebeger med vålerengalogoen på. Han vrikket på rompa for å få overkroppen til å ligge bakover i sofaen, plasserte bena på bordet og spredte armene på en åpen måte. "Fyr løs!" Jeg hadde lyst til å snakke med ham om hvorfor han ofte blir sint på tribunen, og dreide samtalen inn på det. David hadde ingen problemer med å forklare det.

Ofte er kamper så spennende at det er nervepirrende og vondt. Du skulle vært der i fjor da vi tok seriegull. Det var to minutter som var deilige, og det var de to vi golla i. Resten var et hælvet, rene marerittet, vi var avhengig av resultatet mellom Start og Fredrikstad i tillegg ikke sant. Det var rett og slett en fysisk utladning, jeg var så sliten etterpå. Men jeg måtte bli med på gullfesten. Det gikk jo vår vei, så det var dritkult, et av de største øyeblikka."

Jeg spurte David videre om han kunne beskrive følelsen han hadde da kampen ennå ikke var avgjort. "Det ikke lett." Han stoppet opp å snakke. Han tenkte, men fortsatte etter et par sekunder:

*"Jeg blir kvalm rett og slett. Det er en urolig følelse i hele kroppen. En sånn ubehagelig **kvalme i magen**, jeg vil bare at kampen skal ta slutt. Jeg nyter ikke å se på. Jeg prøvde jo å si til meg sjæl at uansett så hadde vi sølv, men samtidig å kunne bryte gullrekka til Rosenborg. Nei, det var ulidelig spennende. Det var bare tida og dommer'n som kunne avgjøre når kampen var over. Jeg husker jeg blei forbanna på dommer'n og skrek en god del stygge ting. Da ville jeg bare ha bekreftelse på at vi var seriemestere, og da er nitti minutter lenge å vente. Tenk deg at du har tannlegeskrekk og må vente nitti minutter på venteværelse." Han nikket selvbekreftende. "Ha, det var en god metafor."*

Etter hvert som jeg merket meg at supporterne uttrykte deltakelsen som vond til tider, tok jeg det opp i alle samtaler jeg var i. Jeg fikk med en gang se at

Klanan av og til er et fellesskap av lidende. Absolutt alle poengterte at det er smertefulle øyeblikk i løpet av en sesong. Som Merete sa: "Dette er et forhold på godt og vondt. En sjelden gang opplever vi noe av det beste, vanligvis er det sånn midt i mellom, men av og til er det for jævlig hva vi utsetter oss selv for."

Supporternes utsagn gjør det tydelig at de opplever noen øyeblikk i supportertilværelsen som smertefulle. I den sammenheng synes jeg at det er viktig å komme med noen betraktninger om hvordan supporternes deltakelse kan relateres til en diskusjon omkring smerte. Tilstedeværelser med kroppen er kulturelt konstituert (Csordas 1993:140). Dermed blir det viktig å se på smerte og dens mening i den konteksten der den oppstår. Det som blir hovedanliggende i denne oppgaven er at supporterne selv definerer noen situasjoner som vonde, og at det er deres individuelle erfaringer som påpeker denne smertefølelsen. På den måten vil jeg tilnærme meg den smerten som supporterne uttrykker som en kroppslig erfaring de kjenner og uttrykker når smerten inntreffer på tribunen. Sett fra et fenomenologiske ståsted er smerte noe som er opplevd og erfart i kroppen til hver enkelt supporter. Et viktig poeng er at smertefølelsen kjennes i kroppen og er virkelig for dem som opplever den.

Som nevnt innledningsvis i oppgaven har følelsesaspektet i stor grad vært fraværende i perspektiver om kroppen. Ved å tilnærme meg supporternes smerteopplevelse som en følelse som uttrykkes via kroppen, utfordres det kartianske skille mellom kropp og sjel. Litt senere i dette kapittelet skal jeg vise hvordan jeg oppdaget at supporterne uttrykte smertefølelsene gjennom kroppen ved å stønne, banne eller bevege seg på måter som uttrykte ubehag. Det var kroppen som uttrykte supporternes følelser. Dermed blir kropp og sjel noe sammenvevd og helhetlig, og kan vanskelig reduseres til det ene eller det andre (Csordas 1993). Et slikt perspektiv utfordrer det vanlige skillet mellom fysisk og psykisk smerte (Scarry 1995). Psykisk smerte nedfelles og kjennes i kroppen til den som opplever den, på samme måte som fysisk smerte. Smerteerfaringer har vist seg å være mer komplekse og sammensatte enn det Scarrys dikotomi impliserer (1995). For eksempel har det vist seg at skille har vært vanskelig å overføre på studier av kronisk smerte (Jackson 2003). Det en person opplever som fysisk smerte, kan andre

kjenne som en mental smerte. Dette viser kompleksiteten i smertebegrepet og bringer inn betydningen av å se smerten som det den er for den som opplever den.

Jeg skal ikke komme med noen endelig definisjon av hva smerte er, men jeg velger å se smerte hos fotballsupporterne som en subjektiv og ubehagelig følelsesmessig opplevelse som de får på tribunen. I neste avsnitt vil jeg vise at denne smertefølelsen springer ut fra et livslangt og dedikert engasjement til Vålerenga.

Kjærlighet til klubben

Bohemen var full klokka tre på en ordinær fredag, det skulle være quiz klokken seks. Knut var kommet rett fra jobb for å holde av bord til de andre på laget hans. Jeg benyttet sjansen til å slå av en prat før quizen begynte. Jeg spurte ham om hvordan han opplevde de kampene som ender dårlig.

Det å følge Vålerenga er rett og slett vondt noen ganger. Det er de kampene jeg ikke kunne tenke meg å se, bare få resultatet på melding fra en av gutta etterpå. Men sånn funker det ikke, jeg klarer ikke holde meg borte. Jeg må liksom gå og, det er en forpliktelse. Og så liker jeg meg jo der, hvertfall når det går vår vei. Vi er jo på en måte en gjeng. Og jeg hadde savna det for mye hvis jeg ikke var der, det veit jeg. Men vi samler på høydepunktene og så forsøker vi glemme de verste kampene. Det er sånn vi går videre.

Jeg merket meg måten Knut svarte på, litt nølende og forklarende. Det virket som han ikke trodde at jeg forstod. Han så ned i gulvet. Jeg husker hvordan han fiklet med capsen sin som lå foran ham på bordet. Det var som om han forsøkte å få av merket som var foran på capsen, ikke at jeg tror han ville det, for det var VIF-logoen som var påsydd. Jeg spurte ham videre om dette med ubehaget supporterne uttrykker hvilket jeg hadde blitt vitne til på noen kamper, og hvorfor han ikke ønsket å se visse kamper. "Du veit det at noen kamper er det for jævlig å værra på." Han tok den første slurken av ølen sin, en stor slurk. Ølskummet klistret seg til innsiden av glasset, før det sakte skled nedover og blandet seg med resten av ølet. "Hva mener du?" "Jo, ta for eksempel kampen mot Lillestrøm nå sist da." Jeg nikket

bekreftende, og merket at det var lettere for ham å snakke når han hadde en spesiell kamp å referere til. "Det vakke no stas å værre der" "Hvordan da?" "Hva trur'u a. Det ække no allright å stå på tribunen når du blir *rævkjørt* av Lillestrøm." "Dere ble vel ikke akkurat det, det var jo jevnt?" "Ett fett det, vi tapte." Jeg merket at han ble irritert. Stemmen hans ble skarpere, mer presis og avvisende. Han begynte å se seg rundt i publokalet, det var som om han ville skifte tema eller at noen andre skulle komme å bryte inn. Jeg snudde samtaleemnet over til hvor mange kamper han får med seg i sesongen. Praten gikk lett igjen. Knut opplyste meg om at han bare hadde gått glipp av to kamper de siste tre sesongene. Begge på grunn av jobb. Jeg forstod raskt at han prioriterer fotball foran det meste. Han fortalte:

*Jeg drar på det meste av kamper jeg assa, det er sjelden økonomien stopper meg. For det er snakk om prioriteringer. Jeg har droppa å ha bil for eksempel. Og så er jeg jo singel og det hjelper, ingen kvinnfolk som holder meg igjen. Vanligvis er arbeidsgiver'n grei å ha med å gjørra og. Men du veit, det ekke alltid det går. Det er det som er så kjipt med at tv-kampene blir flytta til hverdager. Det har blitt et livslangt engasjement det her, jeg har vært med sia tidli' på nitti tallet. Det blir til at dagene, ukene og årene legges opp etter Vål'enga. Kanskje det er derfor **det gjør så vondt** når det går dårlig. Jeg har jo ofra litt for fopallen opp gjennom åra.*

Det engasjementet som supporterne legger ned i sitt forhold til klubben, kan sees på som en intens deltakelse på et nivå av deep-play (Geertz 1973). Flertallet av de supporterne jeg hadde kontakt med, har fulgt Vålerenga i over ti år, en slik deltakelse gjør at supporterne får en sterk tilknytning til klubben, laget og det sportslige utfallet av kampen. Jeg merket meg at supporterne la vekt på det de ofret for klubben og ønsket at laget skulle gi like mye som dem selv. Nervøsiteten, spenningen og lidelsen de uttrykte, kom tydeligst til syne i sportslig viktige kamper eller når motstanderen var ett av de store lagene i eliteserien.

Det er pause på Lerkendal. Rosenborg har tatt ledelse og Vålerenga spiller ikke bra. Jeg løper på do. Jeg blir nummer seks i køen. Camilla står et par plasser foran meg. Hun er tydelig irritert. "Jeg syntes vi skal få den jævla dritten ut, vi har

tjueto spillere og så kommer Rekdal og klager over at spillerne er slitne etter hardt kampprogram, nei vet du hva." Camilla slenger igjen døren med et smell, det harde dyttet gjør at døren går opp igjen. Flere av damene i dokøen reagerer. En av dem svarer: "Du trenger ikke la det gå ut over oss da." Camilla ser henne i øynene: "Du skjønner vel at dette handler om følelser. De første tjue minuttene var bra, siden har vi blitt *rævpult*. Alle skal jo faen meg inn i tremeteren for å skyte, og Flo gidder ikke løpe en gang. Er det rart jeg blir forbanna." Jeg går inn i en ledig bås. Det blir stille på doen. Camilla og jeg kommer likt ut. Vi står ved siden av hverandre for å vaske hendene, Camilla ser ikke på meg. Jeg tør heller ikke henvende meg til henne. Hun river ut et par ark med papir fra beholderen og tørker lett over hendene. Hun slenger papiret mot søppeldunken, men bommer. Jeg plukker opp papiret hennes og kaster det. I det hun forlater doen hører jeg henne mumle: "Helvete heller."

Camilla opplevde situasjonen som fortvilet og vond, og det var tydelig at hennes sinne og frustrasjon sprang ut fra en følelse av at gjensidighetsforholdet mellom henne og spillerne ble brutt. Hun uttrykte skuffelse og irritasjon over Rekdals valg av spillere, og hun uttrykte misnøye over Flos innsats på banen. Midt ute i andre omgang hadde hun roet seg, og jeg spurte hvorfor hun hadde reagert som hun gjorde. "Jeg blir veldig sint i sånne situasjoner, her har jeg reist med buss helt til Trondheim for å støtte dem, og så får jeg sånn drittspill tilbake. Og det hjelper ikke at de jævla *bartene* på andre sida der borte driver og gir oss finger'n." Jeg titter over på motsatt side av stadion. Et hundretalls Rosenborgsupportere står og plystrer, mens de viser fingeren.

Camilla viser til to aspekter som gjør at hun opplever deltakelsen på tribunen som en smertefull affære. Hun påpeker at både forholdet mellom henne og spillerne brytes når de ikke gir alt på banen, og hun føler at Klanen blir kollektivt nedverdiget av Kjernen, Rosenborgs supportere.

Etter tapet mot Rosenborg gikk jeg direkte til puben "Three Lions" der Vålerengasupporterne hadde samlet seg denne helgen. Camilla og Merete var i dårlig humør og dro tilbake på hotellrommet for å slappe av og skifte klær. Men etter en halv times tid kom de til puben i godt humør. På puben var det høy

stemning, ingen så ut til å snakke om kampen. Jeg møtte Henning og prøvde å komme inn på tema. "Kampen er glemt den Elisabeth. Nå gidder vi ikke snakke mer om den, nå må vi se fremover til neste kamp.³² Nå er det fest." Jeg så spørrende på ham, lurte på om han mente at kampen var glemt. "Jeg har vært med så lenge at jeg veit at det går opp og ned. Det er irriterende der og da, men jeg kan ikke henge meg opp i enkelt kamper." Ut av høyttalerne strømmet en Vålerengamelodi. Mange reagerer med å rope mot baren: "Se å få av det der." Henning ser på meg. "Det er det siste vi vil ha nå."

De fleste supporterne med et langt medlemskap bak seg, la vekt på at det gjorde vondt der og da på tribunen, men når kampen var over, måtte man bare fortrenge den og se fremover. Jeg merket meg også at Camilla raskt kom i godt humør etter kampen. Dette sier noe om hvordan smertefølelsen er kontekstavhengig og tidsbundet. Den relateres til tribunen og til kampen. Etter tap snakket supporterne sjelden om kampen, men fokuserte på det sosiale.

Selv om supporterne som oftest uttrykte smerten likt med samme bevegelser og banning, har følelsen av skuffelse og misnøye forskjellig effekt på supporterne, og den oppleves ulikt. Etter å ha snakket med Henning på puben, ruslet jeg ut for å se om jeg så noen andre kjente. Fortauet var fullt av vålerengasupportere, jeg kjente knuste ølglass knase under skoene. Cecilie stod sammen med en gjeng unge gutter og røykte. De snakket om en av jente på Supportbussen hadde blitt satt på glattcelle av politiet fordi hun var "sinnsykt full."³³ På fortauet på motsatt side av gaten satt Mats. Han hadde knærne godt trukket opp under seg. Armene holdt et godt tak rundt knærne, mens hodet lå ned mellom knærne. "Hei, er noe galt?" Han tittet opp, så på meg med store og fortvilte øyne. "Vi har akkurat spilt en jævla dårlig kamp, så spør du om noe er galt." Han ristet på hodet. Jeg følte meg dum som hadde stilt spørsmålet på den måte. "Beklager, jeg bare tenkte at du så lei deg ut, og det er rat at du ikke blir med inn der alle de andre er." "Jeg er lei meg, og jeg skjønner ikke at folk bare kan glemme og begynne å feste."

---

³² Det er interessant å merke seg at supporterne bruker samme psykologiske teknikk som fotballspillerne for å glemme tap. De var alltid, etter tap, opptatte av å se fremover mot neste kamp. En slik logikk er ofte støttet av en optimisme om at fremtiden vil bringe suksess og seire (Hognestad 1995:90).

³³ Supportbussen er en av mange privatbusser som eies av vålerengasupportere. Bussene har ofte faste medlemmer som reiser sammen på kamper og turer.

Merking av kropp

Et av kjennemerkene ved initieringsritualer er at samfunnet setter et merke på den som blir initiert. Det sentrale poenget ved slik merking er at den kroppen som har blitt merket, alltid vil forbli det, og det skaper et samhold mellom de menneskene som er merket. Å merke kroppen har stått sentralt i småskala samfunn som en essensiell del av å markere det kollektive fellesskapet (Turner 1995).³⁴

Som jeg var inne på i kapittel 1, er det typisk for en klan at de bindes sammen gjennom et felles totem. Som oftest har slike totemer hatt referanser til planter, dyr eller naturen generelt. Durkheim trekker frem totemet som et embleme for en sosial gruppe og nevner blant annet at flagg også er en type totem (1915). Durkheim viser at totemismens funksjon er å oppretthold det sosiale fellesskapet (1915). Totemer plasseres i husene til samfunnets medlemmer som en markør for hvilken gruppe de tilhører (Durkheim 1915). På samme måte la jeg merke til at de supporterne jeg besøkte hjemme, dekorerte stuen, huset og bilen sin med flagg, bilder, klistremerker, skjerv og andre produkter med Vålerengalogoen på.

Durkheim påpeker at totemer også plasseres på kroppen til et samfunns medlemmer, de innlemmes i huden som en del av dem. Han viser at slike totemiske design på kroppen skaper et merke som viser tilhørighet til en større gruppe (1915).

Tatoveringer er en form for merking av kroppen som er populær i Klanen. Kroppen dekorerer av supporterne for å uttrykke hvem de er og hva de står for. For mange av supporterne har det å tatovere seg blitt en måte å markere identitet og tilhørighet på. Å tatovere seg er noe mange av supporterne gjør for å vise sin kjærlighet til klubben, og på den måten love evig troskap til Vålerenga. På Klanens nettside vises bilder av ulike tatoveringer og det å tatovere seg omtales som "en måte å pusse opp fasaden på."³⁵

Å tatovere seg og bære klubbens logo gjør kroppen til et lerret for kommunikasjon, der relasjonen til klubben og de andre supporterne uttrykkes. Å

---

³⁴ Kayapoene i regnskogen i Brasil lider av høy barnedødelighet og praktiserer derfor en skikk der de maler spedbarn på en detaljert og individuell måte for å skape særegne individer. Når barna vokser opp blir denne individualiteten en trussel mot gruppen og samfunn. Derfor males alle voksne om slik at de får et identisk mønster som knytter samfunnet sammen (Turner 1995).

³⁵ [http://www.klanan.no\(dilldall/tatoo/kroppskultur](http://www.klanan.no(dilldall/tatoo/kroppskultur)

tatovere seg er en smertefull prosess i det tatoveringen risses inn i huden. I etterkant glemmes smerten, og tatoveringen blir et merke på kroppen resten av livet.

Merking av kropp gjennom påføring av smerte har lenge vært sentralt i antropologisk forskning på småskala samfunn. (Talle 1993, Johansen 2006). Hovedpoenget med smertepåføring er at den initierte blir merket av samfunnet for å skape tilhørighet til gruppen (Durkheim 1915, Clastres 1989). Et annet viktig poeng som trekkes frem i forhold til å påføre kroppen smerte, er at den opplevelsen som gjør vondt, skaper et minne (Das 1995:182). Das trekker frem at det som aldri glemmes, er det som aldri slutter å gjøre vondt (1995). Jeg merket meg at supporterne husket godt de mest ekstreme opplevelsene av smerte i løpet av sitt supporterengasjement.

"Faen, jeg glømmer ikke nedrykket i sjuognitti. Det sitter som støpt i hele kroppen." Kari-Anne stønnet da hun fortalte meg om da det gikk opp for henne at Vålerenga skulle spille i første divisjon en sesong. Vi var på busstur hjem fra Fredrikstad etter tap, da Kari-Anne og jeg ble sittende å prate om de dårligste øyeblikkene hun hadde opplevd som Vålerengasupporter.

Nedrykket i sjuognitti kom til stadighet opp som et samtaleemne for å fortelle meg hvor forferdelig supportertilværelsen kan være. Dette var en spesiell kamp der det stod mye på spill for Vålerenga. Å rykke ned i første divisjon kan sees som en *critical event*, og derfor huskes det ekstra godt (Das 1995).

Das påpeker at smerteerfaringer huskes fordi følelsene er inkorporerte i kroppen og dermed fester seg i kroppens hukommelse. Smerte hindrer mennesker i å glemme på den måten at kroppen blir et sted for lagring av minner. Det er dannelsen av slike minner som etablerer en *sosial kontrakt* mellom de som har opplevd det samme (Nietzsche i Das 1995). Das hevder at gjennom merking av kropp blir individet knyttet til den kollektive gruppen som også har gjennomgått det samme (1995:181-182). Dette fører oppgaven videre til å se på hvordan opplevelsen av smerte kan være med på å konstruere et moralsk fellesskap blant supporterne. I den forbindelse vil jeg returnere til en episode fra tribunen der jeg observerte at supporterne uttrykte og erfarte lidelse.

Smerte som sosialt integrerende

Spillerne fortsetter å miste ballen ute på banen, de blir totalt overkjørt. En slags rasling og utålmodig surring brer seg utover tribunen. Petter vrir seg i ubehag ved siden av meg. Han vet ikke hvor han skal plassere hendene, de skifter mellom lommene og peking på banen annethvert sekund. Jeg merker at blikket hans i større grad enn andre ganger trekkes bort fra spillet og banen. Han tenner opp en røyk. Jeg kjenner Petter såpass godt nå at jeg vet at han røyker ekstra når han er nervøs eller irritert. Plutselig forsvinner han bortover raden. Hyppigheten av banneord og utbrudd øker rundt meg, stemningen er preget av enkeltrop mer enn kollektiv synging. En dame i femtiårene på raden bak meg kommer tilstadighet borti ryggen min med føttene sine. Hun har på seg et par goretex fjellstøvler. Hun bryr seg ikke om sparkene i ryggen min og unnlater øyekontakt med meg når jeg ser på henne. Øynene hennes fokuserer på banen. Hun er elegant, høy og slank. Håret er glatt dratt bakover og samles i en spenne. Sminken hennes er markant. Jeg legger spesielt merke til den

knallrosa leppestiften som markerer munnen fra resten av ansiktet. Jeg skvetter i det leppene åpner seg og hun skriker: "Faen, dere er jo en jævla gjeng med sæver." Hun sparker hardt i setet mitt. Jeg kjenner vibreringene fra setet. Petter kaster colabegeret i bakken og utbryter "faen, jævla drittlag." Jeg hadde ikke lagt merke til at han var tilbake. Jeg ser på ham, og åpner munnen på vei til å stille et spørsmål. "Ikke nå, Elisabeth. Det her er for jævlig." Jeg visste ikke hva jeg skulle gjøre, men fortsatte å se på utbruddet hans. "Det her gjør så jævla vondt, hvorfor heier jeg på det drittlaget her. De gidder faen meg ikke jobbe utpå der, her står jeg og prøver å støtte dem, og så er det svaret jeg får. Nei, fy faen." Jeg la merke til at en god del supportere hadde begynt å forlate stadion femten minutter før slutt.

Denne episoden representerer min første opplevelse av intens misnøye på tribunen. Hovedgrunnen til at jeg la merket til denne lidelsen var at jeg ble overrasket over de kraftige reaksjonene og utbruddene.³⁶ Min umiddelbare tanke var at supportene på forhånd visste at det ville være vinn eller forsvinn i denne kampen, og at de må ha vært forbredt på at det kunne gå galt. Det som var spesielt i denne kampen, var at det stod mye på spill, tap betydde at Vålerenga var ute av NM (norgesmesterskap). Jeg var aldri i tvil om at dette gikk inn på supporterne, for det kunne jeg se på kroppsspråket og høre fra utbruddene deres. Jeg merket meg også at stemningen sank drastisk ettersom spillet på banen ble dårligere. Etter mange forsøk på synging og ingen forbedring på banen, spredde frustrasjonen seg på tribunen. Syngingen ble passiv og enkeltropene mer fremtredende.

Gjennom å observere supporterne i øyeblikk der spillet på banen ikke gikk deres vei, oppdaget jeg at de følelsene som oppstod uttryktes kroppslig. Ingen snakket om smerten. Supporterne uttrykte misnøye over å være tilstede gjennom bevegelser som blant annet å snu ryggen til banen, febrilsk lete etter steder å plassere hendene, forlate tribuneplassen og gni hendene i håret. Det som fenget oppmerksomheten min mest, var at så å si alle supporterne rundt meg uttrykte

---

³⁶ Jeg hadde ikke forutsatt at dårlig spill på banen kunne fremkalle sånne sterke følelser, og at følelsene var så oppriktig ekte forbauset meg enda mer. Kirsten Hastrup hevder at nøkkelen til gode data er de hendelsene som forbløffer i feltarbeidet (1992).

følelsene sine med samme kroppslige språk. Det ble klart for meg at måten følelser uttrykkes på, blir formet gjennom deltakelse i kulturelle praksiser, sånn som på tribunen. Det var slik jeg også oppdaget at smerte er noe relasjonelt, den oppstår i fellesskap.

Smerte som et kollektivt språk

Det blir ofte lagt vekt på at mennesker som opplever smerte, får problemer med å kommunisere, og at smerte ødelegger språk (Jackson 2003, Das 1995, Scarry 1985). Vanskelighetene rundt dette ligger i at det lages en kontrast der språk enten hører til sinnet eller til kroppen.³⁷

Som jeg så vidt var inne på over, kan smerteerfaringene som den enkelte supporter opplever, relateres til de andre supporterne gjennom minner basert på felles opplevelser. Sagt med andre ord, supporterne kan relatere seg til hverandres følelser fordi de har en ide om hva de andre opplever ut fra egne erfaringer.

Fenomenologien underbygger dette ved å hevde at andres kropp kan uttrykke en sterk dramatik sånn at en selv overtar eller smelter sammen med andres følelser (Merleau-Ponty 1994). Merleau-Ponty hevder at nærværet til andre kan være såpass sterkt at grensene mellom en selv og andre viskes ut og blir sammenvevde (1994). Hans poeng er at ingen kan forstås som isolerte kropp. På samme måte mener jeg at supporterne kan "kjenne" hverandres smerte, i og med at de deler samme erfaringsverden på tribunen. Merleau-Ponty understreker at kommunikasjon lykkes når det finner sted en bekreftelse av det enkelte individet gjennom andre. Han hevder at det er gjennom kroppen at hver enkelt får tilgang til andre (1994). Jeg mener at det som utspiller seg på tribunen, må sees som en kollektiv smerte, for det var tydelig at irritasjonen på tribunen ble verre ettersom flere uttrykte den og ved at flertallet uttrykte den likt.

Das hevder at smerte er et verktøy som mennesker bruker for å starte et språk (1995:194-195). Hun bygger sitt poeng på Wittgensteins arbeider, der han

---

³⁷ Ordet "mind" er vanskelig å oversette til norsk. Sinn er i seg selv ikke godt nok, fordi "mind" også inkluderer tanker. "Mind" er et fysisk nervesystem og samtidig inkluderer det et emosjonelt, psykologisk og kognitivt aspekt (Shore 1996).

skulle finne ut om det fantes et privat språk som kun tilhører "meg". Grunnen til at Das trekker på Wittgenstein er at han hevdet at smerte i så fall måtte være et slikt privat objekt. Argumentet hans viser derimot at smerte ikke er privat, men vokser frem som et aspekt ved sosiale relasjoner (Wittgenstein i Das 1995). Han kan i stor grad settes i relasjon til fenomenologien, fordi han påpeker at smerte ikke utelukkende kan sees som en individuell opplevelse. Han hevder at egen smerte kan lokaliseres i andres kropp og andres smerte kan oppleves i egen kropp (Wittgenstein i Das 1995). Smerte er ikke noe privat fordi den kan kommuniseres, og den kan læres bort gjennom å uttrykke den. Ved å referere til Wittgenstein hevder Das at smerte er begynnelsen på språket og sosiale gruppers dannelse (Das 1995:195).

Det var dette jeg erfarte når supporterne begynte å kommunisere opplevelsen av smerte gjennom stønning, banning og kroppsspråk. Det var da språket dem i mellom trådte i kraft. Det er nettopp når supporterne kan relatere seg til hverandres smerte at det oppstår et moralsk bånd dem i mellom. Durkheim påpeker at opplevelser av smerte virker sosialt integrerende fordi det skapes et kollektivistisk øyeblikk blant dem som er tilstede (1915). Han påpeker at slike opplevelser er viktige elementer i rituell liv i småskala samfunn for å danne moralske fellesskap (1915).

Supporterne seg i mellom trenger ikke sette ord på smerten på samme måte som de gjorde overfor meg. For dem blir smerten kollektivt forstått. Supporternes tilstedeværelse på tribunen gjør at de skaper et eget system av mening, og de har sin egen måte å kommunisere denne meningen på. Jackson hevder at dette er grunnen til at mennesker som opplever smerte, ofte blir omtalt som tause (2003:220). Hun viser hvordan kroniske smertepasienter kommuniserer på et eget språk innad i en felles forståelsesramme, og på den måten distanserer de seg fra omverdenen (2003:220). På samme måte skaper Klanen et eget språk gjennom følelser, ved at de lever i samme erfaringsverden. Dette forklarer hvorfor jeg, som ikke er en del av supportermiljøet, ikke forstod lidelsen som utspant seg på tribunen. Sett slik blir smerte et språk, et kollektivt språk mellom supporterne. Dannelsen av dette språket styrker fellesskapet fordi supporterne ikke trenger ord for å kommunisere, de

kommuniserer via følelser. Dette viser at smerte også skaper samhold innad i mindre grupper i komplekse samfunn.

Kroppen som åsted for initiering

I dette kapittelet har jeg sett på hvordan supporterernes tilstander på tribunen kan sees i lys av tidligere antropologisk teori som omhandler rituell aktivitet. Med grunnlag i begrepet *deep-play*, har jeg illustrert supporterernes sterke engasjement til Vålerenga (Geertz 1973). Ved å vise til utsagn og kroppsspråk har jeg argumentert for at supporterernes tilstedeværelse på tribunen ikke er underholdning eller avkobling, men heller er lidelse i noen sammenhenger. Jeg har begrunnet supporterernes smerteopplevelser som et resultat av å tape ansikt overfor rivaliserende supportere og at gjensidighetsforholdet til spillerne brytes. Spesielt har jeg lagt vekt på at det å påføre kroppen smerte har stått sentralt i rituell liv, og at dette aspektet kan overføres til fotballsupportere og deres erfaringer fra tribunen. Den smerten som oppleves i relasjon til dårlige kamper, setter et merke i hukommelsen til hver enkelt supporter. Dette merket minner supporterne på det relasjonsforholdet de har til hverandre og klubben, dermed blir smerteerfaringen sentral for dannelsen av supporterfellesskapet. På samme måte skjer innskrivelsen i fellesskapet i Klanen via kroppen og smerteopplevelsen, og kroppen blir et åsted for initiering. Connerton hevder at ritualer tar sikte på å kroppsliggjøre fellesskapet gjennom sin sterke følelsesmessige appell (1989).

Smerte er kun ett aspekt ved supportertilværelsen, som sjelden ble snakket om, men som har vist seg å være et viktig element i dannelsen av supporterfellesskapet. Alle supporterne snakket derimot om den enorme gleden over å like fotball, støtte Vålerenga og være medlem i Klanen. Følelsen av glede og seier fungerte på samme måte som smerte, det vil si integrerende og sammensveisende. Dette leder over til det neste kapittelet der jeg skal se på hvordan tribunen kan sees i en *liminal* kontekst og hvordan den setter rammen for en arena der bevegelser, verbale rop og følelser får løpe fritt (Turner 1970).

Kapittel 6

Tribunens sosiale drama

"Fy faen, nå tar'e helt av her. Hør a, kanon trøkk. Får'u med deg detta. Når'u opplever sånn stemning som nå, da gløkke'ru ikke den med det første. Dette må du skrive om. Det her er bedre enn sex vettu. Sex varer toppen tjueminutter, en god fotballkamp kan vare opptell to uker den."

Roar 42 år

Alt som skjer på stadion på kampdag kan sees som et *sosialt drama*, et begrep som ble introdusert av Victor Turner for å beskrive hvordan *liminale* situasjoner i samfunn bidrar til integrasjon (1986). I dette kapitlet vil jeg sette fokus på hvordan tribunen blir et liminalt rom der kroppslige praksiser, verbale tilrop, synging og følelser får løpe fritt. Jeg vil vise at konstruksjonen av det liminale rommet bidrar til å skape en sterk tilhørighet supporterne i mellom. For supporterne er tribunen et frirom der de kan eksponere sine følelser, uttrykke de mest ekstreme kommentarene og ikke minst leke uansett alder. Jeg skal sette fokus på at dette skjer fordi supporterne er beskyttet av det kollektive fellesskapet og den rammen som stadion setter rundt aktivitetene.

Jeg merket meg at noen av de faste tribuneaktivitetene gjorde kjønn til et aspekt ved det å være supporter. Dermed vil jeg avslutningsvis også sette fokus på maskulinitet som et element ved tribunekulturen i Klanen.

Det liminale rom

Hvis livet på tribunen skal forstås som et sosialt drama, forutsettes det en dramatisk struktur. Det vil si at det er viktig at deltakerne føler seg som hovedpersoner (Turner 1986). Jeg har tidligere vist hvordan supporterne ser seg selv som aktive og sentrale aktører i det spillet som foregår på kampdag. Jeg syntes også at sitatet innledningsvis i oppgaven, der Karl påpekte at "*vi* går på banen" illustrerer at supporterne ser seg selv som hovedpersoner i det spillet som foregår på stadion.

Han la vekt på at han selv og Klanen også entret banen, ikke bare spillerne. Jeg mener at dette også viser at hele stadion er "banen." Stadion i sin helhet er et sosialt rom, der all aktivitet som foregår, henger sammen. Alle som befinner seg i dette rommet på kampdag, har en funksjon. Både spillerne, dommerne, trenerne, tilskuerne og ikke minst supporterne er deltakere i det samme dramaet. Jeg merket meg også at supporterne uttrykte en sterk identifikasjon til det spillet som foregikk på banen. Anders uttrykte det slik en gang på tribunen: "Av og til tror jeg at jeg er Jan Derek. Jeg kjenner at jeg på samme måte som han tar finta og hjelper han."

Turner påpeker at ritualer påvirker deltakerne såpass sterkt at de hengir seg totalt til situasjonen de er i (1986). Dette blir typisk i faser av deep-play (Geertz 1973). Det er nettopp i slike tilstander at deltakerne oppnår den viktige og innbyrdes kommunikasjonen (Turner 1986).

Tribunen kan sees som et *liminalt* rom. Et rom der emosjoner, bevegelser, atferd og annen type utagering får flyte fritt (Turner 1970). Det liminale kan sees som et sosialt aspekt ved Klanens tribunekultur, der supporterernes følelser og kroppslige praksiser uttrykkes slik de erfares. I denne oppgaven diskuteres det liminale rom som et *frirom*, heller enn et stadium i overgangsriter. Ved å kalle tribunen et frirom mener jeg nødvendigvis ikke at det er et sted for avkobling, noe jeg vil komme tilbake til. Ved å gjengi et utdrag fra en opplevelse jeg hadde på kamp, ønsker jeg å vise hva jeg mener med å definere tribunen som et frirom.

Vålerenga har fullstendig overtaket på Sandefjord. I tillegg spiller de god og underholdene fotball, ballen flytter seg fra en Vålerengaspiller til en annen, uten at Sandefjord klarer å bryte inn. Roar står med et lett smil om munnen og danser med til sangene. Til stadighet kommer han med små kommentarer til spillet: "Pent Berre, hoho nydelig". Resten av supporterne rundt meg uttrykker mye av det samme som Roar. Grindheim vinner ballen på midten og setter fart fremover. Det ser ut som Roar forsøker hjelpe til med løpet, han vugger fremover med overkroppen og gestikulerer med armene at Grindheim skal fortsette å løpe fremover. Ballen når Flo foran mål og Vålerenga setter ballen i mål for tredje gang. I det ballen treffer nettingen i målet eksploderer det rundt meg. Roar klikker fullstendig. Han hopper, brøler, river meg i

genseren og veiver med skjerfet, fullstendig hengitt til situasjonen. Mens han hopper og veiver med armene gir han både Thomas, Finn og Trond en klem. De river i hverandre og avslutter klemmen med et par lette slag på ryggen til hverandre. Roar ser ned på meg og løfter meg opp fra betongen. Han klemmer armene rundt meg og sier: "Fy faen, nå tar det helt av her. Hør a, kanon trøkk. Får 'u med deg dette?" Jeg begynner le. "Det er vanskelig å unngå å få med seg dette, Roar!" Han setter meg ned igjen. "Når'u opplever sånn stemning som nå, da gløkke 'ru ikke den med det første." Han slipper pusten dypt ut fra magen. "Detta må du skrive om. Det her er bedre enn sex vettu. Sex varer toppen tjue minutter, en god fotballkamp kan vare opptell to uker den." "Så du mener dette er like godt som sex?" "Ja, dette er den perfekte lykke." "Hvorfor sammenligner du det med sex da?" Han begynner å le og dunker meg i siden. "Det er like godt som en orgasme dette." Jeg ler og svarer ham. "Spennende sammenlikning, Roar." "Åh, det svaret får du fra flere enn meg hvis du spør." Spøkefullt spør jeg ham: "Betyr det at jeg akkurat har vært vitne til en multiorgasme?" Roar begynner å le rått.

Gerry Finn hevder at fotballsupportere ofte er i en tilstand der de går i ett med det som skjer rundt dem, dette kaller han "flow experience" (1994:106). Hendelsen over viser hvordan Roar totalt ga seg hen til situasjonen og levde i ett med det som skjedde på banen. Igjen med referanse til deltakelse på et deep-play nivå, blir det tydelig at den sterke intensiteten på tribunen utløser kraftige følelsesmessige tilstander i supporterne. Samtidig mener jeg at Roars følelser ytterligere forsterkes gjennom kameratenes nærvær. Nettopp som ved smerteperspektivet kommuniserer også supporterne via følelser som gir dem glede. Det er dette som skjer med Roar når han opplever at kampen går bra og spillet på banen er eksepsjonelt. Den opplevelsen han fikk på tribunen, sammenlignet han med noe kroppslig og noe av det mest intime vi mennesker gjør. For at Roar skulle klare å beskrive følelsen til meg var han nødt til å bruke en metafor han mente jeg ville gjenkjenne. Slike seksuelle metaforer ble ofte brukt av supporterne for å kommunisere de gode følelsene sine.

”Når jeg står på stadion og synger, ja den følelsen jeg har da. Og når jeg kan kombinere den sammen med ti tusen andre, da blir det voldsomt. Det er som en rus. En jævla god rus.” I en samtale med Anders påpekte han dette med å koble sine egne følelser sammen med de andres. Jeg merket meg at det kollektive aspektet hele tiden kom frem i utsagnene til supporterne. Det er gjennom de andre at hver enkelt supporter oppnår effektene i egen kropp. Turner vektlegger ritualets evne til å skape koblinger mellom fellesskapets normer og verdier på den ene siden, og enkeltindividets emosjonelle erfaringer på den andre (1970). På tribunen gir supporterne slipp på sosiale roller og opplever befriende relasjoner til de andre i et fellesskap som er større enn en selv, slik Anders påpekte ovenfor. I et slikt frirom oppnår deltakerne en form for tilhørighet til hverandre, nettopp fordi fotballarenaen tillater en fri flyt av følelser. En sterk menneskelig tilknytning oppstår i relasjoner som er ustrukturerte og derfor fremmer spontane og emosjonelle fellesskaperfaringer (Turner 1970). Det er slike situasjoner Turner omtaler som liminale som gjør at supporterne oppnår en form for *communitas*, en sterk tilhørighet til hverandre (1970). Nettopp dette tror jeg skjer på tribunen fordi her er hver enkelt fristilt fra vanlige normer og regler som ellers gjelder i samfunnet.

”Det er lov innafor, men ikke utafor.”

Noe av det jeg merket meg som var typisk for kampdager og turer, var at det var aksept for å oppføre seg annerledes enn supporterne gjorde ellers i hverdagen. Stallybrass og White påpeker at noen situasjoner tillater, oppfordrer eller krever brudd fra sosiale normer som ellers er gjeldende i samfunnet (2002:275). Settingen og stemningen på tribunen tillater verbale rop, kroppslige bevegelser og handlinger som supporterne ellers ikke ville gjort. I følge Armstrong og Giulianotti har fotballtribunen alltid vært en arena der det er tillatt å skrike, danse, gestikulere og verbalt mobbe andre (1997:8). Dette er handlinger som ellers i samfunnet ikke er vanlig å se eller tillatt å gjøre. Fotballkamper er et øyeblikk der regler og virkeligheten glemmes og overskrides. Det som skjer på tribunen snur strukturer som ellers gjelder i samfunnet på hodet gjennom bruken av klær, bevegelser på en avvikende måte gjennom for eksempel onanerende bevegelser eller *analtog*, eller

supporterne uttrykker seg verbalt på en måte de ellers ikke ville gjort.³⁸ Eksempler på slik atferd er voksne som hopper og skriker, menn som gråter, fremmede som klemmer, verbale tilrop med "trusler" om at motstanderen skal dø og lignende. Å gå på kamper blir et ritual der supporterne kan oppføre seg på måter som normalt sett ville vært uakseptabelt i andre settinger.

Jeg oppdaget tidlig i feltarbeidet at det er vanlig å rope mot unge jenter eller kvinner hvis det oppstår en situasjon der de "tiltrekker" seg oppmerksomhet. Da ropes det som regel:

Av med klæra, frem med puppa, hilsen alle vålenggutta.

Jeg opplevde dette mange ganger på bussturer, ofte i det bussen kjørte i gangfart inn mot stadionområder og vi passerte jenter. Mange av gutta hamret på vinduene og ropte ut mot dem. Henning påpekte at "alle kvinner liker vel litt oppmerksomhet." Merete og Katrine hørte at jeg og Henning snakket om det og begge to lo av meg og sa at jeg ikke måtte legge så mye i det. Som kvinner selv, la de vekt på hvor gøy det var å se andre kvinner bli flaue over mye oppmerksomhet fra gutta i Klanen. Mats påpekte derimot flere ganger ovenfor meg at han syntes det var "litt harry" å rope sånt.

Ved en senere anledning stod jeg sammen med Mats og Finn under en kamp da fysioterapeuten til Rosenborg, en ung, blond kvinne, måtte ut på banen. Flertallet av supportere rundt meg plystret etter henne mens hun løp rundt banen. Henning og Morten stod lengre bort på raden min og lo og ropte mot henne. Jeg merket meg at stemningen på tribunen var høy, preget av mye latter. Plutselig hørte jeg Mats rope: "Frem med puppa." Jeg reagerte med å le og kommenterte at det ikke var typisk for ham. Jeg fikk til svar: "Det er liksom greit her, det er jo vanlig. Ingen tenker noe om meg når jeg roper sånt." Da Mats svarte, slo det meg at han følte seg beskyttet av det kollektive.

Jeg oppdaget flere ganger at supportere uttrykte at det var lett å rope fra tribunen fordi konteksten tillater det. På en treningskamp i Østfoldhallen gikk en

---

³⁸ Analtog er en seiersdans der supporterne hopper bak hverandre og synger (Klansropet 2007:46). En grundigere beskrivelse av dansen kommer senere i dette kapittelet.

mor med en tenåringsdatter forbi klantribunen. Fra tribunen ble de plystret etter, og moren smilte opp til oss. Bak meg hørte jeg en av supporterne si: "Det ikke deg vi vil ha, det er dattera di." Et massivt latterutbrudd høres over hele tribunen.

De fleste av supporterne som jeg hadde kontakt med, la vekt på at en del av de verbale ropene er en del av gimmicken til Klanen. Det var helt klart ulike meninger om slike rop. "Jeg synes det er ekstremt harry, og kunne aldri sagt det selv. Men jeg ler av det når det skjer." Finn var alltid klar på at han ikke like å rope mot kvinner eller jenter. Jeg oppdaget derimot at han likte den utagerende stilen som eksisterte. Han la vekt på at han syntes hele fotballkonteksten er et befriende rom der ingen dømmer deg.

Vi var på busstur tilbake fra Stabæk da noen unge gutter begynte å hoppe og synge. Alle stod fullstendig tettepakket. Heldigvis hadde jeg funnet et ledig sete, mens Finn stod ved siden av meg. Han hoppet opp og ned, og trampet ordentlig i gulvet. Spøkefullt spurte jeg Finn om han hadde helse til dette. "Jeg ja, du ser da at jeg er veltrent. Og jeg har sagt det til deg før at jeg sykler en time til jobb hver morgen." Ja, jeg vet det. Jeg tenkte mer på alderen din jeg." Finn snudde seg bort, og løftet nesen i været. Jeg forstod at han lekte snurt ovenfor meg. "Jeg er så vidt over førti og følger to tenåringsjenter aktivt rundt, så det er ikke noe problem." Han fortsatte syngingen. Bussen var på vei ned Bogstadveien i Oslo og vi beveget oss dermed i *Lyn-land*. Syngingen ble sterkere og høyere.

Vål'enga, Vål'enga, vi er Vål'enga. Vi er best i by'n og vi hater Lyn, vi er Vål'enga.

De unge guttene begynte hamre på vinduene. En av dem la seg over fanget mitt for å være med på bankingen. Menneskene ute på fortauet både smilte og virket forbauset. Det tok kun et par minutter før bussjåføren annonserte at det ikke var lov å hamre på rutene, men ingen adlød det. Finn smilte og lo mens han hoppet opp og ned. "Du synes dette er gøy du?" spurte jeg ham. "Vet du hva, jeg digger det. Det er som russetida, det er helt vilt. Bare å kunne stå å gjøre sånn som det her. Det er befriende, det er ikke ofte en mann på førti kan det." Jeg nikket og så på ham på en måte som indikerte at jeg ønsket at han skulle utdype det. "Du kan gjøre helt

idiotiske ting uten at noen dømmer deg, vi markerer oss kollektivt. Det er moro.”

”Hadde du blitt flau, hvis du møtte en lærerkollega mens du stod sånn her og hoppa og sang?” Han dro litt på det før han svarte. ”Nei, egentlig ikke, fordi det er lov i denne konteksten, og alle andre gjør det.”

Det eksisterer klare og interne ideer innad i Klanen om hva som er akseptert og ikke akseptert. Igjen gjør den indre justisen seg gjeldende. Mange av de kollektive tilropene har kraftige ord, men blir gitt en annen mening i tribunekonteksten. Et slikt eksempel er ropet: ”Etter kampen skal du dø” mot dommeren. Dette er et sterk budskap fra mange tusen supportere til en dommer ute på banen. Slike sterke uttrykk brukes for å formidle misnøye med en dommeravgjørelse. Det er en klar intern forståelse av at dette er en klar beskjed til dommeren om å skjerpe seg, men ingen ville meddelt dommeren samme budskapet etter at kampen er blåst av. Tilropene er symbolske, de er ikke bokstavelig ment. Utenfor konteksten får slike rop en helt annen mening.

En av mine medstudenter i sosialantropologi har gjort feltarbeid i en norsk Tingrett (Kirkerud 2007). Hun kontaktet meg da en av sakene hun ble vitne til, involverte en vålerengasupporter som var sentral i hockeymiljøet. Kort fortalt hadde denne mannen truet kona si på mobilsvareren. Truslene gikk ut på at han skulle drepe henne og knekke nakken hennes en dag. Kona anmeldte forholdene . Mannen begrunnet truslene med at slike utsagn er vanlig i hockeymiljøet i Klanen, og han uttrykte at sanne trusler ikke betyr noe. Denne saken ble også omtalt i VG (31.mars 2006).

Jeg tok opp dette tema med Hans Erik, Roar og Henrik over noen øl på Bohemen. ”Ja, jeg leste om det i avisa. Han er sikkert en tulling, det er klart at vi ikke bruker samme uttrykk utenfor kamper. De uttrykka er en del av showet vårt, de går mot dommerne og motstanderne.” Hans Erik var irritert. Henrik la til: ”Det er lov innafor, men ikke utafor. Så greit er det egentlig.” Roar tok ut snusen fra overleppa før han kastet seg inn i samtalen. ”Jeg veit ikke hvor mange ganger jeg har ropt, din jævla kølle, til noen av motstanderne. Men jeg kan ikke huske å ha sagt det utenom der.” Henrik svarte Roar: ”Du ekke mye god i hodet, så det kan du ha sagt en sen kveld på byen ass,” Hans Erik brøt inn. ”Nei, men du skal vite at de

færreste av oss overfører eller tar til oss en sånn oppførsel. Som jeg sa i stad, det er gimmicken vår. Det er varemerket det.” Hans Erik var tydelig opptatt av å få frem viktigheten av at mye av det som skjer på tribunen er en del av tribunekulturen. Han satt punktum for samtalen vår med denne kommentaren.

Og det her med at man skal drepe de andre og sånn, det er så klart ikke noe vi mener direkte. Det er et ordspill ikke sant. At vi skal drepe motstandere handler om at vi skal knuse dem fotballmessig. Det er en hårfin balanse mellom hva som er utafor og innafor rammene, og noen få klarer dessverre ikke se denne grensen.

Jeg tolket alle disse utsagnene dit hen at en viss oppførsel er akseptert på tribunen, men ikke utover det. Gjennom Hans Erik sitt utsagn om at ”han sikkert er en tulling”, viser også at den personen som ikke kan skille mellom arenaene og forstå grensene, blir ikke sett på som en ”oppegående” supporter. Jeg tok opp temaet med flere supportere og det var tydelig en allmenn mening om at det ikke er lov å overføre atferden på tribunen til livet utenom. Flertallet påpekte også at bevegelsene og utsagnene er en del av tribunekulturen og at de har en hensikt der og da, enten det er å knuse de rivaliserende supportere eller det er rettet mot dommeren for å forsøke å påvirke hans avgjørelser. Et stort antall av supporterne la vekt på kontekst og setting når vi snakket om kroppslige praksiser og verbale rop på tribunen, derfor mener jeg det er grunnlag for å avgrense stadion til en arena som eksisterer i *tid* (kampdag) og *rom* (stadion). Og det er i denne avgrensede settingen at grensene for tillatt atferd tøyes.

”Pusterom fra en ellers stressende hverdag?”

Tidligere studier på fotballsupporterne har påpekt at frirommet kan være et sted for avkobling i forhold til en hektisk hverdag og livet utenom det å være supporter (Hognestad 1995, Johansen 2002). Jeg opplevde få supportere som la vekt på det rekreasjonsaspektet ved å være fotballsupporter. Det viste seg at flere år med

engasjement for klubben hadde gjort supportertilværelsen til mer enn en hobby for en del av dem jeg kom i kontakt med.

Knut utdypet dette for meg en kveld vi satt på Bohemen og pratet. Det var en vanlig mandagskveld og Knut hadde kommet innom puben direkte fra jobb. Han ga uttrykk for å være sliten. "Det er alltid tungt første dag på jobb etter helga." Han løftet armene i været for å strekke ut. "Ser du på det å være supporter som et pusterom fra en ellers stressende hverdag?" Han ristet på hodet mens han lo.

Vi ser ikke på det på den måten, det er noe dere akademikere sier. Dette er hverdagen min. Noen mennesker kommer nok til oss for å finne tilhørighet i et ellers tomt liv. Men dette er ikke noe jeg rømmer til for å få frihet, dette er livet mitt. Og det er ikke mye pusterom i det å værra supporter, det er intensivt. Hvis du spør meg hva meningen med livet er, så ville jeg si at det er å spare på de gode opplevelsene jeg har med Vål'enga.

Knut påpekte at det å følge Vålerenga er hverdagen hans. Den samme kvelden spurte jeg om jeg kunne bli med Knut på jobb neste dag. Han virket overrasket over at jeg ville det, men ga meg tillatelse. Neste morgen møttes vi altså utenfor kontoret hans på Tveita. Jeg merket meg at det første han gjorde da han kom til kontoret, var å sjekke Klansrelaterte nettsider. I løpet av dagen ringte mobiltelefonen hans flere ganger. Det var kamerater som ringte for å diskutere billettkjøp til turer eller planlegge transport. Samtidig pratet de om kampen som nærmet seg og eventuelle avisoppslag relatert til kampen eller andre Tippelagalag.

Det var denne dagen jeg forstod at det å være supporter blir en integrert del av livet for mange. Jeg spurte Knut om dette. "Jeg skiller ikke mellom det å være supporter, møbelinnkjøper, sønn eller onkel. For meg er alt det der hverdagen min, jeg besøker ikke mutteren for å få et pusterom fra jobben heller, for å si det sånn."

Jeg ønsket å høre med andre supportere hvordan de så friheten på tribunen, og om dette kunne være et slags pusterom for dem. Anders fortalte at fotballen er et sted der han kunne være sammen med venner og for ham var det avslappende i den forstand.

Jeg gleder meg til kamper, og det er et slags frirom for meg i den forstand at fotball er noe som er mitt. Kona og barna er ikke interessert, så sånn sett er dette min greie til tid med kompisene.

Jeg spurte ham videre om han ville utdype hvordan han så på tribunelivet og den friheten som eksisterer for hvordan man kan oppføre seg.

Tribunen er et sted der vi kan leke og det er klart at det er deilig å kunne leke i voksen alder, det er få andre settinger som tillater det. Men det betyr ikke at jeg går på fotballkamp for å leke. Det å være vålerengasupporter er blodig alvor til tider. Den intensiteten vi av og til kjenner på tribunen trenger utløp, og det er deilig å stå å skrike enten om det er av glede, sorg eller sinne. Det er kampen som er i fokus, jeg står ikke å skriker over at jeg gikk glipp av å tegne en stor avtale på jobben. Jeg skriker av frustrasjon over det som foregår på banen eventuelt. Det kan godt hende at frustrasjonen fra jobben også kommer ut, men det er i så fall ubevisst. Når jeg går inn på stadion da er alt annet glemt, det er kampen som gjelder da. Jeg driter i hva sidemannen eller kvinnen jobber med, jeg veit at vi er der av samme grunn og det holder for meg.

Jeg oppfattet tribunen og dens liminale kontekst som et lekent sted, der supporterne ikke møter noen "krav" til hvem de er som person så lenge de er supportere på samme premisser som alle rundt. Den lekenheten som Anders refererte til, oppdaget jeg raskt tilhørte den liminale tribunekonteksten. Spesielt gjorde den seg gjeldende i synging med tilhørende kroppsteknikker.

Kommunikative teknikker

Flertallet av bevegelsene og teknikkene som supporterne benyttet, var innarbeidede og bevisst skapt til sanger. Disse teknikkene er *kommunikative*. Bevegelsene er med på å skape en effekt på tribunen, samtidig som sangteksten formidler et budskap. Disse sangene er ofte rettet mot det andre lagets supportere. Å drive gjøn med

motstanderne er en måte å latterliggjøre dem på. En av sangene som illustrerer dette, er teksten "mø mø mø mø" på melodien til Jon Blund. Samtidig som denne synges vrir Klanen seg mot de rivaliserende supporterne og flytter hendene opp og ned over hodet som en illustrasjon på melking av kyr. Dette er en sang som Klanen synger, for å fortelle motstanderne at de er "bønder".

Første gang jeg opplevde dette reagerte jeg automatisk med å spørre Finn. "Men det er da mange bønder i Klanen og?" "Joa, men det er for moro. Og i gamle dager var det ikke mange bønder. Det er viktig å huske på at vi er bybarn, Vålerenga er ikke en Felleskjøpetklubb." "Hva mener du med det?" "Felleskjøpet er for bønder." "Men dere synger ikke bare dette mot Ham Kam for eksempel, også Lillestrøm fikk denne sangen mot seg?" "Har du sett hvor mange jorder det er i Lillestrøm eller, det ekke by vet du! Dessuten skal det være litt storbyarroganse, vi er Oslos eneste lag."

Disse sangene med kommunikative budskap kommer ofte frem i de kampene der Vålerenga har vunnet overlegent. Et slikt eksempel er denne sangteksten: "For sånn pisser enga, og enga pisser sånn," på melodien til "jeg har ei gammel tante". Samtidig som de synger, bruker supporterne høyre hånd med pekefingeren ut. De svinger handledet slik at pekefingeren skal illustrere en penis som vaier frem og tilbake. Merete og Katrine forklarte meg hva dette betydde. "Det er en måte å fortelle de andre at vi har pissa på dem." "Pissa på dem?" "Ja, en måte å si at vi er best og overlegne."

Flere av disse melodiene med teknikker til har referanser til kroppslige praksiser som penis, masturbering, urinering og penetrering. Archetti sier at fotball er knyttet til samfunnets mannskultur og han påpeker at det å forvandle motstanderen til et ydmyket vesen, er ett av de temaene med referanse til mannlig hevdelse som stadig går igjen i sangene til argentinske fotballtilhengere (1985:153). Her seg jeg likhetstrekk til Klanens medlemmer og deres bruk av teknikker som refererer til mannlige kjønnsorganer for å krenke de andre supporterne.

Vålerenga hadde vunnet 4-1 mot Sandefjord. Jeg ble dyttet rundt av Merete før hun la hendene på skuldrene mine. Jeg så meg rundt og oppdaget at alle supporterne hadde stilt seg med siden mot banen. Mannen foran meg begynte

hoppe fremover på raden, jeg hoppet etter og la hendene mine på skuldrene hans. Rundt meg hoppet barn, ungdom, godt voksne og pensjonister samtidig som de sang:

Hei hå, hei hå, vi kjører anal nå, hei hå, hei hå, hei hå, hei hå, vi kjører anal nå.

Jeg kjente igjen melodien fra eventyret "Snøhvit og de syv dvergene". Med personlig forskrekkelse og en smule forlegenhet over hva jeg sang, spurte jeg Merete hva vi gjorde. Hun var i full aktivitet, hoppet og svingte på hoftene. "Vi kjører *analtog*." Det var kanskje ikke reflektert av meg, men jeg buste ut med: "Vi kjører HVA?" "Analtog!" "Analtog?" Uanfektet svarte hun: "jepp."

Jeg oppdaget raskt i løpet av feltarbeidet at dette er en seiersdans. Den oppstod på tribunen hver gang Vålerenga vant og ofte fem minutter før slutt. Ved en senere anledning på Bohemen spurte jeg Roar hva *analtog* gikk ut på. "Det betyr ikke noe annet enn at vi *rævkjører* de andre supporterne." Han fortsatte smilende, mens jeg var oppløst i tårer, forårsaket av en latterkrampe. "Du veit, den som tar han andre har jo makten. Det er jo for gøy, for oss er det hvertfall kjempemoro. Vi er jo det seirende laget. Det er mye guttehumor fra gamle dager." Jeg definerte betydningen. "Klanen presiserer altså sin dominans ved å feire med *analtog*?" "Nettopp."

Archetti viser gjennom argentinske fotballsanger at tilhengerne til ens eget lag er de virkelige mannfolk, som er i stand til å forvandle de andre tilhengerne til homoseksuelle (1985). Videre peker han på at dramatiseringen ved de rituelle handlingene og deres symbol på den ene siden peker mot seksuelle forhold som anus og penis, mens de på den andre siden peker på styrke, allmakt og nedbryting av de andres identitet (1985:154).

I Latin-Amerika har store deler av litteraturen omkring maskulinitet dreid seg om normene aktiv og passiv. Marit Melhuus viser at maskulinitet i Mexico er assosiert med dominans, og at makt er en del av diskursen omkring mannlighet (1998:359). Hun hevder at ulike typer for mannlighet blir kategorisert i termer av kvinnelighet, med opposisjonene den penetrerende/ den penetrerte og den aktive/ den passive som hovedpoler (1989:370). Maskulinitet refererer til den som penetrerer som den aktive og at penetrasjon symboliserer den dominante, den "ekte mann". Den uten makt er den som er åpen, passiv og kan penetreres – med andre ord, feminin (1998:359). Å penetrere er å være en mann. Å bli penetrert er symbolsk knyttet til det å være kvinne. Melhuus sier det slik "For men, to be penetrated robs a man of his manhood. It demasculizes him; it feminizes him" (1989:370). Hun påpeker at poenget med en mann som har sex med en annen mann ikke er stigmatiserende i seg selv, men det er det å bli penetrert som gjør en mann til noe mindre enn en mann (1989:370). Kommer man i den passive, feminine posisjonen er all maskulin ære tapt.

Ved å gå til argentinsk litteratur oppdaget jeg som nevnt ovenfor at det maskuline og feminine uttrykkes i henhold til normene aktiv og passiv. I denne konteksten er det merkelappene aktiv og passiv som bestemmer hvem som er den svake part, og ikke bare gjennom biologisk kjønn i en seksuell relasjon. Selv om vi ikke har de latinske normene, virket det for meg som en parallell til hvordan supporterne i Klanen definerte meningen med analtoget. For supporterne handler det om å ha overtaket over de rivaliserende supporterne og det blir en kamp om makten på tribunen. Klanen bryter ned motstanderne ved å "kjøre anal" og de viser hvem som har kontroll og styring på banen. Ved å gjøre de rivaliserende supporterne til en passiv part, feminiserer Klanen motstanderen. Det var flere slike

leker og tribuneaktiviteter som gikk på kjønn. Dette bringer oppgaven videre til noen avsluttende bemerkninger om hvordan menn og kvinner i Klanen opplever kvinnenenes inntog på en arena som tidligere tilhørte menn.

Kvinner på en mannsdominert arena

Katrine og jeg står sammen på hennes faste plass på Vestbredden. Vi synger og danser. Jeg føler meg litt usikker, fordi jeg merker at hun hele tiden ser på meg uten å si noe. I det klokka på stadion runder det tiende spilleminnutt snur Katrine seg mot meg. "Du må forsøke å synge litt mørkere, da blir det mye bedre." Jeg nikker beskjedent og spør hvorfor. "Vi høres mye bedre hvis vi synger dypere." Hun gjør stemmen sin mørk og sier: "Syng som en mann, Elisabeth." Vi ser på hverandre og bryter ut i latter. Hun legger til en siste kommentar før vi fokuserer på kampen igjen: "Det er jo helt sant. Har du hørt de mannfolka med basstemme og luftkapasitet som alene kan høres over hele stadion. Det er saker."

Andelen kvinnelige supportere i Klanen har økt de siste årene. I 2006-sesongen utgjorde kvinner en tredjedel av Klanens medlemmer. Selv om økningen av kvinnelige supportere har vært fremtredende, er det fortsatt menn og kroppsteknikker med referanser til mannlighet som dominerer fotballens univers. Fotball har alltid vært en mannsdominert arena som uttrykker en rekke maskuline identiteter, som for eksempel styrke, mot, selvsikkerhet, støy, øldriking og hetsing (Archetti 1985).³⁹

Som kvinne fikk jeg god kontakt med mange kvinnelige supportere. Jeg stod ofte sammen med Cecilie, Katrine og Merete på kamper. Dette ga meg muligheten til å se etter kjønnsforskjeller på tribunen. Jeg merket meg derimot raskt at det var få forskjeller i menns og kvinners væremåter på tribunen. Måten de brukte kroppene på til å bevege seg var unisone og kollektive. Tidligere studier har hevdet at sport ofte er med på å underbygge eller utkonkurrere eventuelle kjønnsdifferensieringer i en spesiell kultur (MacClancey 1996). Betyr det at kvinnene entrer fotballmiljøet på

---

³⁹ Supportermiljøet innehar også visse feminine trekk; kjærlighet til et lag, omsorg for de andre medsupporterne og det å vise følelser ved frustrasjon eller glede (Hognestad 1995).

en måte som gjør at de tilpasser seg den maskuline dominansen eller påvirker kvinner tribunelivet i noen grad?

I samtaler med supporterne valgte jeg å fokusere på hvilke tanker og erfaringer de hadde gjort seg omkring kvinners inntreden på tribunen. Jeg ønsket å høre supporterens betraktninger om hvorvidt miljøet i Klanen fortsatt kan karakteriseres som maskulint.

Hans Erik ga meg et slående svar over en kopp kaffe helt på slutten av feltarbeidet. Han svarte med å gi meg et spørsmål: "Ble Storbritannia mer feminint ved at Thatcher ble statsminister?" Jeg husker at jeg tenkte det var typisk Hans Erik å svare på den måten. Han fortsatte: "Jeg bryr meg ikke om det er menn eller kvinner som står sammen med meg, for meg er en vålerengasupporter en vålerengasupporter." Jeg poengterte ovenfor ham at ingen jenter var forsangere eller i sanggruppa. "Kvinner er ikke forsangere, det er riktig observert. Men det går på rent fysiske egenskaper, det er få jenter som har mørk nok stemme til at den bærer alene. Vi trenger stemmer som høres og river med seg flest mulig." Han trakk på skuldrene og la til: "Men dere er hjertelig velkomne til å bli med i sanggruppa og lage sanger. Dere er ofte svært kreative."

Synging ble det eneste temaet som satte fokus på en distinksjon mellom mannlige og kvinnelige supportere på tribunen. Både at jeg ble irettesatt på min synging, supporterens utsagn og mine observasjoner på at menn fungerte som forsangere, viser hvordan sang knyttes til maskulinitet, styrke og kraftfullhet. Katrine og Hans Erik vektla ovenfor meg at mannsstemmen var kraftig og kunne dermed høres bedre. Slike utsagn kan kobles opp mot de gangene jeg la merke til lys plystring og hyling på tribunen. Som jeg har vært inne på tidligere er ofte responsen mot høylytte rivaliserende supportere lys plystring eller pipete roping. Slike tilnærminger kan knyttes til det å feminisere motstanderen. Lys plystring blir knyttet til feminine verdier, mens mørke og bærende stemmer illustrerer manndom. Mannens stemme høres godt og knyttes om mot makt og overtak. Dette kan forklare hvorfor supporterne er opptatte av å ha menn som forsangere og hvorfor Katrine ba meg om å synge mørkere. Lys synging kan sees som en trussel mot maktopprettholdelsen på tribunen. Klanen ønsker spesielt å ha herredømmet på

tribunen på hjemmekamper. Mister Klanen denne styrken på tribunen, mister de også ansikt og ære ovenfor andre supporterklubber.

Disse refleksjonene får meg til å minnes en kveld på Bohemen da jeg sammen med Bjørn og Knut ble sittende å se en Lyn kamp mens vi tok noen øl og pratet. I det Lyn kom til en kjempesjanse, var vi opptatt med å diskutere Rekdals avgang. Lyden fra TV-en gjorde at vår samtale og nabobordets automatisk stoppet opp. Lynsupporterne skrek og gispet etter at ballen fløy over mål. Bjørn skyndte seg å ta glasset fra munnen og utbrøt: "Fy faen har' u hørt verre piping." Bartenderen lo og la til: "De er en gjeng med blonde femtenåringer, er det rart."

Sang er en usedvanlig viktig del av tribunelivet for Klanen, og som kvinne opplevde jeg aldri å bli nektet å synge. Den aktive deltakelsen som jeg var inne på i kapittel 4 oppfordret alle til å alltid delta med sang og bevegelse. Det som derimot ble tydelig gjennom Katrines utsagn om min synging var at det å gjøre stemmen mørkere vektlegges som noe positivt og kan dermed si noe om de maskuline premissene som ligger til grunn for tribunelivet. Supportermiljøet og tribuneaktivitetene er en verden som lenge har vært styrt av menn. Utsagnene til supporterne vitner om at de fortsatt ser mannskulturen som viktig og dominerende for tribunelivet. Det er nettopp for å opprettholde dominansen på tribunen at det også blir viktig å holde fast på en del maskuline karakterer. Dermed tilegner kvinner seg tribunekulturen på de premissene som allerede ligger der.

Espen bekreftet en del av disse tankene en formiddag vi møttes på en jazzbar i sentrum. Dagen før hadde vi vært på tur sammen til Kristiansand. I gledesrus over 1-2 seier i pøsende regnvær hadde vi inngått en avtale om å møtes dagen etter for å ta en prat om hans forhold til Vålerenga. Jeg merket meg at engasjementet hans økte da jeg spurte ham om miljøet i Klanen kunne karakteriseres som maskulint. "Ja, det er fortsatt det. Jeg skulle ønske det var annerledes, fordi dattera mi på seksten begynner å mase om borteturer nå." Han byttet sittestilling på stolen. Jeg spurte hva han mente og hva han eventuelt var redd for. "Det er mye drekking og alkohol, brøling og dunkende musikk. Det er ikke feminine verdier. Jeg tror Klanen endrer jentene mer enn jentene endrer miljøet. Jentene blir mer maskuline." Jeg følger opp

med et nytt spørsmål: "Er det noen situasjoner eller arenaer i klanslivet som kun tilhører gutta?" Espen svarer:

Får du jentene til å oppføre seg som gutta så er det ganske likestilt. Det største problemet er nok at gutta har vanskelig for å forstå at jenter kan noe om fotball. Jentene blir godt mottatt her, men det er en forutsetning om at de må bli en av gutta.

Jeg spurte Katrine om hvordan hun opplevde å komme inn i Klanen og bli en del av det som skjer på tribunen. "Måten jeg skulle oppføre meg på, lå jo allerede der. Så det var jo bare å gjøre som alle de andre." Dette utsagnet viser hvordan tribunens maskuline karakter opprettholdes selv om kvinner kommer til. Katrine la vekt på at premissene for hvordan hun skulle oppføre seg allerede lå latent i omgivelsene hun ble en del av. Jeg forfulgte dette og spurte Remi om han trodde det ville skje noen endringer i tribunekulturen i årene fremover.

Før var vi en liten og mer homogen gruppe. Sanger som handler om å 'kjøre anal på en hest og voldta deres horer' overlever nok ikke i det lange, og du ser allerede nå et skifte i de nye sangene som lages. Sangene konsentreres mer omkring tilhørighet. Dette har ikke alene noe med at kvinner kommer til, men det har noe med at vi har blitt en enorm supportergruppe med mange forskjellige mennesker og meninger.⁴⁰ Derfor blir utviklingen fremover for oss og andre norske supportermiljøer spennende å følge med på.

I dette kapittelet har jeg sett på hvordan tribunens liminale karakter tillater atferd og verbale uttrykk som utenfor arenaen ikke er vanlig å se. Dette frirommet åpner opp for at følelser får fritt utløp, noe som gjorde at det ble satt i kontekst til Turners *communitas* begrep (1970). Denne aksepten gir supporterne en spesiell

---

⁴⁰ Klanen tar til stadighet høyde for endringer i supportermassen sin. I Klanens vedtekter står det skrevet at de tar avstand fra fordommer basert på hudfarge, nasjonalitet og tro. På årsmøtet 2007 ble det lagt til at det også tas avstand fra fordommer basert på legning.

tilhørighet til hverandre, fordi det de utøver på tribunen er noe Klanen som gruppe gjør sammen.

Dette kapittelet har også fokusert på hvordan deler av tribunekulturen handler om å utøve "hersketeknikker" overfor rivaliserende supportere. Disse teknikkene hadde i stor grad referanse til maskulinitet. Det viste seg at dominansen på tribunen opprettholdes ved å holde fast på de maskuline karakterene som eksisterer i tribunelivet. Avslutningvis la jeg vekt på at kvinner har kommet til supportermiljøet på de maskuline premissene som ligger til grunn for tribunelivet.

Kapittel 7

Avslutning

I denne oppgaven har kroppens rolle og dens praksiser stått sentralt, dette har ikke vært uten betydning. Supporternes kroppslige praksiser har til stadighet vist seg å være viktige i utformingen av Klanens fellesskap. På tvers av kjønn, alder, utdanning, hudfarge, yrke og et mangfold av individuelle erfaringer skaper supporterne i Klanen noe sammen. De skaper et moralsk og sosialt fellesskap. Med blant annet Merleau-Ponty som et teoretisk fundament har hovedargumentet mitt i denne avhandlingen vært at innlemmelsen i fellesskapet skjer via kroppen (Csordas 1993). Med fenomenologien som utgangspunkt har jeg vektlagt å se på kropp ikke bare som et fysisk objekt, men jeg inkluderer også hvordan kroppen brukes, oppleves og erfares i relasjon til omgivelsene den lever i. Et slikt perspektiv på kropp viste seg å bli avgjørende for å forstå supporterernes sammensatte livsverden der kroppen relasjonelt fungerte som både et objekt og et subjekt.

Klanen fremmer engasjement, deltakelse og en aktiv bruk av kroppen som en forutsetning for å være en god supporter. På tribunen blir kroppen brukt som et fysisk arbeidsverktøy for å kommunisere mening mellom supporterne, mot spillerne og mot rivaliserende supportere. Ved å bruke Mauss (2004) og hans poeng om at kroppsteknikker må sees som et resultat av kultur, har jeg argumentert for at supporterne deler en virkelighet der måter å bruke kroppen på internaliseres i individene og brukes når de gjør seg gjeldene i de ulike kontekstene på tribunen. Det som viste seg å være grunnleggende for supportervirksomheten er at kroppsteknikkene som utøves på tribunen må mestres før innlemmelsen i fellesskapet skjer. Hvis ikke teknikkene er inkorporert i kroppen vil ikke supporteren kunne ta del i det kulturelle fellesskapet som utspiller seg på tribunen. Kroppsteknikkene danner basisen for at Klanen sammen skal oppnå effekter på tribunen. Den enkelte supporter er bundet til den kollektive gruppen for å skape noe, denne avhengigheten skaper sterke tilknytninger.

For å belyse det kroppslige aspektet ved supporterkulturen har store deler av empirien i denne oppgaven blitt satt i kontekst til ritualer og de tilstandene som oppnås i rituell aktivitet (Turner 1986, 1970). En slik komparasjon har vist seg å

være fruktbar for å belyse tribunens liminale karakter, der supporterne gir slipp på seg selv og hengir seg totalt til situasjonen som utspiller seg på tribunen.

Opplevelsene av glede viste seg å kunne sees i sammenheng med *communitas* der supporterne fikk erfare gjennom egen tilstedeværelse at de var en del av et større fellesskap (Turner 1970). Fotballkampen er høydepunktet og det mest intense øyeblikket i supporterernes engasjement til klubben. Deltakelsen på tribunen blir derfor intens og frembringer sterke emosjonelle opplevelser bestående av glede, spenning og lidelse.

Det som viste seg å være essensielt for supporterernes tilhørighet til hverandre var å se på de følelsesmessige tilstandene som tok plass på tribunen. Dette førte meg til et av avhandlingens viktigste poeng. Det som utspiller seg på tribunen uttrykker innsikter og opplevelser som ikke alene lar seg redusere til språklige ytringer. Det ble enda viktigere å se på kroppsspråk for å oppdage tilstander og følelser hos supporterne. Tenkning sitter i kroppen og viser seg gjennom det armene, overkroppen, bena og ansiktet til supporterne gjør. Det var slik jeg oppdaget at lidelse er et element ved det å være supporter. Supporterne uttrykte at tilstedeværelse på tribunen av og til opplevdes som smertefullt. Følelsen av smerte tiltrer i kroppen når spillerne ikke yter maksimalt på banen selv om supportere gir alt på tribunen. Jeg oppdaget at denne lidelsen var sentral for dannelsen og utøvelsen av fellesskapet. Det viste seg at supporterne relaterte seg til hverandres smerte fordi de hadde en ide om at de andre rundt opplevde noe av det samme som en selv. Gjennom hverandres nærvær på tribunen kunne supporterne "kjenne" hverandres smerte, nettopp fordi de deler samme erfaringsverden (Merleau-Ponty 1994). Det var nettopp når supporterne relaterte seg til hverandres smerte at det oppstod moralske bånd dem i mellom. Opplevelsene av smerte virket sosialt integrerende fordi det ble skapt et kollektivistisk øyeblikk blant dem som erfarte det sammen (Durkheim 1915).

Ved å kommunisere med og via kroppen benytter supporterne seg av et taust og kollektivt språk. Å være fotballsupporter i Klanen må forstås som et meningsfullt samspill mellom mennesker og deres kropp som et verktøy. Kroppene beveger

seg, uttrykker seg og kommuniserer med hverandre. Livet leves i og uttrykkes gjennom kroppen.

Denne oppgaven har hatt til hensikt å vise hvordan kropp er et godt utgangspunkt for å studere sosiale fenomener. En av utfordringene ved å jobbe med kroppen som analytisk utgangspunkt er at jeg ikke kan få tilgang til hvordan hver enkelt supporter føler, kjenner eller opplever sin egen kropp. Derfor har jeg tatt utgangspunkt i hvordan supporterne uttrykker sine erfaringer i ulike situasjoner som har oppstått på tribunen. Jeg har brukt min egen kropp som et metodisk utgangspunkt for å tilnærme meg supporterernes virkelighet (Csordas 2003). Det betyr ikke at jeg har erfart likt som mine informanter, men det har gitt meg et nærmere bilde av hvordan det er å delta i et supporterfellesskap. Som forsker og person har jeg vært synlig til stede gjennom hele teksten, det har vært et viktig poeng for å vise min delaktighet og ansvarlighet for dette prosjektet. Det er gjennom å bruke min egen kropp og mine erfaringer at jeg kan binde sammen informantenes verden med mine analyser (Harraway 1995).

Kan vi ta bronse?

"Se den blå-røde armeen marsjerer - full av selvsikkerhet og forakt. Alle veit at vi Norge regjerer - for oss finnes det ingen overmakt."

Sangen ljomer over Ullevål stadion i det dommeren blåser i fløyta for å sette kampen i gang. Det er siste seriekamp i sesongen 2006, Vålerenga tar i mot Tromsø på hjemmebane. Ullevål stadion har nok en gang forvandlet seg fra å være en forlatt betongbygning med tomme blå og røde seter, til et levende og fargerikt drama. Mylderet av mennesker i bevegelse fascinerer meg ennå, selv etter ti måneder. Jeg er mer avslappet i dag enn jeg har vært tidligere, jeg har samlet masse data og slår meg til ro med tanken på at jeg kan være litt mindre observant. Jeg er spent på hvordan kveldens utfall blir, glad over å få være med på en spennende sesongavslutning og trist over at denne kampen markerer feltarbeidets avslutning.

November måned har akkurat begynt. En sur og kald vind leker seg inne på stadion, det kjennes ut som den går i sirkler rundt tribunene. Vindkastene kommer med jevne mellomrom og tar tak i skjerfet mitt. Ingen av supporterne ser ut til å bry seg, stemning er energisk og vill. Merete har brukt hele formiddagen til å minne meg på at det kan bli bronse, og at tredjeplassen står mellom Vålerenga og Lillestrøm. Hun har gjort det klart for meg at vi tar bronsen på målforskjell hvis begge lag vinner. Hvis vi derimot spiller uavgjort eller taper er vi avhengige av at Lillestrøm også taper. Meretes beregninger gjør at jeg kjenner spenningen rundt kampen. "Tenk så fantastisk, vi har muligheten på bronse etter en så driiiiit dårlig sesong. Og ikke faen om kanari skal stikke av med den. Dette skal bli moro." Merete står og tripper ved siden av meg. Jeg kan ikke telle antall ganger hun har tatt tak i jakkeermet mitt for å få respons på hvor spennende dette er.

Henning står også ved siden av meg, men vi har ikke utvekslet ett ord siden vi kom inn på stadion. Jeg har aldri sett han så rolig før. Hans taushet og Meretes forventninger og nervøsitet smitter over på meg, jeg kjenner en lett kribling i magen. Jeg kan også kjenne spenningen fra de andre supporterne rundt meg. En urolighet har begynt å gjøre seg gjeldene i hele kroppen min. Jeg har ved flere tidligere anledninger merket stemningen rundt meg, men aldri har den gjort seg så gjeldende hos meg før.

Vålerenga spiller helt klart best og har overtaket nede på banen. Berre kommer til en kjempesjanse etter tre minutter, men han skyter utenfor. Klanen gisper og flertallet kaster overkroppen bakover i det ballen fyker forbi stanga på utsiden. Henning står med hendene i håret. Klanen avslutter med et "åhhhh" og klapper for Berres innsats.

Kort tid etter får Tromsø-spiller Årst ballen omtrent seks meter foran mål, han har god tid til å dempe ballen og får kontroll på den. Merete har tatt et godt tak i armen min, og det har blitt stille på tribunen rundt meg. Jeg merker en dårlig følelse i magen. Dette kan ikke skje nå, men det gjør det. Årst triller ballen enkelt inn i mål. Det står 1-0 til Tromsø. I det jeg ser ballen i mål, skjer det noe med meg. Sammen med supporterne rundt meg angriper jeg dommeren. I en verbal utløsning blir jeg ufattelig sint: "Eyyyy, det er offside dommer. Jævla dritt, ser du ingen ting.

Du kan dra til hælvetete." I det jeg sparker i plastsetet foran meg, går det opp for meg hva jeg har sagt og gjort. Jeg kjenner en svak varme bre seg fra halsen og opp mot ansiktet. Merete står fortsatt og skjeller ut dommeren. Hun kaster trusler om at hun "veit hvor han bor." Forsiktig snur jeg meg og ser på Henning i pinlig viten om at han må ha hørt meg. Henning smiler og legger den ene hånden på skulderen min. Lettere rød i ansiktet snur jeg meg bort. Jeg hører Henning bli med på et kollektivt rop til dommeren: "Etter kampen skal du dø, etter kampen, etter kampen, etter kampen skal du dø."

Hva hadde skjedd med meg? Hvorfor ble jeg automatisk sugd inn i det rundt meg? Hvorfor reagerte jeg så sterkt? Jeg rekker ikke reflektere mer over det. Syngingen på tribunen tar seg opp for å støtte laget. Og supporterne får uttelling for innsatsen sin. Vålerenga utligner og stemningen stiger igjen. Lagene går til pause med uavgjort. Over høytaleren får vi vite at stillingen på Åråsen er 1-0 til Lillestrøm over Lyn. "Hælvetete," Merete tar hendene opp i håret. Jeg begynner å bite negler og vet ikke om jeg skal si noen beroligende ord til Merete. Jeg vet ikke hva det skulle være, så jeg dropper å si noe.

Vålerenga entrer banen og begynner bedre enn de avsluttet første omgang. "Se nå ja, nå har gutta lyst på medalje," Merete begynner å hoppe. Vålerenga presser nede på banen og har et sterkt tempo. Igjen får vi beskjed over høytalerne at Lillestrøm har scoret og leder 2-0. Merete lener seg mot øret mitt og forteller at alt fortsatt kan skje, hun nikker på hodet. Klanen svarer med å synge "samma faen, samma faen, samma faen." Jeg syns ikke sangen overbeviser, ansiktene rundt meg indikerer fortvilelse. Flere supportere slipper pusten tungt ut.

Jeg får ikke med meg hva som skjer fordi jeg står og ser på alle rundt meg, men plutselig jubler spillerne på banen og tribunen fylles av hoppende supportere og brøl. Henning står med bøyde knær og hodet ned mot betongen. Nevene hans er knyttet og han skriker et langt "jaaaaaaaaaa." Stemningen på tribunen tar seg opp med mye synging og hopping. "Sånn det ligger ann nå er bronzen vår," Merete napper meg i genserermen.

Så skjer det, rett før slutt får Vålerenga frispark ikke langt utenfor målområdet. Vi skjønner alle at dette kan avgjøre kampen. "Kom igjen enga," ropes

fra tribunene. Jepsen svarer supporterne og setter ballen rett i mål. Nok en gang utløses det gledesbrøl på tribunen. Straks etter den enorme jubelen, begynner utålmodighet å bre seg over tribunen. Det står fire minutter igjen av ordinær tid. Supporterne rundt meg har allerede begynt å rope mot dommeren: "Blås av da din jævel, blås av."

Etter to minutter tilleggstid blåser dommeren av kampen. Sammen med Merete, Henning og resten av stadion blir jeg med på en enorm eksplosjon på tribunen. Jeg kjenner en lettelse og glede på vegne av alle. Vi hopper, skriker og klemmer hverandre. Jeg har aldri opplevd maken til glede, jeg kjenner faktisk at jeg blir rørt. Henning tar et godt tak i skulderen min og sier: "Det her er fullkomment. Vi tar bronse etter en sånn dårlig sesong. Sølv, gull og nå bronse. Herlig." Han snur seg tilbake til kameratene sine og fortsetter syngingen. Jeg gir Merete en god klem og gratulerer henne. "Hadde jeg stått sammen med Camilla nå, så hadde vi grini begge to," hun holder seg på kinnene. Jeg smiler til henne og forstår at Merete ikke deler samme tilknytning til meg som de andre supporterne, og spesielt Camilla som hun har gått på kamp med i mange år. Utsagnet hennes illustrerer hvordan supporterne kommuniserer og identifiserer seg med hverandre. Merete visste hvilken rolle jeg hadde opp i det hele og syntes det var vanskelig å relatere sine følelser til meg. Jeg var i en læringsprosess som en av supporterne, og hennes utsagn viser at jeg var annerledes.

Colatribunen roer seg ikke, syngingen og hoppingen fortsetter. Rundt meg ser jeg smilende ansikter som river i hverandres klær, mens de utveksler gledesord og klemmer. Mens vi venter på utdelingen av pokalen henvender Henning seg til meg: "Skjønner du hva fotball dreier seg om nå, Elisabeth?" Jeg smiler og svarer: "Jeg tror jeg har en viss aning."

Kildeliste

Armstrong, Gary & Giulianotti, Richard (1997): *Entering the Field. New Perspectives on World Football*. Oxford og New York: Berg.

Archetti, Eduardo (1985): "Fotball og Nasjonalt etos." I Olsen, Egil : *Fotball mer enn et spill*. Oslo: Cappelens Forlag.

Archetti, Eduardo (1999): *Masculinities. Football, Polo and the Tango in Argentina*. Oxford: Berg.

Archetti, Eduardo & Dyck, Noel (2003): *Sport, dance and embodied identities*. Oxford og New York: Berg.

Bourdieu, Pierre (1977): *Outline of a theory of practice*. Cambridge University Press: Cambridge.

Clastres, Pierre (1989): "Society against the State." New York: Zone Books.

Connerton, Paul (1989): *How Societies Remember*. Cambridge: Cambridge University Press.

Csordas, Thomas J. (1990): "Embodiment as a Paradigm for Anthropology." *Ethos*, Vol. 18, No.1. American Anthropological Association.

Csordas, Thomas J. (1993): "Somatic Modes of Attention." *Cultural Anthropology*, Vol.8, No.2. American Anthropological Association.

Csordas, Thomas J. (2003): *Embodiment and Experience. The existential ground of culture and self*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Csordas, Thomas J.** (2005): "The Body's Career in Anthropology." I Moore, Henrietta. *Anthropological Theory Today*. Cambridge og Maldon: Polity Press.
- Centre for Leisure Research** (1984): *Crowd behaviour at football matches: a study in Scotland*. Research project: Dunfirmline Colleage of Physical Education.
- Douglas, Mary** (1996): *Natural symbols: explorations in cosmology*. London: Routledge.
- Douglas, Mary** (2002): *Purity and danger: an analysis of the concept of pollution and taboo*. London: Routledge.
- Dunning, Eric** (1999): *Sport Matters. Sociological studies of sport, violence and civilization*. London: Routledge.
- Durkheim, Emilè** (1915): *The Elementary Forms of Religious Life*. London :Allan & Unwin.
- Engelsrud, Gunn** (2006): *Hva er kropp*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fangen, Katrine** (2004): *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Finn, Gerry** (1994): "Football violence: A societal psychological perspective." I Gulianotti, R., Bonney, N., og Hepworth, M. *Football, violence and social identity*. London: Routledge.
- Frøystad, Katinka** (2003): "Forestillingen om det "ordentlige" feltarbeid og dets umulighet i Norge," i Rugkåsa, M. Og Thorsen, K. *Nære steder, nye rom. Utfordringer i antropologiske studier i Norge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Geertz, Clifford** (1973): "Deep play: Notes on the Balinese Cookfight." I Geertz, C. *Interpretation of Cultures*. Basic Books: New York.

Giulianotti, Richard & Armstrong, Gary (1997): *Entering the Field. New Perspectives on World Football*. Oxford: Berg.

Gjerdalen & Teigøy (2005): *Fra Sotahjørnet til Bohemen*. Oslo: Orion Forlag.

Gullestad, Marianne (2001): *Kitchen-Table Society*. Universitetsforlaget: Oslo.

Harraway, Donna (1995): "Situerte kunnskaper: Vitenskapsspørsmål i feminismen og det partielle perspektivets forrang" i Aasdal, Brenna, Moser og Refseth (red.) *En kyborg til forandring – nye politikker i moderne vitenskaper og teknologier*. TMV skriftserie, Nr. 12, 1995. Oslo: Pensumtjeneste AS.

Hastrup Kirsten & Hervik, Peter (1994): "Introduction" og "Anthropological knowledge incorporated" i Kirsten Hastrup og Peter Hervik (red.) *"Social Experience and Anthropological Knowledge"*. London og New York: Routledge.

Hastrup, Kirsten (1997): "The Dynamics of Anthropological Theory" I *Cultural Dynamics*, vol. 9, no. 3.

Hjelseth, Arve (2006): *"Mellom børs, katedral og karneval: Norske supporteres forhandlinger om kommersialisering av fotball."* Avhandling for dr.polit-graden, Sosiologisk institutt: Universitetet i Bergen.

Hognestad, Hans Kristian (1995): *"The Jambo Experience. Identity, meaning and social practice among supporters of Heart of Midlothian Football Club."* Cand.polit. grad ved Sosialantropologisk Institutt og museum for antropologi: Universitetet i Oslo.

- Hognestad, Hans Kristian** (2001): "Viking and Farmer Armies. The Stavanger - Bryne Norwegian Football Rivalry." I Armstrong, G. og Giulianotti, R. *Fear and loathing in world football*. Oxford: Berg.
- Hognestad, Hans Kristian** (2003): "Long-distance Football Support and Liminal Identities Among Norwegian Fans." I Dyck, Noel og Archetti, Eduardo (red.) *Sport, dance and embodied identities*. Oxford og New York: Berg.
- Howell, Signe** (2001): "Feltarbeid i vår egen bakgård: noen refleksjoner rundt nyere tendenser i norsk antropologi." *Norsk Antropologisk Tidsskrift* Vol. 12 nr. 1-2: 16-25. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hylland-Eriksen, Thomas G.** (1998): "*Små steder – store spørsmål. Innføring i sosialantropologi*." Oslo: Universitetsforlaget.
- Ingold, Tim** (2000): "Temporality of Landscape." I Tim Ingold. *The Perception of the Environment. Essay in Livelihood, Dwelling and skill*. London: Routledge.
- Jackson, Jean** (2003): "Chronic pain and the tension between the body as subject and object." I Csordas, Thomas. *Embodiment and experience. The existential ground of culture and self*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Johansen, R. Elise B.** (2006): *Experiences and perceptions of pain, sexuality and childbirth. A study of Female Genital Cutting among Somalis in Norwegian Exile, and their health care providers*. Dr. grads avhandling, Det medisinske fakultet: Universitetet i Oslo.

-
- Johansen, Vebjørn** (2002): *Vi er Vål'enga. En studie av mening og identitet blant medlemmer av Klanen, Vålerengas uavhengige supporterers klubb.*
- Hovedfagsoppgave i idrettssosiologi. Oslo: Norges Idrettshøgskole.
- King, Anthony** (2002): *The end of the terraces: the transformation of English football in the 1990s.* London: Leicester University Press.
- Kirkerud, Liv Kari** (2007): *Prosessen.* Masteroppgave, Sosialantropologisk institutt: Universitetet i Oslo. NB: leveres i november 2007.
- Lakoff, George & Johnsen, Mark** (1980): *Metaphors we live by.* Chicago: University of Chicago Press.
- Leseth, Anne** (1997): "The Use of Juju in Football: Sport and Witchcraft in Tanzania." I Armstrong, G. og Giulianotti, R. (red.) *Entering the Field. New Perspectives on World Football.* Oxford og New York: Berg.
- Lutz, Catherine** (1988): *Unnatural emotions: everyday sentiments on a Micronesian atoll & their challenge to western theory.* Chicago: University of Chicago Press.
- MacClancey, Jeremy** (1996): *Sport, Identity and Ethnicity.* Oxford: Berg.
- Mauss, Marcel** (2004): *Kropp og person: to essays.* Oslo: Cappelens forlag AS.
- Melhuus, Marit** (1998): "Configuring gender: male and female in Mexican heterosexual and homosexual relations". *Ethnos* nr. 63, side 353-382.
- Merleau-Ponty, Maurice** (1994): *Kroppens fenomenologi.* Oslo: Pax Forlag AS.
- Narayan, Kirin** (1993): "How Native is a Native Anthropologist?" I *American Anthropologist*, New Series. Vol. 95, Nr 3.

Okely, Judith (1992): "Anthropology and autobiography. Participatory experience and embodied knowledge." I Judith Okely og Helen Callaway (red.)

Anthropology and Autobiography. London og New York: Routledge.

Ortner, Sherry (1984): *Theory in Anthropology since the 1960's*. Comparative Studies in Society and History (26). Cambridge University Press: Cambridge.

Rosaldo, Renato (1993): *Culture and truth*. Beacon Press: Boston.

Sanjek, Roger (1990): "A Vocabulary for fieldnotes." I R. Sanjek: *Fieldnotes: The Makings of Anthropology*. Cornell University Press: Ithaca.

Scarry, Elaine (1985): *The Body in Pain: The Making and Unmaking of the World*. New York og Oxford: Oxford University Press.

Scheper-Hughes, Nancy & Lock, Margreth M. (1987): "The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology." I *Medical Anthropology Quarterly*, New Series, Vol. 1, No.1.

Shore, Brad (1996): *Culture in mind*. Oxford: Oxford University Press.

Stallybrass, Paul & White, Allan (2002): "The Politics and Poetics of Transgression." I Lambek, Michael. *A reader in the Anthropology of Religion*. Oxford: Blackwell Publishing.

Stoller, Paul (1989): "Eye, Mind and Word in Anthropology." I P. Stoller: *The Taste of Ethnographic Things. The Senses in Anthropology*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

- Talle, Aud** (1993): "Transforming Women into Pure Agnates: Aspects of Female Infibulation in Somalia." I V. Broch-Due, I. Rudie og T. Bleie (red.) *Carved Flesh / Cast Selves: Gendered Symbols and Social Practices*. Oxford: Berg.
- Terrio, Susan J.** (2000): *Crafting the Culture and History of French Chocolate*. Berkeley, Los Angeles og London: University of California Press.
- Theodorsen, Mari** (2004): *Supporterfeltet: Fotballsupportere i lys av Bourdieu*. Hovedfagsessay i Kriminologi. Institutt for kriminologi og retts sosiologi: Universitetet i Oslo.
- Turner, Terrance** (1995): "Social Body and Embodied Subject: Bodiliness, Subjectivity, and Sociality among the Kayapo", i Myers, Fred R. (red.) *Cutural Anthropology*, American Anthropological Association 10 (2), sidetall 143 – 179.
- Turner, Victor** (1986): *The Anthropology of Performance*. PAJ Publications: New York.
- Turner, Victor** (1970): "Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites de Passage" I E.A Hammel og W.S Simmons (red.) *Man makes Sense: A Reader in Modern Cultural Anthropology*. Little, Brown Co: Boston.
- Wikan, Unni** (1996): "Fattigdom som opplevelse og livskontekst: Innsikt fra deltakende observasjon." I Wormnes, Odd: *Vitenskap – enhet og mangfold*. Oslo: Gyldendal.

Andre kilder

Klansropet (2007) Nr. 1. *Dem som studerer oss*. Av Kjell Henning Thon og Mari

Theodorsen.

Verdens Gang (VG), fredag 31 mars 2006. *Trussel-frikjent fordi han snakket*

hockeyspråk. Av Sven Arne Buggeland.

Internetthenvisninger

www.vifklanen.com (Lesedato 15.07.2006)

<http://www.ullevaal-stadion.no> (Lesedato 06.03.2006)

<http://www.klanen.no/dilldall/tattoo/kroppskultur> (Lesedato 03.02.2006)

<http://medlem.klanen.no> (Lesedato 17.04.2006)

<http://www.le.ac.uk/snccfr/> (Lesedato 12.04.2007)

Vedlegg

Vedlegg 1 :Kampoversikt

19 januar 2006: Vålerenga – IFK Göteborg 2-2
22 januar 2006: Vålerenga – Viborg 8-0
12 februar 2006: Vålerenga - Midtjylland 0-1
16 februar 2006: Vålerenga - Hammarby 2-1
23 februar 2006: Djurgården - Vålerenga 2-1
25 februar 2006: Moss – Vålerenga 1-3
9 mars 2006: Vålerenga - Djurgården 1-3
9 april 2006: Vålerenga – Odd 0-0
17 april 2006:Lyn – Vålerenga 2-1
23 april 2006: Vålerenga – Rosenborg 0-0
30 april 2006: Brann - Vålerenga 3-1
3 mai 2006: Vålerenga – Viking 1-0
7 mai 2006: Fredrikstad – Vålerenga 2-1
10 mai 2006: Stange - Vålerenga 1-8
12 mai 2006: Vålerenga – Lillestrøm 0-1
16 mai 2006: Start – Vålerenga 1-2
21 mai 2006: Ham-Kam – Vålerenga 1-1
28 mai 2006: Vålerenga – Molde 2-0
5 juni 2006: Stabæk – Vålerenga 2-2
8 juni 2006: FF Lillehammer - Vålerenga 0-6
2 juli 2006: Vålerenga – Sandefjord 4-1
5 juli 2006: Hønefoss BK - Vålerenga 1-2
16 juli 2006: Tromsø – Vålerenga 0-1
19 juli 2006: Vålerenga - Aalesund FK 2-1
2 august 2006: Vålerenga - Mladá Boleslav 2-2
6 august 2006: Rosenborg – Vålerenga 3-2
13 august 2006: Vålerenga – Brann 2-1
10 september 2006: Vålerenga – Fredrikstad 5-1
17 september 2006: Lillestrøm - Vålerenga 2-1

24 september 2006: Vålerenga – Start 1-0

22 oktober 2006: Vålerenga – Stabæk 3-1

29 oktober 2006: Sandefjord – Vålerenga 0-2

5 november 2006: Vålerenga – Tromsø 3-1

23 november 2006: Vålerenga – Viborg 1-0

3 desember 2006: Vålerenga – AIK 4-2

Vedlegg 2: Tribuneinndeling, Ullevål Stadion

Ullevål Stadion

Vedlegg 3: Klanens sangkontrakt 2007

På Klanens tribuner er prisen redusert i bytte mot ekstra innsats gjennom lojalitet, sang og entusiasme. Dette hjelper laget til å yte ekstra. Siden denne innsatsen ikke alltid er like tydelig hos alle må alle som kjøper sesongkort på Klanens tribuner nå forplikte seg til innsats gjennom denne sangkontrakten. Brudd på vilkårene kan føre til at man kan miste plassen sesongkortet gir tilgang til i 2007 eller mister retten til å kjøpe gjenkjøpe dette sesongkortet i 2008.

Klanens tribuner er Colasvingen og Vestbredden. Denne kontrakten gjelder alle som kjøper sesongkort på disse tribunenene, men er gradert. Det betyr at det ikke kreves den samme innsatsen for å stå i utkanten av en tribune som det som kreves for å stå i sangsentraene.

Den klassiske Klantribunen er Vestbredden. Her startes de gode gamle sangene, og jo mer du synger jo nærmere midten hører du hjemme. Syns du det blir litt hektisk i midten finnes det plasser ute på kantene.

Colasvingen – eller Gaza om du vil – er Klanens moderne lokomotiv. Her er det synging og hopping og sanger som går over flere minutter. Dette er feltet for den som ser like mye til italiensk og spansk som til engelsk supporterkultur.

For å stå på feltene F/G, samt Vestbreddens Gamle Kongetribune forventes det at du synger på alt, og bidrar ekstra når laget trenger ekstra krefter. Her er vi ikke for å syte eller klage. Sentralt på tribunen skal folk som starter sanger eller er raske til å henge seg på stå. Felles for begge Klantribunenene er at de sentrale feltene er for folk som ønsker å gi mye. Den som vil "sitte med Klanen" har ikke noe her å gjøre, men må søke utover på flankene. Dersom du ikke er 100 % dedikert og synger hele tida på et sentralt sangfelt ødelegger du bare for de andre som står der.

Medl. nr. _____

Navn: _____

Jeg har lest og forstått vilkårene for sangfeltene på Klanens tribuner i 2007. Jeg aksepterer at brudd på disse vilkårene kan føre til at jeg mister plassen sesongkortet mitt gir tilgang til i 2007 eller retten til å kjøpe sesongkort på dette feltet i 2008.

Dato: _____ Signatur _____

Vedlegg 4: Tifobilder

Vedlegg 5: Vålerenga kjerke

Da høsten var som klarest - en september ettermiddag
strømmet skjebnen ut små gnister på Vålerenga.
Bud gikk ut over byen - til kvinne og til mann
om at kjerka opp i parken sto i brann.

Det var mange som tok veien - som følte de måtte dra
opp til småhus og stille gater - mellom Galgeberg og Etterstad.
Flammen dannet i kvelden - lyste mot åsen bak
da Vålerenga kjerke - fikk himmel'n sjøl til tak.

Så mange minner - og tanker - lever i en menneskekropp
knytter oss til steder der vi vokste opp.
Kjærlighet til ei gate - til et hus og til en gård
der vi brukte våre aller beste år.

Og mange som stod der i parken - var døpt i kjerka engang
og hadde spasert over gulvet - mens bryllupsklokka klang.
Flammen danset i kvelden - lyste mot åsen bak
da Vålerenga kjerke - fikk himmel'n sjøl til tak.

I parken - stod det menn - som hadde spelt fotball siden dem var små
og siden ble helter for Klanen på Store Stå.
Der sto unge, menn og kvinner - som hadde flytte inn i seinere år
for å gi nytt liv til en del av byen vår.

Og orgelet spilte aleine - jeg sverger på at det er sant
og kjerkeklokka ringte - da taket til slutt forsvant.
Naken, grå og øde - som en skygge mot åsen bak
sto Vålerenga kjerke - med himmel'n sjøl til tak.

Vedlegg 6: Intervjuguide klansmedlemmer

1. Hvor lenge har du vært medlem i Klanen?
Hvordan ble du Enga-supporter? Hvorfor Enga?
2. Hva karakteriserer Klanen? Hva er det du setter pris på ved å være medlem i Klanen?
3. I løpet av en uke, hvor mye tid tror du at du bruker på å følge Vålerenga?
4. Hvor mye penger bruker du i gjennomsnitt årlig på å følge Vålerenga? (billetter, effekter, reising)
5. I gjennomsnitt hvor mange kamper ser du i sesongen, går du glipp av noen kamper? Hva stopper deg i å se alle?
6. Reiser du som oftest med organiserte turer eller noen ganger alene?
Hvordan syntes du turene er?
7. Ser du for deg at du noen gang kommer til å trappe ned på reising?
8. Har det skjedd at du prioriterer Vålerenga relaterte ting, som kamper, tifo dugnader, møter eller lignende foran jobb? Hvis ja fortell om hendelsen?
9. Ser du på yrket ditt som engasjerende og morsomt eller er det et sted du går til kun for å tjene penger?
10. Hva er det som gjør at du dedikerer så mye av deg selv til fotballen? Hva er det med fotball som fenger?
11. Hva vil du si karakteriserer en god fotballsupporter?
12. Hva er det som får deg til å fortsette i motgang?
13. Hvordan vil du karakterisere et godt tribuneliv? Hvordan syntes du stemningen på tribunen er nå om dagen?
14. Hvordan ser du på utviklingen av medlemstallet i Klanen de siste to årene?

Mann:

15. Vil du karakterisere miljøet i Klanen som maskulint?
16. Hvordan ser du på utviklingen av kvinnelige medlemmer i Klanen?
17. Er det noen situasjoner eller arenaer i et klansliv som kun tilhører gutta?
(synging)

Kvinne:

Kjønn:

Alder:

Bosted:

Yrke:

18. Vil du karakterisere miljøet i Klanen som maskulint? Hvis ja, hvordan?
19. Hvordan opplever du det å være kvinnelig medlem i Klanen blant et flertall menn?
20. Merker du noe til at kvinner er i et mindretall i Klanen?
21. Finnes det noen situasjoner der du føler deg oversett som kvinne i Klanen? 22. Finnes det noen arenaer som kun er menns?
22. Som kvinne/jente ser du kanskje for deg at du en dag får barn. Tror du at du vil kutte ned på reising da? Se mindre kamper?

Diverse:

23. Har Vålerenga som sted noen betydning for deg som supporter?
24. Hva betyr Bohemen for deg?
25. Hvem vinner tippeligaen i år?